

**UNSUR MISTIK MAGIS ING NOVEL *DHAYOH BENGI SANGU MAESAN*
ANGGITANIPUN ESMIET**

SKRIPSI

**Dipunaturaken Dhumateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Kangge Njangkepi Salah Satunggaling Sarat
Minangka kangge Pikantuk Gelar Sarjana Pendidikan**

**Dening :
Wening Tyas Mustikasari
NIM 10205244015**

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA**

2014

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Unsur Mistik Magis ing Novel Dhayoh Bengi Sangu
Maesan Anggitanipun Esmiet* menika sampun pikantuk palilah dening
pembimbing kangge dipunujekaken wonten ing pendadaran.

Yogyakarta, 2 Juni 2014

Pembimbing,

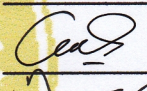
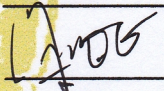

Dr. Suwardi , M. Hum.

NIP. 19640403 199001 1 004

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Unsur Mistik Magis ing Novel Dhayoh Bengi Sangu Maesan Anggitanipun Esmiet* menika sampun dipunandharaken wonten ing pendadaran sangajenging Dewan Penguji wonten ing tanggal 2 Juli saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI			
Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
1. Drs. Hardiyanto, M.Hum.	Ketua Penguji		10 Juli 2014
2. Sri Hertanti Wulan, M.Hum.	Sekretaris Penguji		10 Juli 2014
3. Drs. Afendy Widayat, M.Phil.	Penguji Utama		8 Juli 2014
4. Dr. Suwardi, M.Hum.	Penguji Pendamping		10 Juli 2014

Yogyakarta, 10 Juli 2014

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M.Pd.
NIP. 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingang tandha tangan ing ngandhap menika kula :

Nama : **Wening Tyas Mustikasari**

NIM : 10205244015

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

ngandharaken bilih karya menika asiling panaliten kula piyambak. Sangertos kula, karya ilmiah menika boten dipunserat dening tiyang sanes, kejawi perangan – perangan tartamtu kemawon ingkang kula pendhet minangka dhasar panyeratan kanthi migatosaken tata cara saha paugeran nyerat karya ilmiah limrah.

Menawi ing tembe wingking kabukten bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula pribadi.

Yogyakarta, 2 Juni 2014

Panyerat,

Wening Tyas Mustikasari

SESANTI

Sebegja – begjane kang lali, luwih begja kang eling lawan waspada.

(R. Ng. Ronggowarsito)

*Suket latar celulang ciut godhonge
Aja drengki wong urip nunggal sebumi*

(Eling – eling Banyumasan)

PISUNGSUNG

Skripsi menika kula pisungsungaken dhumateng tiyang sepuh kula, bapak Muslim saha Ibu Sumei, ingkang sampun paring sedaya kabetahan kula wiwit miyos ngantos dumugi samenika kanthi lumebering sih katresnan, saha kangmas kula kekalih, Setiono saha Sulistio ingkang sampun paring dorongan dhateng kula.

PRAWACANA

Puji sukur kula aturaken dhumateng ngarsanipun Gusti Inggang Maha Kuwaos inggang sampun paring mapinten – pinten kanikmatan dhateng panyerat, satemah panaliten kanthi irah-irahan “*Unsur Mistik Magis ing Novel Dhayoh Bengi Sangu Maesan Anggitanipun Esmiet*” menika saged kaimpun kangge jangkepi salah satunggaling sarat minangka kangge pikantuk gelar sarjana pendidikan.

Panyeratan skripsi punika saged pungkasan tamtu amargi panyengkuyung saking mapinten-pinten *pihak*. Awit saking punika, panyerat badhe ngaturaken agunging panuwun dhateng :

1. Bapak Prof. Dr. Rochmat Wahab, M. Pd MA, minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta.
2. Bapak Prof. Dr. Zamzani, M. Pd minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta inggang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat skripsi punika.
3. Bapak Dr. Suwardi, M. Hum minangka Pangarsa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah saha *dosen pembimbing* inggang sampun paring kawruh anggen kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah.
4. Bapak Sutrisna Wibawa, M. Pd minangka Penasehat Akademik wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah.
5. Bapak saha Ibu dosen Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah inggang sampun paring kawruh inggang mawarni-warni.
6. Tiyang sepuh kula saha kangmas kula kekalih inggang sampun paring panyengkuyung saha pandonga dhateng panyerat.
7. Kanca-kanca Pendidikan Bahasa Daerah sarta sedayanipun inggang boten saged kula sebutaken setunggal-setunggal inggang sampun paring pambiyantu satemah skripsi punika saged kaimpun.

Panyeratan skripsi menika tamtu dereng saged kawastanan sampurna. Pramila sedaya panyaruwe sarta pamrayogi dipuntampi kanthi jembaring manah

supados panaliten menika saged langkung sae, jangkep saha saged sampurna. Mugi-mugi panaliten punika gadhah paedah kangge sedayanipun ingkang maos skripsi punika. Wasana, panyerat aturaken gunging pangapunten saha maturnuwun.

Yogyakarta, 2 Juni 2014

Panyerat,

Wening Tyas Mustikasari

WOSING ISI

kaca

IRAH – IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI.....	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
WOSING ISI	ix
DHAFTAR TABEL	xi
DHAFTAR LAMPIRAN.....	xii
SARINING PANALITEN	xiii
BAB I PURWAKA.....	1
A. Dhasaring Panaliten.....	1
B. Underaning Perkawis.....	6
C. Watesaning Perkawis.....	6
D. Wosing Perkawis	6
E. Ancasing Panaliten	7
F. Paedahing Panaliten.....	7
G. Pangertosan	8
BAB II GEGARAN TEORI.....	9
A. Sosiologi Sastra	9
B. Kabudayan	12
C. Religi Masarakat Jawi	17
D. Msitik Magis.....	19
E. Novel	26
F. Panaliten ingkang Gayut.....	28

BAB III CARA PANALITEN.....	29
A. Jinising Panaliten.....	29
B. Data lan Sumbering Data.....	29
C. Caranipun Ngempalaken Data.....	30
D. Pirantining Panaliten	31
E. Caranipun Nganalisis Data	31
F. Caranipun Ngesahaken Data	32
 BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN.....	 34
A. Asiling Panaliten	34
1. Ringkesaning Cariyos	34
2. Unsur Mistik Magis	42
B. Pirembagan	69
1. Unsur Mistik Magis arupi Sesambetan Kaliyan Roh Alus saking Pangraosing Indra.....	71
2. Unsur Mistik Magis arupi Sesambetan Kaliyan Roh Alus saking Panglantaring Barang	91
3. Unsur Mistik Magis arupi Sikeping utawi Tindak – Tanduk Paraga.....	95
 BAB V PANUTUP	 103
A. Dudutan	103
B. Pamrayogi	104
C. <i>Implikasi</i>	105
 KAPUSTAKAN	 106
LAMPIRAN.....	108

DHAFTAR TABEL

	kaca
Tabel 1 : Unsur – unsur Mistik Magis.....	31
Tabel 2 : Unsur Mistik Magis arupi Sesambetan Kaliyan Roh Alus : saking Pangraosing Indra.....	42
Tabel 3 : Unsur Mistik Magis arupi Sesambetan kaliyan Roh Alus saking : Panglantaring Barang	60
Tabel 4 : Unsur Mistik Magis arupi Sikeping utawi Tindak – tanduking ; Paraga.....	64

DHAFTAR LAMPIRAN

kaca

Tabel 1	: Unsur Mistik Magis arupi Sesambetan Kaliyan Roh Alus	
	: saking Pangraosing Indra	108
Tabel 2	: Unsur Mistik Magis arupi Sesambetan kaliyan Roh Alus saking	
	: Panglantaring Barang	126
Tabel 3	: Unsur Mistik Magis arupi Sikeping utawi Tindak – tanduking	
	: Paraga	130

UNSUR MISTIK MAGIS ING NOVEL *DHAYOH BENGI SANGU MAESAN* ANGGITANIPUN ESMIET

Dening

Wening Tyas Mustikasari
NIM 10205244015

SARINING PANALITEN

Panaliten menika gadhah setunggal ancas. Ancasipun inggih menika kangge ngandharaken menapa kemawon unsur mistik magis ingkang wonten ing novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet. Panaliten dipunlampahi supados para pamaos saged mangertos unsur mistik magis ingkang wonten ing novel kanthi maos panaliten menika.

Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. Sumbering *data* ingkang dipunginakaken inggih menika novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet. *Data* saking panaliten menika arupi unsur mistik magis ingkang dipunkaji kanthi *pendekatan sosiologi sastra*. Caranipun ngempalaken *data* wonten ing panaliten menika kanthi cara maos saha nyerat. *Data* dipunandharaken kanthi cara *analisis deskriptif*. Caranipun ngesahaken data menika kanthi migunakaken *validitas* saha *reliabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakaken inggih menika *validitas semantik*, dene *reliabilitasipun* inggih menika *reliabilitas interrater* saha *reliabilitas intrarater*.

Asiling panaliten ngandharaken bilih unsur mistik magis ingkang kapanggihaken ing novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet antawisipun inggih menika : (1) unsur mistik magis arupi sesambetan kaliyan roh alus saking pangraosing indra, antawisipun inggih menika kanthi indra *pendengaran*, indra *penglihatan*, indra *penciuman*, saha indra *peraba*. (2) unsur mistik arupi sesambetan kaliyan roh alus saking panglantaring barang, antawisipun inggih menika panglantaring watu akik widuri lumut, panglantaring slimut, saha panglantaring manungsa. (3) unsur mistik magis arupi sikeping utawi tindak tanduking paraga, antawisipun inggih menika meditasi, njampeni tiyang sakit kanthi *pengobatan alternative*, saha migunakaken petangan Jawi.

Pamijining Tembung : mistik magis, *sosiologi sastra*, deskriptif.

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Novel inggih menika cariyos *fiktif* ingkang wujudipun gancaran, ingkang nyariyosaken pagesangan manungsa wonten ing masarakat. Saben novel gadhah ciri khas saha tema cariyos ingkang beda – beda. Bab ingkang makaten dipunsebabaken amargi saben pangripta novel gadhah ciri khas ingkang beda – beda antawisipun tiyang ingkang setunggal kaliyan tiyang sanesipun.

Karya sastra dipunanggit kathahipun saking sarana basa ingkang sinerat. Kados pamanggihipun Pradotokusuma (2005:13) bilih basa ingkang dipunginakaken minangka sarana utama sastra menika basa sinerat. Ananging, boten sedaya sastra dipundamel kanthi basa sinerat, amargi wonten ugi sastra lisan. Miturut pamanggihipun Finnegan (wonten ing Teeuw, 2003:33) sastra boten kawates wonten ing wujud basa sinerat. Wonten ugi sastra lisan, wonten ing masarakat tradisional utawi masarakat modern.

Novel minangka salah satunggaling karya sastra ingkang misuwur wonten ing tanah Jawi, ngandhut maneka warna piwulang ingkang dipunaturaken dening panganggit dhumateng para pamaos. Biasanipun novel menika dipundamel ningali saking kawontenan ingkang wonten ing sakiwa tengenipun panganggit. Kados dene pamanggihipun Purwadi (2009:3) bilih karya sastra menika minangka *pengungkapan baku* saking menapa ingkang sampun dipuntingali wonten ing pagesangan, dipunalami dening tiyang ngengingi pagesangan, *direnungkan*, dipunraosaken tiyang ngengingi *segi – segi* pagesangan ingkang narik kawigatosan.

Wonten ing salebeting novel ugi ngemot kathah maneka warna bab – bab ingkang saged mbangun novel, satemah novel menika gadhah kualitas ingkang sae. Teeuw (2003:83) ugi kagungan pamanggih bilih karya sastra dipundamel boten uwal saking *pengetahuan*, kathah ingkang ngengingi kabudayan ingkang dados dhasaring perkawis karya sastra menika, ingkang boten kanthi langsung anggenipun *ngungkapaken* wonten ing *sistem tanda* basanipun.

Kabudayan inggih menika sedaya sistem gagasan, tindak tanduk, saha asiling padamelan wonten ing salebeting pagesangan masyarakat ingkang wonten saking pasinaon. Kabudayan menika ugi gadhah unsur – unsuripun, cacahipun inggih menika wonten pitu. Pitu unsur kabudayan menika basa, *sistem pengetahuan, organisasi sosial, sistem pirantining gesang saha teknologi, sistem mata pencaharian hidup, sistem religi, Kesenian*.

Salah satunggaling saking pitu unsur kabudayan inggih menika *sistem religi*. *Sistem religi* menika minangka *sistem* kapitadosan, pamanggih dhateng Gusti Ingkang akarya Jagad, dewa – dewa, roh – roh alus, neraka, surga, lan sanesipun. Wujudipun menika arupi upacara – upacara ingkang sipatipun *musiman* utawi kadhang kala. Saben *sistem religi* ugi gadhah wujud minangka *benda – benda suci*, saha *benda – benda religious*.

Kapitadosan wonten ing *sistem religi* menika ngemot kathah bab, salah satunggalipun inggih menika babagan mistik. Masarakat Jawi menika kenthel sanget kaliyan mistikipun. Miturut pamanggihipun Mulder (1983:1) kangge tiyang Jawi jaman menika, sakjatosipun mistik saha praktek – praktek magis-

mistik menika minangka *arus bawah* ingkang kiat sanget, utawi menawi boten malah *esensi* saking kabudayan saking masarakat Jawi.

Kapitadosan dhateng mistik magis sampun mbalung sumsum wonten ing masyarakat Jawi wiwit jaman rumiyin ngantos dumugi jaman sakmenika. Kathah para panganggit karya sastra ingkang asring nglebetaken unsur mistik wonten ing karyanipun. Mistik ugi saged paring piwulang pagesangan tumrap pamaos supados saged langkung sae sedaya tumindakipun wonten ing alam pagesangan.

Novel anggitanipun Esmiet ingkang gadhah irah – irahan *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* menika narik kawigatosan amargi ngemot kathah sanget babagan mistik magisipun. Paraga tama ingkang gadhah ngelmu charang tinggi, saged sesambetan kaliyan lelembut ing dalemipun tiyang ingkang dipunbiyantu dening paraga tamanipun. Paraga tama ugi dipunbiyantu dening lelembut anggenipun njampeni tiyang ingkang sakit. Saking andharan menika, saged dipunmangertosi bilih novel menika nyariosaken praktek mistik magis ingkang kiat sanget.

Novel menika kadhapak saking kalihwelas bab, wolungdasa kaca. Meh saben irah – irahan wonten ing bab-ipun ngemot babagan mistik magis. Bab – bab ing salebeting novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* inggih menika Jerit Magrib, Swara Baung, Lintang Wengi, Swara Kubur, Siluman Pulo Kambang, Butuh Nyawa, Kenya Rukmi, Angin Puputan, Nglari Ilange Sesotya, Akik Widuri Lumut, Dhayoh Bengi, saha Sangu Maesan. Unsur mistik menika medal wonten ing saben andharan cariyos. Novel menika kagolong novel ingkang sae, amargi irah – irahan kaliyan andharan cariyosipun menika trep sanget, mbabaraken babagan mistik ingkang kenthel sanget.

Novel Dhayoh Bengi Sangu Maesan nyariyosaken Bima ingkang mbiyantu kulawarga saking Pak Utara ingkang dipunganggu dening lelembut. Bima menika minangka paraga utama ingkang dipunutus dening Pak Utara supados njampeni gerahipun Bu Narpati. Bima, mahasiswa ingkang gadhah ngelmu ingkang inggil, njampeni bu Narpati migunakaken daya budinipun. Babagan menika saged dipuntingali saking cuplikan novel ing ngandhap menika :

Dina iki bu Narpati penyakite kumat. Pak Utara keplayu saka kamare ibune. Awit meruhi wong tuwa iku mendelik kaku karo untune kerot – kerot. Cahyane biru mateng lan swarane kaya wong kesurupan dhemit sawah. Bima nekad. Dheweke ora njagakake pitulungane Niken Retnani. Jalaran siluman iku wis nyuwak sesambungane karo Bima. Mung pituduhe Niken dhek semana ditanjakake temenan. Polahe bu Narpati sing mbekos – mbekos kaya kebo edan, mbeker – mbeker kaya kethek lanyakan ora dipaelu. **Dheweke sila ngedhepes ana ing pojok kamar. Dheweke nyoba nganakake kontak batin marang jiwa sarine bu Narpati. Dheweke nggambarake ing angen – angen marang sawijining prawan sunthi kang durung kalepatan dosa mawa citrane bu Narpati. Pancen pegaweyan sing ora baen – baen. Pegaweyan sing mbutuhake pamusataning pikir lan keteguhan jiwane.** Eman dhek semana Bima pikirane ora bisa tentrem. Batine tansah goreng. Awit dheweke urung nduweni kapercayan diri kang sampurna. Luwih – luwih bareng dheweke rumangsa diinggati dening roh kang diendel – endelake. Dohe Niken Retnani.

Kejaba saka iku, Lestari dhewe malah selot agawe ketir – ketiring atine pemudha sing napak semadi iku.

Saking cuplikan novel ing nginggil, saged dipunmangertosi bilih Bima migunakaken daya budinipun kangge njampeni bu Narpati ingkang kesurupan. Bima nglampahi samadi supados saged nyadharake jiwane bu Narpati kanthi *bersugesti* wonten sawijining prawan ingkang wujudipun bu Narpati. Biasanipun Bima dipunbiyantu kaliyan siluman tetepunganipun, nanging samenika boten. Budidaya ingkang dipunlampahi dening Bima boten ngasilaken menapa – menapa, amargi Bima boten saged fokus. Saking menika saged dipunangsalaken

dudutan bilih mistik magis ingkang dipunginakaken Bima kangge njampeni bu Narpati menika kagolong mistik ingkang putih, dipunginakaken kanthi sae.

Taksih kathah babagan unsur mistik magis ingkang wonten ing Novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet. Kangge *mengkaji* karya sastra ingkang wonten gegayutanipun kaliyan masarakat saha sosial budaya wonten ing salebetipun, satemah perlu wontenipun pendekatan, salah satunggalipun inggih menika migunakaken *sosiologi sastra*. Sosiologi sastra menika minangka salah satunggaling *pendekatan* wonten ing *kajian* sastra ingkang mangertosi saha mbiji karya sastra kanthi tetimbangan babagan ingkang wonten ing masarakat utawi sosial.

Saking sedaya andharan ing nginggil menika, panyerat badhe ngawontenaken panaliten babagan unsur mistik magis. Perkawis menika dipunsebabaken amargi mistik magis menika salah satunggaling *gejala* ingkang dipunalami dening paraga wonten ing salebeting novel. Wonten ing panaliten menika panyerat fokus wonten ing unsur mistik magis ing *Novel Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet. Novel menika narik kawigatosan amargi novel nyariyosaken babagan mistik magis ingkang kenthel sanget, saking wiwitan dumugi pungkasan. Mistik magis wonten ing novel menika ugi dereng wonten ingkang nliti. Boten namung mekaten, babagan unsur mistik magis wonten ing novel ugi taksih jarang ingkang nliti.

B. Underaning Perkawis

Adhedhasar saking dhasaring panaliten ingkang wonten ing nginggil, perkawis ingkang wonten inggih menika :

1. unsur – unsur mistik magis ingkang wonten ing Novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet.
2. eksistensi unsur mistik magis ingkang wonten ing Novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet.
3. piwulang ingkang wonten ing Novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet.
4. kabudayan Jawi ingkang wonten ing Novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet.
5. kapitadosan tiyang Jawi wonten ing Novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet.

C. Watesaning Perkawis

Adhedhasar saking underaning perkawis ingkang wonten ing nginggil, saged dipundudut watesaning perkawis inggih menika unsur – unsur mistik magis ingkang wonten ing Novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet.

D. Wosing Perkawis

Wosing perkawis ingkang saged dipunpendhet wonten ing panaliten inggih menika unsur – unsur mistik magis menapa kemawon ingkang wonten ing Novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet ?

E. Ancasing Panaliten

Panaliten ingkang gadhah irah – irahan *Unsur Mistik Magis ing Novel Dhayoh Bengi Sangu Maesan anggitanipun Esmiet* menika gadhah ancas kangge ngandharaken menapa kemawon unsur mistik magis ingkang wonten ing novel menika. Panaliten dipunlampahi supados para pamaos saged mangertos unsur mistik magis ingkang wonten ing novel kanthi maos panaliten menika.

F. Paedahing Panaliten

Saben panaliten ingkang dipunlampahi dening panaliti tamtu gadhah paedah ingkang wigati. Paedah menika saged kangge panaliti piyambak utawi kangge para pamaos. Wonten ing panaliten menika gadhah kalih paedah, kados ingkang dipunandharaken ing ngandhap menika :

1. paedah teoritis

Panaliten menika gadhah paedah teoritis inggih menika kangge paring tambahan kawruh babagan kajian wonten ing *sosiologi sastra*, mliginipun babagan gambaran unsur mistik magis ingkang wonten ing Novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan anggitanipun Esmiet*.

2. paedah praktis

Panaliten menika gadhah paedah praktis inggih menika kangge tambahan referensi panaliti – panaliti sanesipun ingkang nлити wonten ing babagan *sosiologi sastra* ing salebeting novel, mliginipun babagan unsur mistik magis.

G. Pangertosan

1. Unsur mistik magis inggih menika sedaya bab ingkang ngandharaken babagan ingkang wonten gegayutanipun kaliyan bab – bab ingkang gaib, bab – bab ingkang boten saged dipunnalar kaliyan pikiran.
2. Novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* inggih menika cariyos *fiktif* ingkang wujudipun gancaran, ingkang nyariosaken pagesangan masarakat, saha minangka papan kangge paring informasi dhumateng para pamaos babagan unsur mistik magis.

BAB II GEGARAN TEORI

A. *Sosiologi Sastra*

Sosiologi sastra menika kadhapuk saking kalih tembung, inggih menika *sosiologi* kaliyan sastra. Miturut Ratna (2003:1) *sosiologi* asalipun saking basa Yunani, inggih menika saking tembung *socius* ingkang tegesipun menika masarakat, dene *logos* menika tegesipun ngelmu. Dados, *sosiologi* inggih menika ngelmu ngengingi *asal – usul* saha ngrembakanipun masarakat, ngelmu ingkang nyinaoni sedaya *jaringan* gegayutan antawisipun tiyang wonten ing masarakat, sipatipun umum, *rasional*, saha *empiris*. Damono wonten ing Endraswara (2011:2) ngandharaken bilih *sosiologi* inggih menika *studi objektif* saha *ilmiah* babagan tiyang wonten ing masarakat, *telaah* ngengingi *lembaga* saha *proses sosial*.

Ratna (2003:1) kagungan pamanggih bilih sastra menika asalipun saking basa sansekerta, inggih menika saking tembung *sas* ingkang tegesipun ngarahaken, mucal, paring pitedah saha *instruksi*. Dene *tra* tegesipun inggih menika piranti, sarana. Dados, sastra mengku teges seperangkat piranti kangge mucal, buku pitedah utawi buku pamucalan ingkang sae. Makna saking tembung sastra langkung *spesifik* saksampunipun maujud dados tembung *jadian*, inggih menika kasusastran, kasusastran tegesipun menika kempalan saking asiling anggitan ingkang sae.

Miturut Endraswara (2011:3) sastra menika wonten gayutipun kaliyan tiyang wonten ing masarakat saha budidaya tiyang kangge *adaptasi* lan budidayanipun kangge ngubah masarakat. Sosiologi saha sastra gadhah objek kajian ingkang sami, inggih menika tiyang wonten ing masarakat, mangertosi gegayutan – gegayutan antawisipun tiyang saha *proses* ingkang medal saking gegayutan menika wonten ing masarakat.

Damono (1978:1) ugi kagungan pamanggih bilih sastra inggih menika *lembaga sosial* ingkang migunakaken basa minangka sarananipun, basa menika ugi karya *sosial*. Karya sastra dipundamel dening sastrawan supados tiyang – tiyang (masarakat) saged migunakaken karya menika. Sastrawan ugi kalebet *anggota* masarakat, piyambakipun ugi kaiket dening *status sosial* tartamtu.

Saking pamanggih ing nginggil saged dipunmangertosi bilih sosiologi menika ngelmi ingkang nyinaoni tiyang wonten ing masarakat. Dene sastra inggih menika karya saking sastrawan ingkang saged paring piwucalan dhumateng masarakat kanthi sarana basa sinerat utawi basa ingkang boten sinerat. Dados, antawisipun sosiologi saha sastra menika gadhah objek kajian ingkang sami, inggih menika tiyang ing masarakat.

Dados, *sosiologi sastra* menika ngelmi ingkang *memanfaatkan factor social* minangka *pembangun sastra* (Endraswara, 2011:5),. Karya sastra dipunanggit ningali saking kawontenan kasunyatan wonten ing masarakat sosial. Dados, karya sastra boten saged uwal saking kasunyatan *sosial* ingkang dumados wonten ing masarakat, *faktor* menika dados nyawaning karya ingkang dipunserat dening panganggit.

Saking pamanggih dening ahli wonten ing nginggil, saged dipunpendhet dudutan bilih sosiologi sastra menika ngelmi ingkang nyinaoni masarakat wonten ing saklebeting karya sastra. *Faktor sosial* wonten ing karya sastra dados nyawanipun karya menika. Anggenipun ngkaji salah satunggaling karya sastra, sosiologi sastra mbetahaken ngelmu sanes kangge mbiyantu ngkaji karya menika.

Miturut Damono wonten ing Wiyatmi (2013:1), *sosiologi sastra* asring dipunwastani minangka salah satunggaling *pendekatan* wonten ing kajian sastra ingkang mangertosi saha paring nile karya sastra kanthi tetimbangan *segi – segi kemasarakatan (social)*. *Sosiologi sastra* menika mangertosi karya sastra kanthi *perpaduan* ngelmu sastra saha ngelmu sosiologi.

Miturut Damono (1978:2) wonten kalih *kecenderungan* utama wonten ing *telaah sosiologis* dhumateng sastra, inggih menika :

- a. *pendekatan* ingkang adhedhasar wonten ing pamanggih bilih sastra menika kaca *proses sosial – ekonomis* kemawon. *Pendekatan* menika jumangkah saking *faktor – faktor* ing njawi sastra kangge ngrembag sastra, sastra wonten regine namung wonten ing gegayutanipun kaliyan *faktor – faktor* ing saknjawining sastra menika. Awit saking menika, sampun cetha bilih wonten ing *pendekatan* menika teks sastra boten dipunanggep utama, teks menika namung *epiphenomenon (gejala ingkang kaping kalih)*.
- b. *pendekatan* ingkang nengenaken teks sastra minangka piranti kajian. *Metode* ingkang dipunginakaken wonten ing sosiologi sastra inggih menika *analisis* teks kangge mangertosi strukturipun, ingkang salajengipun dipunginakaken

kangge mangertosi langkung tebih malih *gejala* ingkang wonten ing sanjawining sastra.

Saking pamangggihipun Damono wonten ing nginggil menika saged dipunmangertosi bilih wonten ing *telaah sosiologis* dhumateng menika wonten kalih *kecenderungan*. Ingkang kaping setunggal, *pendekatan* menika namung dipuntingali saking aspek ing sanjawining sastra. Ingkang kaping kalih menika pendekatan ingkang nengenaken teks sastra minangka pirantining kajian. Awit saking andharan menika, wonten ing panaliten menika langkung nengenaken teks sastra minangka piranti kajiannipun, kangge mangertosi menapa *gejala* ingkang wonten ing sanjawining sastra.

B. Kabudayan

Miturut ngelmi *antropologi* (Koentjaraningrat, 1990:182) kabudayan inggih menika “*keseluruhan sistem gagasan, tindakan dan hasil karya manusia dalam rangka kehidupan masyarakat yang dijadikan milik dari manusia dengan belajar*”. Saking andharan menika saged dipunmangertosi bilih kabudayan menika sedaya sistem gagasan, *tingkah laku*, saha asiling padamelan wonten salebeting pagesangan masarakat ingkang wonten saking pasinaon. Kabudayan masarakat menika tuwuh sareng mlampahipun wekdal.

Minangka asiling saking pasinaon, kabudayan menika wonten wujudipun. Miturut pamangggihipun Koentjaraningrat (1990:186-187) kabudayan wujudipun wonten tiga, antawisipun inggih menika:

1. Wujud kabudayan minangka *suatu kompleks* saking *ide – ide*, pamanggih, *nilai – nilai*, *peraturan* lan sanesipun.

2. Wujud kabudayaan minangka *suatu kompleks aktivitas saha tindakan berpola* saking manungsa wonten ing masarakat.
3. Wujud kabudayaan minangka *benda – benda* asiling karya manungsa.

Saking andharan ing nginggil saged dipunmangertosi bilih, saking tigang wujud saking kabudayaan menika gayut – ginayut, antawisipun ingkang setunggal kaliyan sanesipun. *Ide – ide* saha pamanggih saged ngatur tindak – tanduk manungsa saha karyanipun. Dados, *ide*, pamanggih, saha tindakan saged ngasilaken kabudayaan *fisik*.

Wonten ing salebeting kabudayaan tamtu wonten unsur – unsuripun ingkang sami ing pundi kemawon. babagan menika dipunsebabaken amargi unsur – unsur menika gadhah sipat ingkang *universal*. Miturut Koentjaraningrat (1990:203 – 204) wonten pitung unsur kabudayaan inggih menika *basa, sistem pengetahuan sosial, organisasi sosial, sistem peralatan hidup dan teknologi, sistem mata pencaharian, sistem religi, kesenian*.

a. basa

Basa inggih menika minangka pirantining tiyang kangge ngendikan utawi sesambetan kaliyan tiyang sanesipun. Basa saged kaandharaken mawi lesan utawi seratan. Saben suku wonten ing donya menika gadhah ciri khas piyambak – piyambak wonten ing babagan basanipun. Basa ingkang kapantha – pantha dados kelompok – kelompok alit menika asring dipunwastani kaliyan *dialek*.

Wonten ing pagesanganipun, anggenipun sesambetan kaliyan tiyang sanes biasanipun tiyang Jawi migunakaken basa Jawi. Anggenipun ngendikan, tiyang kedah nggatosaken sinten ingkang dipunajak ngendikan. Miturut pamanggihipun

Koentjaraningrat (1983:322) wonten kalih wujud basa menawi dipuntingali saking tingkatanipun, inggih menika basa Jawi ngoko saha basa Jawi Krama. Basa Jawi ngoko biasanipun dipunginakaken kangge ngendikan kaliyan tiyang ingkang sampun tepang, saha kaliyan tiyang ingkang langkung nem. Dene basa Jawi krama dipunginakaken kangge ngendika kaliyan tiyang ingkang dereng tepang nanging drajatipun sami, saha kaliyan tiyang ingkang langkung sepuh saha status sosialipun langkung inggil.

b. *sistem pengetahuan*

Miturut pamanggihipun Koentjaraningrat (1990:371) saben kabudayan gadhah *himpunan pengetahuan* babagan alam, sedaya tetuwuhan, kewan, *benda* saha tiyang ing sakiwa tengenipun, ingkang asalipun saking *pengalaman* – *pengalaman* ingkang *diabstraksikan* dados *konsep – konsep, teori – teori*, saha *pendirian – pendirian*.

Sistem pengetahuan menika sipatipun wiyar sanget, gumantung tiyang ingkang migunakaken. Tuladhanipun tiyang padesan *sistem pengetahuan* babagan tetanen menika langkung pinter tinimbang tiyang ingkang gesang wonten ing caket kaliyan pesisir seganten, sementen ugi kosok wangsulipun. Sistem pengetahuan wonten ing masarakat Jawa ugi wiyar sanget. Tiyang Jawi migunakaken pranata mangsa kangge tetanen, lan sanesipun.

c. *organisasi sosial*

Wonten ing pagesangan, masarakat dipunatur dening adat saha aturan ingkang wonten ing papan dunungipun masarakat menika. *Kesatuan sosial* ingkang paling caket inggih menika kulawarga. Wonten ing masarakat Jawa,

sistem kekerabatan boten namung adhedhasar umur, ananging ugi adhedhasar *prinsip keturunan* (Hadiatmaja, 2011:47). Istilah sistem kekerabatanipun migunakaken sistem klasifikasi adhedhasar angkatan – angkatan. Wonten ing *sistem kekerabatan* Jawa, keturunan saking bapak saha ibu dipunanggep sami, warisan lare estri kaliyan kakung sami. Kulawarga inti antawisipun inggih menika bapak, ibu, saha putra - putrinipun (Suseno:2001).

d. *sistem peralatan hidup saha teknologi*

Miturut pamanggihipun Koentjaraningrat (1990:346) ngendika bilih “*teknologi muncul dalam cara – cara manusia melaksanakan mata pencaharian hidupnya dalam cara – cara ia mengorganisasi masarakat, dalam cara – cara ia mengekspresika rasa keindahan dalam memproduksi hasil – hasil keseniannya*”. Tiyang gesang menika ngupaya kangge gesangipun, satemah tiyang menika damel piranti kangge pagesangipun. Budidaya menika gadhah ancas supados tiyang menika langkung sae gesangipun. Teknologi wonten ing masarakat ngrembaka sareng kaliyan lampahing wekdal. Teknologi ingkang sampun majeng menika mertandhani menawi pirantining gesang menika langkung sae.

e. *sistem mata pencaharian hidup*

Ekonomi saben tiyang menika beda – beda miturut pakaryanipun. *Sumber – sumber* kangge gesang ingkang asalipun saking pegawe, tukang, dagang, tani menika salah satunggaling pakaryan saking saperangan masarakat Jawi. Miturut pamanggihipun Koentjaraningrat (1983:330) sanesipun saking tetanen, *sumber pendapatan* sanesipun tiyang Jawi inggih menika saking damel tempe benguk, damel bata, damel lenga klentik, mbathik, damel klasa, lan sanesipun. Tiyang

makarya supados saged *melangsungkan* pagesanganipun saha saged paring kabetahan dhumateng kulawarganipun ingkang boten wonten watesipun.

f. *sistem religi*

Meh saben masarakat menika gadhah kapitadosan piambak – piyambak. Tiyang pitados wontenipun Ingkang Akarya Jagad. Wonten ing masarakat Jawi sakderengipun tepang kaliyan agami, gadhah sistem kapitadosan ingkang wonten gegayutanipun kaliyan animisme saha dinamisme. Masarakat Jawa jaman rumiyin gadhah pamanggih bilih sedaya *benda* menika gadhah nyawa, saha sedaya ingkang saged obah dipunanggep gesang sarta gadhah kekiatan gaib ingkang gadhah watek jahat utawi sae. Jaman samenika tiyang – tiyang sampun ngrasuk agami – agami ingkang dados kapitadosanipun, kados agami Islam, Kristen, Katolik, Budha, Hindu, saha kapitadosan sanesipun.

Agami ingkang wonten ing dunya gadhah ancas supados tiyang ingkang ngrasuk menika saged gesang kanthi waton utawi cekelan ingkang leres. Sedaya menika amargi agami ingkang wonten gadhah ancas ingkang sami, inggih menika supados tiyang – tiyang saged slamet ing dunya saha akherat. Supados tiyang saged slamet anggenipun gesang, tiyang kedah saged mangertosi jagad sak isinipun menika minangka *simbol kekuasaan Tuhan* (Endraswara, 2003:7). Tiyang kedah tumindak ingkang sae dhumateng sinten kemawon, kaliyan sasameng tiyang, alam, lan sanesipun.

g. *kesenian*

Kesenian menika asiling karya tiyang ingkang ngemot babagan kaendahan. Kaendahan wonten ing seni saged dipunbiji endah miturut *sudut pandang*

piyambak – piyambak, amargi *sudut pandang* saben tiyang beda – beda. Seni ugi gadhah sipat ingkang boten kawates. Miturut pamanggihipun Ratna (2007:16) karya seni ndadosaken *komunikasi* langkung gadhah makna, satemah karya seni gadhah sipat edukatif.

Mawi sarana kesenian, tiyang saged ngedalaken pikiran ingkang boten saged dipunedalaken kanthi lisan utawi tindakan, *emosi*, saha menapa ingkang dipunraosaken dening para *seniman* dhumateng para *penikmat seni*. Wujudipun kesenian menika maneka warna, antawisipun inggih menika seni ukir, seni lukis, seni music, seni sastra, seni tari, lan sanes – sanesipun.

Saking andharan wonten ing nginggil, saged dipunmangertosi bilih kabudayan menika sedaya asiling cipta, rasa, karsa tiyang wonten ing pagesangan masarakat. Sedaya asil menika saged kapendhet saking wontenipun pasinaon. Kabudayan saha adat ingkang wonten dipunsinaoni saha dipunuri – uri *turun – temurun antargenerasi* supados boten ngantos ical.

C. Religi Masarakat Jawi

Saderengipun tepang kaliyan Ingkang Akarya Jagad, tiyang Jawi sampun gadhah kapitadosan ingkang wonten gegayutanipun kaliyan paham *animisme* saha *dinamisme*. Kapitadosan menika sampun mbalung sum – sum wonten ing pagesangan masarakat Jawi. Babagan menika sami kaliyan pamanggihipun Endraswara (2011:71) bilih sederengipun tiyang Jawi ngrasuk ing agami *pendatang*, sajatosipun sampun gadhah agami asli, ingkang dipunwastani agami Jawa (religi Jawa). Religi ingkang dipunmaksud inggih menika kebatinan Jawi.

Endraswara (2006:39) kagungan pamanggih bilih sakjatosipun kebatinan inggih menika mistik, ingkang mbudidaya *penembusan pengetahuan* ngengingi jagad raya kanthi ancas ngawontenaken gegayutan antawisipun tiyang kaliyan Ingkang Maha Kuwaos. Andharan ingkang mekaten kalebet ugi ngelmu gaib, sihir, cemeng utawi pethak, *metafisika* ingkang dipunlampahi wonten ing pagesangan, saha sedaya pangertosan lan *perbuatan gaib*.

Mulder (1983:21) kagungan pamanggih tembung kebatinan asalipun saking tembung Arab inggih menika *batin*. *Batin* tegesipun menika *sebelah dalam, inti, bagian dalam*, wonten ing wardaya, *tersembunyi* saha *misterius*. Dhasaripun, praktek kebatinan menika budidaya pribadi tiyang ingkang nggayuh manunggal kaliyan sangkan paran, supados mardika saking kadunyan.

Saking pamanggih para pakar wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih kebatinan menika ngelmi mistik ingkang gadhah ancas supados tiyang saged manunggal kaliyan Gusti Ingkang Maha Kuwaos. Manunggal kaliyan Gusti menika ancas ingkang utama saben tiyang Jawi. Tiyang ingkang nglampahi kebatinan wonten *tahap – tahap* tartamtu ingkang kedah dipunlampahi.

Miturut pamanggihipun Mulder (1983:24–25) wonten sekawan tahapan kebatinan, inggih menika wonten ing ngandhap :

a. tahap mistik *sarengat*

Tahap mistik *sarengat* menika ngormati saha gesang jumbuh kaliyan ukum – ukum agami.

b. tahap mistik *tarekat*

Tahap mistik *tarekat* menika sampun wonten *kesadaran* tingkah laku ingkang langkung dipuntingkataken, boten namung obahing angka saha waosan *ayat – ayat*, ananging sampun wonten usaha – usaha saking saklebetipun penggalih.

c. tahap mistik *hakekat*

Tahap mistik *hakekat* menika tahap ngrembakanipun kanthi sadhar ngengingi *hakekat* donga saha *pelayanan* dhumateng Gusti, *pemahaman mendalam*, bilih cara ingkang sae menika kanthi ngabdi kaliyan Gusti.

d. tahap mistik *mahrifat*

Tahap mistik *mahrifat* menika nalika tiyang sampun jumbuh kaliyan Gusti.

Sasampunipun kawruh agami mlebet, masarakat Jawi ugi ngrasuk agami kados masarakat sanesipun. Jaman sakmenika saperangan ageng masarakat sami ngrasuk agami Islam, saperangan malih ngrasuk agami Katolik, Kristen, Hindu, saha Budha. Miturut Hadiatmadja saha Endah (2009:65), wonten kalih golongan *penganut* agami wonten ing Jawi, inggih menika *penganut murni* saha *kejawen* utawi abangan. Bedanipun inggih menika menawi *penganut murni* tiyang menika nglampahi pagesanganipun kanthi tuntunan agama ingkang murni. Dene golongan *kejawen* utawi abangan boten patosa nggatosaken tuntunan agama ananging taksih ngetrapaken manekawarna upacara ritual jawa, kados ta slametan, ngirim roh tiyang ingkang sampun tilar dunya, nyajeni, lan sanesipun.

D. Mistik Magis

Mistik asalipun saking basa Inggris inggih menika “ *mystic* “ saha “ *mystique* “, *mystic* gadhah teges inggih menika tiyang ingkang ngrasuk kaliyan

ngelmu kebatinan, mystique inggih menika sipat ingkang kebak dening babagan ingkang boten saged dipunmangertosi adhedhasar takhayul (Hadiatmadja saha Endah, 2009:35). Saking KBBI, mistik asalipun saking basa Inggris inggih menika tasawuf, suluk. Saking andharan ing nginggil, mistik saged dipunpilah dados kalih pangertosan inggih menika :

- a. babagan ingkang sipatipun gaib, wonten ing salebetipun ugi wonten kapitadosan babagan ingkang takhayul, alam sanes ingkang gaib, kapitadosan babagan animisme saha dinamisme,
- b. tasawuf utawi suluk, inggih menika mistik wonten ing Islam.

Miturut pamanggihipun Yana (2012:25) mistik inggih menika sedaya babagan gaib ingkang boten saged dipun-nalar kaliyan pikiring tiyang, ananging sakjatosipun menika wonten lan nyata. Para antropolog kaliyan sosiolog paring pangertosan menawi mistik menika bab ingkang wonten ing kapitadosan (religi) kangge paring kabetahan tiyang wonten ing babagan manunggaling kawula Gusti.

Tiyang ingkang mangertos babagan mistik biasanipun mangertos ugi kaliyan ngelmu gaib. Miturut pamanggihipun Simuh (1999:202) ngelmu *occultis* utawi ngelmu gaib menika kapitadosan, sanes ngelmu ingkang ilmiah. Medalipun ngelmu gaib wonten gegayutanipun kaliyan kapitadosan utawi paham mistik, *tasawuf*, *theosophy*, utawi wonten ing Jawi dipunwastani *aliran kebatinan*, ingkang gantos dados *penghayat* kapitadosan dhateng Gusti ingkang Akarya Jagad. Sedaya aliran menika gadhah dhasar saha *filsafat* ingkang sami.

Biasanipun tiyang ingkang kagungan ngelmu gaib, tiyang menika ugi kagungan mistik magis ingkang sae ugi. Babagan menika dipunsebabaken amargi

magis menika sipatipun langkung okultis (ngelmu gaib). Ananging, tiyang ingkang ngupaya kekiatan magis menika tetep gadhah ancas supados saged manunggal kaliyan Gusti. Tiyang ingkang ngrasuk wonten ing mistik kathahipun ngginakaken kebatinan wonten ing pagesanganipun.

Kapitadosan babagan mistik wonten ing masyarakat Jawa wiwit saking para luhur dipunlestantunaken ngantos dumugi putra wayahipun. Maneka warna kapitadosan babagan lelembut, papan ingkang wingit, ramalan – ramalan ingkang badhe kedadosan, jimat utawi *barang – barang keramat*, lan sanesipun taksih wonten ing masarakat Jawi. Kathah piyantun Jawi ingkang gadhah *jiimat* utawi *pusaka* ingkang gadhah kekiatan gaib. Miturut Mulder (1983:18) *benda – benda* menika gadhah kekiatan gaib ingkang dipunginakaken kangge ancas mistik, magis, utawi kangge njagi diri piyambak. Tiyang ingkang gadhah kekiatan magis ugi asring migunakaken kekiatan saking mantra, jimat, rapal, rajah, lan sanesipun.

Mulder (1983:1) gadhah pamanggih bilih kangge tiyang Jawi jaman sakmenika, sakjatosipun mistik saha praktek – praktek magis – mistik menika minangka *arus bawah* ingkang kiat sanget, utawi saged ugi *esensi* saking kabudayan tiyang Jawi menika. Kathah tiyang Jawi ingkang taksih migunakaken petangan jawi kangge mbangun griya, nglampahi upacara adat, tetanen, lan sanesipun wonten ing pagesangan. Biasanipun wonten ugi tiyang ingkang saged ngramal saha sesambetan kaliyan lelembut. Tiyang menika migunakaken mistik magis.

Magi inggih menika kekiatan gaib ingkang kepengin dipunkuasani dening manungsa supados dados tiyang ingkang sekti saha kebal (Hadiatmaja saha Endah

2009:23). *Pengahayatan* magi langkung nengenaken kangge nolak saha nangkis *bahaya* ingkang badhe dumadi kanthi migunakaken kekiatan alam ingkang sampun dipunangsalaken. Wonten ing sastra jawi, *penguasaan* magi asring dipunwastani ngelmu karang (Sri Mulyono wonten ing Hadiatmaja saha Endah, 2009:24).

Miturut Endraswara (2006:111), mistik magis inggih menika *praktik* mistik ingkang gadhah ancas kangge ngangsalaken daya linuwih. Magis inggih menika kekiatan ingkang *superinderawi* (gaib). Tiyang – tiyang menika gadhah kaprigelan *supranatural*. Tiyang ingkang boten kiat utawi dereng siap nyinaoni babagan mistik saged ngalami gangguan *kejiwaan*. Beda malih kaliyan tiyang ingkang saged mumpuni ngelmi menika, para *pelaku* mistik saged ngangsalaken daya linuwih ingkang ageng sanget.

Sajatosipun mistik magis menika kekiatan ingkang ngupaya supados tiyang ingkang ngrasuk gadhah kekiatan ingkang sipatipun gaib. Tiyang menika gadhah kaprigelan ingkang tiyang biasa boten gadhah. Kekiatan menika dipunangsalaken saking latihan ingkang boten entheng. Kekiatan magis saged dipunginakaken kangge tumindak ingkang sae utawi tumindak ingkang boten sae.

Para pelaku mistik magis ingkang sampun mumpuni biasanipun gadhah daya linuwih. Miturut Sofwan (wonten ing Endraswara, 2006:112), daya linuwih ingkang badhe dipunangsalaken para *pelaku* mistik magis inggih menika :

- a. kaprigelan wonten ing kalih papan ingkang beda, nanging wekdalipun sami.
- b. nambani tiyang sakit amargi daya budi.
- c. saged gegayutan kaliyan lelembut.

- d. saged mangertos niatipun tiyang sanes.
- e. saged ngramal nasib tiyang sanes utawi mangertos menapa ingkang badhe dumados ing wekdal ingkang badhe lumampah.
- f. mindhahaken *benda* kanthi boten nyepeng *benda* menika.
- g. gadhah paningal saha pamireng gaib.

Tiyang ingkang gadhah mistik magis biasanipun ugi migunakaken petangan Jawi. Purwadi (2006:23) gadhah pamanggih bilih petangan Jawi inggih menika petangan sae menapa boten ingkang dipungambaraken wonten ing *lambang* saha watek saking dinten, tanggal, sasi, warsa, pranata mangsa, wuku lan sanes – sanesipun. Petangan Jawi dipunginakaken supados saged ngirangi resiko anggenipun makarya. Petangan Jawi ugi dipunginakaken kangge madosi dinten ingkang sae kangge miwiti pakaryan supados saged lancar.

Saking andharan pamanggih ing nginggil saged dipunmangertosi bilih petangan Jawi menika cara madosi wekdal kanthi nggatosaken tanggal, dinten, sasi warsa, pranata mangsa, lan sanesipun. Petangan Jawi dipunginakaken kangge pados dinten ingkang sae kangge makarya, mbangun griya, krama, lan sanesipun. Babagan menika dipunginakaken supados tiyang menika saged ngirangi resiko wontenipun cilaka.

Tiyang ingkang migunakaken mistik magis saged gadhah paedah ingkang sae miturut niatipun ingkang migunakaken. Babagan menika dipunsebabaken amargi mistik magis gadhah kalih arah ingkang beda. Miturut Endraswara (2006:113) arahipun inggih menika ingkang sipatipun konstruktif saha ingkang sipatipun destruktif. Sipat konstruktif dipunwastani ugi kaliyan ngelmu putih,

ingkang dipunginakaken kangge njagi diri saha paring pitulung tiyang sanes. Dene ingkang sipatipun destruktif dipunwastani ugi ngelmi ireng (klenik), ingkang dipunginakaken kangge nyilakani tiyang sanes.

Hadiatmaja saha Endah (2009:24) ugi gadhah pamanggih bilih magi menika wonten kalih. Sepisan, magi ingkang dipunginakaken kangge tumindak ingkang boten sae, dipuwastani magi cemeng. Dene ingkang nomer kalih menika magi ingkang dipunginakaken kangge tumindak ingkang sae, dipunwastani magi putih. Sajatosipun magi menika saged damel tiyang menika dados sombong, amargi namung migunakaken kekiatanipun ingkang inggil, ingkang tiyang sanes boten gadhah.

Saking pamanggih ing nginggil saged dipunmangertosi bilih mistik menika gadhah kalih sipat. Inggil kapisan mistik magis ingkang sipatipun sae. Magis menika biasanipun dipunginakaken kangge tumindak ingkang sae, inggih menika kangge mitulungi tiyang saes ingkang panci mbetahaken. Inggil kaping kalih inggih menika magis ingkang sipatipun boten sae. Magis ingkang boten sae biasanipun dipunginakaken kangge nyilakani tiyang sanes.

Kekiatan magis wonten ing masarakat Jawi saged dipunwujudaken wontenipun kapitadosan dhumateng dhukun. Miturut pamanggihipun Endraswara (2004:51) dhukun dipunanggep saged damel tiyang sanes supados ceblok tresna, dhukun pelet saha asihan, dhukun awet mudha kanthi migunakaken susuk. Para dhukun biasanipun gadhah saha migunakaken ali – ali, kados akik, watu wulung, pirus, kuku macan, akar bahar, saha keris ingkang gadhah kekiatan magis.

Dhukun wonten ingkang sipatipun sae saha ingkang boten sae. Babagan menika dipunsebabaken amargi wonten dhukun ingkang mbiyantu tiyang sanes kanthi ancas ingkang sae, kados *pengobatan alternatif*, amargi dhokter *spesialis* boten sanggup malih. Langkung malih bilih sakitipun dipunsebabaken dening gangguan saking memedi, roh alus, dhangnyang, merkayangan, lan sanesipun. Dhukun ingkang boten sae inggih menika dhukun ingkang makarya kangge ancas ingkang boten sae, inggih menika kangge nyilakani tiyang sanes, tuladhanipun inggih menika dhukun santhet lan sanesipun.

Sanesipun dhukun, saperangan ageng tiyang Jawi pitados kaliyan bangsa alus. Bangsa alus menika wujudipun maneka warna, tuladhanipun menika dhemit. Dhemit inggih menika saking jinising roh alus, memedi, lan sanesipun. Miturut pamanggihipun Endraswara (2004:7) wonten memedi ingkang gentayangan ingkang *kesana – kemari*. Memedi ingkang gentayangan asalipun saking arwah ingkang dereng sampurna, satemah *berkeliaran*. Roh menika nalika nilaraken jasad nglampahi *proses* ingkang boten wajar. Roh ingkang kados mekaten wonten ingkang nekat pengin males ukum saha nggoda manungsa. Sebab saking roh gentayangan menika saged amargi ing nalika gesangipun nglampahi *tindak kekerasan* saha *ketidak adilan*.

Tiyang ingkang gadhah daya linuwih biasanipun saged ningali bangsa alus saha saged sesambetan. Miturut pamanggihipun Hadiatmaja (2011:29) tiyang Jawi pitados bangsa ingkang boten kasat mata saged mlebet wonten ing angganipun tiyang medal ebum – ebum utawi tlapakan samparanipun, satemah tiyang menika dados kesurupan. Tiyang ingkang kesurupan biasanipun boten

eling kaliyan piyambakipun. Kangge nambani tiyang ingkang kesurupan biasanipun tiyang jawi ngawontenaken ritual tartamtu kangge sesambetan kaliyan bangsa ingkang nyurupi supados boten ganggu malih.

Kangge njagi diri saking bangsa alus, tiyang Jawi pitados bilih tiyang menika kedah *memperlakukan* bangsa alus kanthi maneka cara, minangka pakurmatan utawi kekancan kaliyan bangsa alus menika. Supados saged sesambetan kaliyan bangsa menika saha mager diri supados boten ganggu, tiyang kedah mager diri kanthi ritual utawi laku, ingkang asring dipunwastani nglakoni.

Tiyang ingkang nglampahi laku kedah saged njagi diri piyambak saha gadhah niat ingkang kiat saking batinipun. Miturut Mulder (1983:25) kangge *mengatasi segi lair*, tiyang kedah nglampahi tapa. Tapa menika saged arupi pasa, ndonga, nahan hawa nepsu, meditasi, melek dalu, kungkum, saha nyepi. Saking tapa saha samadi, tiyang saged mlebet wonten ing alam kosmos saha ngangsalaken wahyu saking kekiatan – kekiatan ingkang langkung inggil. Tiyang menika ugi saged sesambetan kaliyan babagan ingkang *adiduniawi* ingkang langkung andhap, kados ta arwah para luhur, paraga – paraga wayang, medi, malaekat, dewa, saha roh – roh.

E. Novel

Miturut Abrams (wonten ing Nurgiyantoro, 2012:9) novel asalipun saking basa Itali inggih menika *novella* (ing basa Jerman *novella*). *Novella* tegesipun ‘*sebuah barang baru yang kecil*’, ingkang salajengipun dipunmangertosi minangka cariyos cekak wonten ing wujud gancaran. Miturut Quinn saha

Subalidinata (Widati, 2001:41) ugi gadhah pamanggih bilih novel menika *karya – karya fiksi* ingkang awujud gancaran.

Jassin (wonten ing Nurgiyantoro, 2007:16) gadhah pamanggih bilih novel inggih menika “*suatu cerita yang bermain dalam dunia manusia dan benda yang ada di sekitar kita, tidak mendalam, lebih banyak melukiskan satu saat dari kehidupan seseorang dan lebih mengenai sesuatu episode*”. Dados, novel menika cariyos ingkang nyariosaken pagesangan manungsa ingkang *sedherhana*, amargi namung setunggal inti cariyos.

Dados, novel menika cariyos fiktif awujud gancaran ingkang nyariosaken pagesangan manungsa, ingkang namung gadhah setunggal inti cariyos. Novel gadhah *unsur – unsur pembangun* ingkang saged damel cariyos wonten ing novel ketingal gesang. *Unsur – unsur pembangun* novel inggih menika *unsur intrinsic* saha *unsur ekstrinsik*. Umumipun, novel kadhapuk saking bab – bab ingkang gayut – ginayut, antawisipun bab ingkang setunggal kaliyan bab ingkang sanesipun.

Novel minangka salah satunggaling wujud karya sastra sampun misuwur wonten ing kalangan masarakat. Karya sastra dipundamel ningali saking kasunyatan wonten ing pagesangan. Kados dene pamanggihipun Purwadi (2009:3) bilih karya sastra menika *pengungkapan baku* saking menapa ingkang sampun dipuntingali wonten ing pagesangan, dipunalami tiyang ngengingi pagesangan, *diperenungkan*, dipunraosaken tiyang ngengingi *segi – segi* pagesangan ingkang narik kawigatosan. Wonten ing salebetipun novel ugi ngemot babagan piwulangan kangge pagesangan. Piwulangan menika dipunkajengaken

supados masarakat pamaos saged langkung sae anggenipun tumindak ing pagesangan masarakat.

Novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* inggih menika novel anggitanipun Esmiet ingkang nyariyosaken babagan mistik ingkang kenthel sanget saking wiwitan dumugi pungkasan. Novel menika kadhapuk saking kalihwelas bab, wolungdasa kaca. Meh saben irah – irahan wonten ing bab-ipun ngemot babagan mistik. Bab – babipun inggih menika Jerit Magrib, Swara Baung, Lintang Wengi, Swara Kubur, Siluman Pulo Kambang, Butuh Nyawa, Kenya Rukmi, Angin Puputan, Nglari Ilange Sesotya, Akik Widuri Lumut, Dhayoh Bengi, saha Sangu Maesan.

F. Panaliten ingkang Gayut

Panaliten menika gayut kaliyan panaliten ingkang dipunlampahi dening Ratnaningsih (2007) inggih menika babagan Ajaran Mistik Islam – Kejawen wonten ing Naskah Karepe Carakan Mujur Lan Dibalik. Panaliten menika gayut amargi sami – sami nliti babagan mistik. Bedanipun inggih menika menawi Ratnaningsih nliti ajaran mistik Islam – kejawen ingkang wonten ing naskah, ananging panaliten menika nliti babagan unsur mistik magis ingkang wonten ing novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Jinising panaliten ingkang gadhah irah – irahan *Unsur Mistik Magis ing Novel Dhayoh Bengi Sangu Maesan Anggitanipun Esmiet* inggih menika panaliten deskriptif. Miturut pamanggihipun Semi (1993:24) panaliten ingkang deskriptif tegesipun data – data kaandharaken mawi wujud tembung – tembung utawi gambar – gambar, sanes wujud angka - angka. Data umumipun awujud seratan, foto – foto, *rekaman, dokumen, memoranda*, utawi seratan – seratan resmi sanesipun. Panaliten menika ngupaya ngandharaken kahanan utawi prastawa ingkang wonten ing novel. Panaliten ingkang dipunlampahi dening panaliti migunakaken *pendekatan* sosiologi sastra. *Pendekatan* menika dipunginakaken kangge mangertosi karya sastra ingkang wonten gegayutanipun kaliyan tiyang saha masarakat utawi sosial.

Panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken unsur – unsur mistik ingkang wonten ing novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet. Panaliten menika dipunlampahi kanthi ngempalaken data, lajeng dipunanalisis kanthi ancas kangge manggihaken saha ngandharaken unsur – unsur mistik ingkang wonten ing novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet.

B. Data lan Sumbering Data

Data ingkang dipunkaji wonten ing panaliten menika arupi narasi, pacelathon saking paraga wonten ing novel, ingkang wonten gegayutanipun

kaliyan gambaran unsur mistik. Sumbering data panalitenipun menika novel ingkang gadhah irah - irahan *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet, ingkang dipunanggit wonten ing taun 1975. Novel ingkang kadhapuk saking kalihwelas bab, saha wolungdasa kaca. Bab – babipun inggih menika Jerit Magrib, Swara Baung, Lintang Wengi, Swara Kubur, Siluman Pulo Kambang, Butuh Nyawa, Kenya Rukmi, Angin Puputan, Nglari Ilange Sesotya, Akik Widuri Lumut, Dhayoh Bengi, saha Sangu Maesan.

C. Caranipun Ngempalaken Data

Caranipun ngempalaken data wonten ing panaliten inggih menika kanthi teknik maos saha nyerat. Saderengipun saged nyerat indikator – indikator ingkang nedahaken unsur mistik, dipunlampahi teknik maos rumiyin supados mangertos wosing novel menika. Teknik maos katindakaken kanthi makaping – kaping wonten ing *Novel Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet. Anggenipun maos novel, dipunsarengi kaliyan maringi tandha wonten ing indikator – indikator ingkang nedahaken wontenipun unsur mistik magisipun.

Dene teknik nyerat menika dipuntindakaken kanthi nyerat sedaya ingkang dados indikator – indikator ingkang nedahaken wontenipun unsur mistik magis, ingkang sampun dipuntandhani wekdal maos novel menika. Sasampunipun nyerat, data ingkang sampun dipunkempalaken lajeng dipunpantha – pantha jumbuh kaliyan unsur mistikipun, ingkang salajengipun dipunparingi kode piyambak – piyambak ingkang urutan ing kertu data.

D. Pirantining Panaliten

Pirantining panaliten ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika panaliti piyambak ingkang dipunbiyantu kaliyan kertu data ingkang wujudipun tabel. Panaliti menika minangka tiyang ingkang maos data, madosi data, ngidentifikasi data, saha nganalisis data, ingkang boten saged dipungantos dening tiyang sanes. Saben data ingkang jinispin sami dipunserat wonten ing kertu data sejenis ugi. *Kegiatan* menika dipunlampahi supados langkung gampil anggenipun ngklasifikasi data, saha nganalisisipun. Wujudipun kertu data kados ingkang kaserat ing ngandhap mawi tabel :

Tabel 1. Unsur – unsur Mistik Magis

No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud Unsur Mistik
1.	66	Akik Widuri Lumut	- Akik iki wenehna marang Kenya sing kok tresnani iku. Sedhela engkas Kenya iku mesthi bakal nibakake pilihan marang kowe. Awit watu mustika iki ngandhut dayaning katresnan.- ngono kandhane wong tuwa sing dijaluki sraya supaya njiret atine Rukmi kanggo dheweke.	Akik widuri lumut ingkang ngandhut dayaning katresnan

E. Caranipun Nganalisis Data

Caranipu nganalisis data wonten ing panaliten menika migunakaken cara analisis deskriptif. Analisis deskriptif dipunginakaken kangge ngandharaken kados pundi unsur mistik magis ingkang wonten ing novel *Dhayoh Bengi Sangu*

Maesan anggitanipun Esmiet. Cara anggenipun nganalisis data inggih menika kanthi cara *pengidentifikasian, nyerat, pengkategorian, saha analisis*.

Pengidentifikasian menika dipunginakaken kangge ngidentifikasi data ingkang wonten ing novel, ingkang wonten gegayutanipun kaliyan unsur mistik magis. Sasampunipun dipunidentifikasi, data ingkang sampun kapanggihaken lajeng dipunserat sedaya. Data ingkang sampun kaserat lajeng dipunpantha – pantha miturut kategorinipun piyambak – piyambak. Data ingkang gadhah unsur ingkang sami, dipunlebetaken dados setunggal kategori wonten ing kertu data sejenis ugi. Salajengipun inggih menika nganalisis data ingkang wonten ing kertu data, kanthi ngandharaken data menika.

F. Caranipun Ngesahaken Data

Anggenipun ngesahaken data panaliten inggih menika kanthi migunakaken cara validitas saha reliabilitas. Validitas ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten inggih menika validitas semantik. Validitas semantik katindakaken kanthi cara njumbuhaken data – data adhedhasar konteks ukara. Data – data menika saged dipunmangertosi saking indikator – indikatoripun, ingkang nedahaken wontenipun unsur mistik magis.

Reliabilitas ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten inggih menika reliabilitas intraratter saha reliabilitas interrater. Reliabilitas intrarater menika panaliten dipunlampahi kanthi cara maos saha nliti subjek panaliten kanthi makaping – kaping ngantos dumugi ngasilaken data ingkang konsisten. Dene, reliabilitas interrater menika reliabilitas ingkang dipunlampahi dening *antar*

pengamat, ingkang dipunlampahi dening dosen sastra sekaligus dosen pembimbing.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asiling Panaliten

1. Ringkesaning cariyos

Novel kanthi irah – irahan *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* menika salah satunggaling novel anggitanipun Esmiet. Novel menika mendhet *setting* wonten ing dhusun Sedayu saha kutha kecamatan Bangorejo, Jawa Timur. Novel ingkang kadhapuk saking 12 bab menika nyariosaken eksistensi wontenipun praktek mistik magis ingkang kenthel sanget. Praktek menika dipunlampahi dening Bima, mahasiswa ingkang gadhah kaprigelan ingkang inggil, saha minangka paraga tamanipun. Ringkesaning cariyos badhe dipunandharaken wonten ing ngandhap menika.

Sakubengipun kebon sampun dipunjlajah dening Bima. Swanten cekikikan tiyang gumujeng ing brambongan kepireng dening Bima, nanging boten wonten tiyangipun. Nanging dereng ngantos tumindak, Bima dipunpurugi dening kenya manis pakulitan kuning. Piyambakipun dipunutus pak Utara supados madosi Bima kangge njampeni bu Narpati ingkang kumat gerahipun.

Bu Narpati ingkang dipunadhepi sanes bu Narpati ingkang dipunpanggihi wekdal siang. Nalika Bima saweg njampeni bu Narpati, swanten jeriting tiyang kepireng saking njawi. Salajengipun Bima medal saking kamaripun bu Narpati, mangka piyambakipun boten angsal medal kamar saderengipun dipundhawuhi pak Utara. Pak Utara duka dhateng Bima.

Ing koridor, Bima papagan kaliyan Baskoro ingkang nyuwun pirsu dhateng Bima, kenging menapa Niken Lestari semaput. Nanging Bima boten ngertos, lan Bima lajeng mlebet kamar. Ambune sekar layon nduleg ing kamar. Ujug – ujug kepireng swanten cemower. Jebul kucing ingkang meh ceblok saking pyan.

Ing kawontenan kados mekaten Bima ngraos ngelih sanget. Saking njawi wonten tiyang ingkang nothok lawang kamaripun. Marno, tiyang ingkang bogang ngendika menawi Bima dipuntimbali pak Utara. Bima murugi pak Utara. Nanging pak Utara duka, lan ngendika bilih Marno saweg dipundhawuhi pak Utara dhateng Banyuwangi. Marno ingkang menika sajatosipun rerupan iblis ingkang mujudaken Marno.

Bima mlebet dhateng kamaripun malih. Saking slimut, piyambakipun rumaos dipunkekep dening kenya ingkang ayu lan kebak ing katresnan. Swanten slimut ingkang dipununcalaken dening Bima sora sanget. Kanthi gerak *reflek* piyambakipun mlajar medal kamar. Lajeng kepireng swanten baung ingkang sora sanget. Ing kamar, swanten siluman ing slimut kepireng, nyuwun supados slimutipun dipunangkat dhateng dhipan.

Ujug – ujug swantenipun pak Utara kepireng saking njawi. Pak Utara nimbali Bima supados medal saking kamar amargi wonten tamu ing pendhapa lan mbekta bungkus. Nanging, tamu menika sampun ical. Siyosipun pak Utara ngajak Bima supados sare sareng, amargi raos ajrih ingkang ageng sanget. Sasampunipun Bima tetepungan kaliyan lembut Niken ingkang dumunung ing

slimut, Bima ngraos kendel ngadhepi ingkang ketingalipun misterius. Panci leres, ing babagan ilmu meditasi, ing babagan ilmu charang tinggi, Bima langkung inggil tinimbang kanca – kancanipun.

Wonten ing salah satunggaling dalu, nalika badhe dhateng kamaripun, Bima ningali wonten tiyang ingkang ngagem rasukan sarwa pethak saweg lungguh ing pendhapa. Bareng piyambakipun namataken tamu nyalawadi menika, rupi tamunipun pucet memplak tanpa ludira. Socanipun tanpa manik. Lajeng Bima nekad ngadhepi tamu menika. Hujiek, asmanipun tamu nyalawadi ingkang dhateng mbekta maesan. Plas, paraga kados mayit lajeng ical, musna. Sakala Bima ambruk, semaput.

Duka sampun jam pinten Bima tangi. Bima medal njawi kangge ningali lintang wengi. Lajeng piyambakipun murugi mbok Tipan. Nanging ingkang nyapu sanes mbok Tipan. Bareng Bima eling, menawi swanten tiyang ingkang nyapu menika lelembut, lajeng piyambakipun mlajar mlebet griya. Pak Untara ugi mireng swanten siluman nyapu, lajeng piyambakipun dhawuh dhateng Bima supados siluman menika dipunusir.

Nalika Bima jumeneng ing pinggiring lepen Kedhewang. Lajeng wonten swanten gaib ingkang dhawuh dhateng Bima supados mandhap ing gampeng kali. Gampeng menika mujudaken wana alit ingkang sisah dipunlebeti. Ing satengahing wana, Bima panggih kaliyan Niken Lestari ingkang saweg nangis amargi ajrih. Niken Lestari dipunbekta wangsul. Piyambakipun cariyos dhateng Bima bilih

piyambakipun rumaos dipungugah dening simbah kakungipun ingkang sampun tilar dunya. Ujug – ujug Lestari sampun ing tengahing wana.

Bima badhe dhateng kamaripun, piyambakipun mireng swanten gaib. Ing kawontenan kados mekaten, kawontenan ing sakiwa tengenipun dados owah. Piyambakipun ningali kedadosan gaib. Prastawa ingkang sampun kedadosan ing dalem Narpaten nalika rumiyin. Nalika Niken Retnani putra puponipun pak Narpati dipunpejahi ngangge slimut lajeng dipunbucal ing lempeng gunung.

Bima hanyug–hanyug kados tiyang boten waras murugi kamar Pendhapa. Tamu mayit sampun nengga ing ngriku. Tamu menika mbekta maesan kangge tenger pasareyanipun Niken Retani. Plas, tamu menika lajeng musna. Lajeng wonten swantenipun Niken. Jebul ing ngajengipun Bima wonten jrangkong ingkang sajatosipun wujud saking Niken.

Nalika semanten bu Narpati gerahipun kumat. Bima napak semadi lan ngawontenaken kontak batin kaliyan bu Narpati. Nanging budidaya ingkang dipunlampahi Bima boten kasil amargi boten saged fokus pikiranipun. Inggang mekaten dipunsebabaken amargi wonten Lestari ingkang tansah njerit – ngerit kamigilanen nyawang bu Narpati ingkang boten sabaene. Bima semaput. Piyambakipun dipunbekta ing kamar.

Lajeng, Pak Utara nimbali pak Tipan nyuwun pirsu sopiripun dhateng pundi. Jebul sopiripun ngeteraken Baskoro kaliyan Bima dhateng Pulo Kambang. Papan dunungipun para lelembut. Baskoro ingkang dipunteraken menika

sajatosipun memedi ingkang grana saha paningalipun saged dipuncopot. Dene Baskoro menika ugi sampun tilar donya.

Ing wingkinging griya kepireng gereng – gereng swanten mobil mentas saking gampeng lepen. Mustamar, sopiripun pak Utara cariyos bilih piyambakipun saking Pulo Kambang. Ing margi piyambakipun pinanggih kaliyan tiyang jaler ingkang kados pak Utara saperlu badhe mendhet segawonipun.

Saduginipun ing griya, Bima dipunrubung kaliyan kulawargane bu Narpati. Banjur pak Utara dhawuh supados mboten ngrubung Bima. Bima cariyos bilih ing Pulo Kambang piyambakipun pinanggih kaliyan bapakipun Lestari. Bapakipun Lestari ngendika bilih Pulo Kambang mbetahaken nyawa kangge tebusanipun Niken Retnani. Swanten – swanten menika ical.

Nalika semanten, Bu Narpati njerit – njerit lan mbekis – mbekis saking kamaripun. Lajeng Bima mlajar murugi bu Narpati. Pak Utara dhawuh dhateng sopiripun supados murugi dhokter ing kutha kawedanan. Dhokter Asmunandi saha pak Utara menika nalika taksih timur gadhah ganjelan ing penggalih, inggih menika sami – sami tresna kaliyan Rukmi. Nanging, ingkang diputresnani menika dhokter Asmunandi. Wonten ing dalunipun pak Utara sowan dhateng dalemipun dhokter Asmunandi. Piyambakipun gadhah niat badhe nembak dhokter Asmunandi, awit saking pangomyangipun Bima ingkang kesurupan rohipun Dardiman.

Ing dalemipun dhokter Asmunandi, dhokter ngendika bilih piyambakipun gesang namung kangge nglestantunaken tilaran saking Rukmi, inggih menika putranipun ingkang dipunparingi asma ugi Rukmi. Dhokter Asmunandi cariyos bilih tamu menika pak sepuhipun Rumki. Saking menika Rukmi gadhah pamikiran badhe sowan dhateng dalemipun pak Utara kangge nyakinaken supados bapakipun kersa krama malih.

Rumki siyos tindak dhateng dalemipun pak Utara ing siyangipun. Rukmi mlajar bareng ngertos ing sandhingipun menika memedi ingkang nama Dardiman. Ing dalemipun bu Narpati, jebul ing ngriku sampun wonten paraga apolatan mayit ingkang nama Dardiman. Bima medal saking kamar amargi pengin ngertos wonten prastawa menapa. Rukmi ingkang ngedhoprok lajeng murugi Bima, lan dipunbekta ing kamaripun Bima. Lestari ingkang ugi medal saking kamaripun, mirsani Bima saha Rukmi, lajeng piyambakipun nangis wangsul dhateng kamaripun malih amargi cemburu.

Ing kawontenan kados mekaten, ujug – ujug saking kamaripun bu Narpati kepireng swanten njerit. Pak Utara ingkang mlebet langkung rumiyin mirsani bilih bu Narpati sampun seda gupak ludira, amargi wonten wewayangan ingkang kados Lestari mbalangaken bungkusani mori pethak ingkang isinipun maesan. Bima medal griya lan kepanggih Lestari ingkang badhe mejahi Bima. Lestari kasil dipunjotos dening Bima, lajeng pak Tipan mirsani lan ngirimaken kepelan dhateng Bima. Ing wayah enjing Bima saha Rukmi minggat saking dalemipun pak

Untara, lan wangsul dhateng Bangorejo. Siyangipun, sedaya magersari saha pak Untara madosi Lestari.

Lestari sowan dhateng dalemipun pak Asmunandi, nanging boten kepanggih. Piyambakipun wangsul malih dhateng Narpaten. Saduginipun ing dalem Narpaten sampun wayah bedhug. Piyambakipun ngrantam bilih badhe nyuwun tulung dhateng pak Untara supados nuntut Bima kangge tanggel jawab dados sisihanipun. Lestari jumangkah dhateng kamaripun pak Untara. Ing lebet kamar, wonten tiyang jaler ingkang lungguh ing dhipan. Tiyang jaler menika jebul pak Asmunandi ingkang madosi Rukmi ingkang sowan ing dalem Narpaten. Lestari ndheprok ing sukunipun pak dhokter ingkang dipunkinten pakpuhipun.

Astanipun Lestari ingkang nyandhak drijinipun dhokter Asmunandi lajeng sesenggolan kaliyan watu akik widuri lumut tilaran garwanipun dhokter Asmunandi. Watu akik menika nyorotaken warna biru. Watu menika medalaken daya katresnanipun. Lajeng, Pak Untara ingkang kebak kanepson wangsul saking madosi Lestari. Ing ngajeng griya sampun wonten mobilipun dhokter Asmunandi. Tanpa kathahing pikir, piyambakipun mlebet griya lan tumuju dhateng kamaripun. Tiyang jaler estri ingkang wonten ing lebet kamar lajeng dipuntembak dening pak Untara.

Saking pepeting nalar, pak Untara mlajar medal griya. Klebat, netrane pak Untara natap sawijining wewayangan ingkang mujudaken kados Lestari, lan piyambakipun nembak–nembak kanthi ngguyu ngakak wiwit kicalan kesadharan.

Para magersari sampun wangsul madosi Lestari. Pak Tipan lan Suwage tumuju wonten kamaripun pak Utara, awit wonten swanten sambat – sambat. Dhokter Asmunandi dhawuh dhateng pak Tipan kangge mendhet kothak P3K ing mobilipun dhokter Asmunandi. Pak Asmunandi lajeng nyuwun wangsul pingin pinanggih kaliyan Rukmi.

Swanten tembak kanthi kaping saking njawi. Pak Utara ingkang sampun boten eling, nembak tong ingkang isinipun bensin. Sakala tong menika njedhor lan geni ingkang ageng nggromos dalem Narpaten. Lestari ingkang boten kasil dipunslametaken ugi kobong sareng kaliyan pak Utara.

Enjingipun kutha kecamatan Bangorejo ugi kicalan tiyang ingkang wigati. Dhokter ingkang sae menika tilar dunya. Pak Tipan lajeng sowan dhateng dalemipun pak Asmunandi kangge paring warta bilih dalem Narpaten sampun ambruk. Piyambakipun mbekta maesan ingkang dipunparingi dening tamu mayit Darmoko kangge tengeripun pasareyan Niken Retnani. Bima ingkang dipunpasrahi maesan menika nyanggupi kangge masang maesan, lan kangge nyekar pak Utara.

2. Unsur mistik magis

Sumbering data ingkang dipunginakaken kangge panaliten inggih menika novel anggitanipun Esmiet ingkang gadhah irah – irahan *Dhayoh Bengi Sangu Maesan*. Data kapanggihaken saking sarana *proses* maos, nyerat, saha mantha - mantha data kanthi tiliti. Data ingkang sampun kapanggihaken wonten ing sumbering data salajengipun dipunpantha – pantha saha dipunserat wonten ing kertu data ingkang *kategorinipun* sami. Data – data menika saged dipuntingali wonten ing kertu data ing ngandhap menika :

Tabel 1. Unsur mistik magis arupi sesambetan kaliyan roh alus saking pangraosing indra.

No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (indra pendengaran)
1.	3	Jerit Magrib	Saiki dheweke mugen ana ing pinggir kali mburi omah iku. Landhep panyawange marang wit cangkring kang ngedhangkrang mangling kali. Kaya – kaya hiya ana ing wit iku tinemu werdine anggone mubeng – mubeng ndlajahi kebon kang amba bawera iku. Nalika dheweke krungu wong ngguyu pating cekikik, mlengak. Nguwasi pernahe swara. Nanging ing kono mung ana brambongane wit serut lan kesambi. Dheweke clilang – clileng, ngungaki panggonan kang ana ing sakubenging wit serut iku. Ora ana sapa – sapa.	Swanten gumujeng tiyang ingkang boten kasat mata

2.	7	Jerit Magrib	<p>Kumlothe king piring sing ditata wis mari. Uga swarane wong klesak – klesik wis ilang. Kari swara clog – clige jam. Sedhela engkas jam tembok iku gumontang maneh. Ping sanga. Ateges wis rong jam Bima nunggu tekane wong ngacarani mangan bengi. Nanging kok ora ana banene uwong sing uwong sing marani lawang kamare. Bima menyat. Dheweke arep metu. Niyate arep klithih – klithih menyang kamar dhahar. Sapa ngerti saka kono mengko dheweke bisa ngelingake isine omah iki yen ana tamune sing ketriwal durung dirumati. Nanging durung nganti dheweke jumangkah, keprungu ana wong nothok lawang. Agahan Bima ngengakake lawang. Dheweke yakin, wong iki mesthi utusane kluwarga Narpaten dikon ngacarani tamune. Sepira kagete Bima, bareng lawang wis menga, ing njabane kamar ora ana sapa – sapa. Tolah – toleh, panggonan iku ngagah sepi.</p>	Swanten tiyang nothok lawang
3.	17	Lintang Wengi	<p>Embuh wis jam pira Bima lagi tangi kruget – kruget. Sing cetha ing njaba wis keprungu swarane wong nyapu. Mbok Tipan abdine bu Narpati ajeg saben jam papat esuk tangi perlu nyapu. Bima kepingin metu menjaba. Dheweke kepingin ngungak lintang wengi ing tawang. Wis tekan ngendi lintang iku anggone ngubengi antariksa. Agahan dheweke</p>	Swanten tiyang nyapu.

			<p>metu. Nalika semana mbok Tipan olehe nyapu wis tekan ing pojok pekarangan sisih wetan.omah iki madhep ngidul. Ing ngarep lawang Bima nyawang mengulon nggoleki lintang wengi. Sajake lintang sing dikarepake wis mangslup. Bima nerusake menyang latar ngarepan. Marani mbok Tipan. Nanging sajake mbok Tipan emoh dicedhaki. Olehe nyapu selot adoh, selot adoh. Saiki ana ing pekarangan mburi. Swarane isih panggah rak – rik nyapu, nanging anehe sing disapu kok tengahe kebon kopi. Lagi bareng lakune Bima tekan pinggir kali lan swarane wong nyapu iku ana ing tengah kali, Bima sadhar yen sing dikira mbok Tipan lagi nyapu iku, tibake siluman kang sengaja mbeda Bima.sakala githoke mrekitik. Enggal – enggal dheweke mlayu bali menyang ngarepan.</p>	
4.	22	Swara Kubur	<p>Kaya dhek rong minggu kepungkur, Bima ngadeg mangu – mangu ana ing ngisor wit talok ngadhep lajuring kali ing sacedhake wit cangkring. Kupinge tansah dipasang ngenteni swara cekikikan. Sing tansah disawang yaiku brambongane wit serut sangisore wit cangkirng iku. Nanging nganti gulune krasa tengeng swara sing ditunggu ora enggal keprungu. Malah sing krasa nyampe kendhangane kupinge yaiku swara anteb kang kaya – kaya metu saka bengkahane</p>	Swanten tiyang ingkang dhawuh dhateng Bima supados mandhap ing gampeng kali

		<p>lemah nela.</p> <p>-. Mudhuuuuuuna !.-</p> <p>Bima durung pati ngandel marang apa sing dirungu.</p> <p>Kupinge dipasang luwih premati. Ditilingake luwih njlimet. Sedhela engkas keprungu maneh swara tanpa kumandhang, nanging krasa nggembuleng ana ing dhadha.</p> <p>- Muuuuuuudhuna !.-</p> <p>Bima clilang – clileng. Nglikir papan kiwa tengene. Banjur nguwasi panggonan asale swara terus cluluk.</p> <p>- Mudhun menyang ngendi ?- pitakone.</p> <p>- Gampeng kali.-</p> <p>.....</p> <p>Bima nekad terus. Kawit mau dheweke tansah kangen marang sawijining swara. Mula olehe mudhun prasasat mlayu bareng kupinge krungu ana swarane wong mingseg – mingseg nangis. Cetha yen swarane wong wadon. Sakala Bima nggagas. Sapa weruh kuwi swarane Niken. Tanpa njarag, Bima mbengok :</p> <p>- Niken ?!!!!.- (Niken Lestari)</p> <p>- Mas Bimmmm !.-</p> <p>Gapruk, sawijining kenya mencolot menyang dhadhane Bima terus nangis ngguguk. Raine diungsepake ana ing lempenge Bima.</p> <p>- Mas Bim .... Aku wedi .... Akuhh .... Wed .... Di mas. Aku ora weruh dalan kanggo bali mentas. Tujune panjenengan ..... nyusul ..... ohhh .... Mas Bim.-</p>	
--	--	--	--

5.	42-43	Butuh Nyawa	<p>Senajan kahanan ing kamar iku ketara tintrim. Senajan barang – barang ing kamar iku mati. Senajan sasat ora ana barang obah mosik. Nanging meh kabeh sing ana ing sajroning omah gedhong kuna iku krasa yen kaya ana lindhu. Krasa yen tembok – temboke obah kaya arep mipit sing lagi ana ing njerone. Wong telu sing ana ing kamare Bima iku goreng. Akeh bab – bab sing dirasakake lan dientra – entra. Akeh kedadeyan – kedadeyan sing digambarake bakal dumadi kang kabeh iku mesthi ana gandheng cenenge karo tuntutan Pulo Kambang. Niken Lestari mapan lewih mepet marang anggane Bima. Pak Utara kringete kemocor ngileni dhadha lan gegere. Ing kahanan kabeh padha nggekeng nahan gorenging ati iku, ujug – ujug ana angin lembut nanging sangu hawa atos kang bisa nunjem sungsum. Banjur ing antarane swara ngebebing 46ngina iku kaya ana swara alon nanging cetha.</p> <p>- Nyawamu kabeh.-</p> <p>Niken Lestari njingkat. Pak Utara mlengak. Banjur wong loro iku ketara pucet. Noleh marang Bima, ketara anteng wae. Nyawang ngiwa nengen ora ana wong liya sing kumliwer saliyane wong telu iku. Durung mari bingunge wong loro iku, kesusul ana swara kaya mbenginginge jingklong sing arep nyedhot getih. Selot suwe</p>	<p>Swanten nggegirisi saha swanten roh alus saking Pulo Kambang ingkang nuntut nyuwun nyawa saha nyuwun pathokan.</p>
----	-------	-------------	---	---

			<p>selot banter. Banjur kaya suling pabrik. Tekan kene panone Niken Lestari kumepyur. Dene pak Utara ambegane kaya pedhot tengah dalan. Mung Bima sing rumangsa wis gemblengan. Digembleng dening kedadeyan – kedadeyan kang matumpa – tumpa sing dumadi ing omah gedhong angker iku. Dheweke sing ketara tatag wae ngadhepi apa – apa kang kedadeyan. Sailange swara mbenginging iku, kesusul swara luwih sora lan nunjem :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nyawamu kabeh dak butuhake. Nyawamu kabeh.- <p>Banjur ana swara liya sing nyelingi :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ibuuuuuuuuuuu..... aku njaluk pathokan. Njaluk pathokan.- - Balungmu ..... balungmu wae kanggo pathokan.- - Nyawamu ..... nyawa ..... mu. Aku butuh nyawamu. Kanggo nyambung nyawakuuuuuuu.- Breg. Niken Lestari ambruk ing pangkone Bima terus semaput. Pak Utara nggeget lambe, nahan rasa gumeter. Bima welas nyawang wong tuwa iku. 	
6.	55	Angin Puputan	<p>Swarane prahara gumrubug kaya swarane kompor raseksa. Kaseling swarane pang – pang sing pating jrethot pating gropak diprawasa lakune angin pususan. Ing sanjabane</p>	Swanten ingkang nggegirisi.

			<p>gedhong Narpaten iku swasanane prasasat ampuhan. Swarane lesus nggoyangake wit – witan kaya swarane siluman saleksa ngebasi isine langit. Swarane prabot omah lan swarane barang – barang kataru bajra, kaya lampor nguber pangalapan. Ing kahanan kaya ngono iku Bima lan pak Utara kaya kena gendam. Anteng ngejejer ing sangarepe lawang kamar plenggong – plenggong ora karuwan sing ditindakake. Ing saselmaning swara angin iku ana sawenehning swara kang menjila. Kaya swarane bocah dolanan lambe kang dibukak lan ditutup sarana ngetokake uni sakepenake :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bebbb ... bab ..... bebbb ...bah bebeb ... bah.- - Suiittttt ..... suitttt.... Beb ... bah .... Beb ... bebah. 	
No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (indra penglihatan)
7	3	Jerit Magrib	<ul style="list-style-type: none"> - Adhik panjenengan menika kok mbeling, nggih ?.- - Kenya mbranyak iku rembugan karo mbarengi jangkahe Bima. Bima noleh ketara gumun. - adhik ingkang pundi ? - tiyang jaler ingkang dhateng sareng panjenengan menika.- - dhateng kula rak sareng kaliyan pak Utara.- - namung kaliyan pak Unthok ?- - inggih.- - lajeng tiyang jaler ingkang 	Roh alus ingkang awujud tiyang jaler

			<p>ibas – ibis menika sinten ?-</p> <p>- menapa ingkang rambutipun gondrong ?</p> <p>- kula wastani kluwarga ngriki.-</p> <p>- huh, mbah kung boten kagungan kluwarga dos ngoten.</p>	
8	5-6	Jerit Magrib	<p>- Apa sampeyan sing aran pak Bima ?- pitakone pemudha iku kumingsun.</p> <p>- He-eh. Sampeyan sapa ?- Bima ganti takon.</p> <p>- Jenengku Baskoro. Aku ipene pak Buang.-</p> <p>- Pak Buang ?. pak Buang sapa ?-</p> <p>- Pak Utara kui asma cilikane rak pak Buang.-</p> <p>- Ooooo.-</p> <p>- Keneng apa dhik Niken Lestari ?-</p> <p>- Niken Lestari ?- bola bali Bima kudu mlenggong. Awit dheweke rumangsa kalah pangerten karo pemudha iki ngenani kluwargane bu Narpati.</p> <p>- Niken Lestari kuwi keponakane mas Buang sing mentas iki mau semaput.-</p> <p>- Lha sampeyan kok takon, wong wis ngerti dhewe yen dhik Lestari semaput.-</p> <p>- Lha hiya. Semapute marga apa ?. Mesthine sampeyan ngerti cetha. Awit sampeyan dhukun sing kondhang.-</p>	Arwah Baskoro ingkang sampun tilar dunya
9	9	Swara Baung	<p>- Ana apa mas ?- pitakone angker.</p> <p>- Criosipun kula dipun timbali ?-</p> <p>- Ditimbali sapa ?-</p> <p>- Pak Un.-</p> <p>- Sing kandha ?-</p>	Medi ingkang maujud Marno, abdi Narpaten

			<ul style="list-style-type: none"> - Abdi panjenengan ingkang bogang.- - Marno ?- - Inggih.- - Neng omah iki ora ana Marno loro. Mung siji. Dhek mau awan dheweke dak kongkon menyang Banyuwangi. Nganti bengi iki dheweke durung bali.- - Mbokmanawi nembe wangsul lajeng .....- - Yen dheweke wis bali banjur liwat endi lehe mlebu kamar kene ?. kabeh lawang wis dikancing rapet. Aja nglindur Bim.- 	
10	16-17	Lintang Wengi	<ul style="list-style-type: none"> - Niken (Niken Retnani), senjata kowe ora ana ing sacedhaku, nanging kesaktianmu mesthi numusi. Muga – muga aku wani ngadhepi tamu langganane omah iki. Ngono batine Bima karo wiwit jumangkah alon – alon nyedhaki wong sing lagi lungguh anteng ing korsi ukir – ukiran iku. <p>Bareng dheweke namatake rupane tamu nyalawadi iku, sakala getihe kaya mandheg. Suwe ambegane nyengkal ing iga. Wong lanang iku melek mlolo nanging tanpa manik. Saambane mripate mung katon putih memplak. Dene raine pucet, babarpisan tanpa getih lan prasasat mung balung lan kulit thok. Sanajan Bima wis ana ing sandhinge, nanging wong iku panggah anteng wae. Babarpisan ora obah. Babarpisan ora ana tandha – tandha yen dheweke</p>	Tamu nyalawadi apolatan mayit ingkang mbekta maesan

			<p>duwe niyat nanggapi tekane tuan rumah. Sarana nyebut – nyebut jenenge Niken, Bima mapan lungguh. Bareng wis adhep – adhepan karo Bima, tangane wong nyalawadi sing maune sedhakep, obah terus kumlawe mengarep. Obahe kaya wayang kayu kang diobahake dening tangane dhalang. Banjur ana bungkusan kang diseleh ing meja ngarepe Bima iku.</p> <p>- Ko ..... ko ..... we sssa ..... sapa ?- pitakone Bima seret lan gretholen.</p> <p>Plecek, wong iku ngobahake lambene. Saka kono kawetu tembunge.</p> <p>- Hujiek.-</p> <p>- Wong ngendi.-</p> <p>Paraga mayit urip iku ngobahake gulune ngiwa nengen. Terus lungguh njejer maneh. Tanpa obah. Kaku.</p> <p>- Perlumu mreng ngapa ?-</p> <p>Mayit urip iku ngobahake tangane. Terus nudingi bungkusan sing diseleh ing ngarepe Bima iku. Bungkusan mori putih kang mambu wangine kembang kubur. Githoke Bima krasa mengkorog sakurungan pitik. Ewasemono kanthi ditatag – tatagake dheweke nyambung pitakone :</p> <p>- Kuwi apa ?-</p> <p>- Maesan.-</p> <p>Plas, paraga kaya mayit iku musna.</p>	
11	20	Lintang Wengi	<p>- Dadi, becike kapan siluman iku diusir ?-</p>	Bima nyingkiraken

			<ul style="list-style-type: none"> - Inggang pundi? Maesan ?- - Sing nyapu kuwi lho.- - Yen dhateng malih kemawon. Kula kinten boten saben dinten dhateng ta?- 	siluman nyapu.
12	28	Swara Kubur	<p>Swara iku isih ngumandhang banter. Sajake swara kaya ngono iku bisa mulihake otot bayune Bima. Dheweke ngadeg. Kaya lakune wong sing ora waras, Bima hanyug – hanyug marani kamar pendhapa. Ing korsi kang ngupengi meja marmer ing pendhapa iku wis ana paraga kang ngenteni. Mayit urip kang ngedhep bungkusan mori putih. Kaya tumrap mitrane sing ditepungi Bima ngadhepi sing nggegirisi iku.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wis uwe mas ?- ngono Bima nyapa. Swarane kaya metu saka bolongan irung. - Aku ngeterake maesan. Tampanen.- - Kanggo sapa ?- - Niken Retnani.- - Neng ngendi ?- - Dheweke dak kubur ing lempenge gunung. Aku ora oleh menehi maesan. Ning .... – Tamu iku musna. 	Tamu nggegirisi ingkang mbekta maesan
13	28	Swara Kubur	<ul style="list-style-type: none"> - Niken (Niken Retnani), ... aku njaluk tulung ..... dhik. Niken. Kowe ana ngendi ?- <p>Ngono sambat sebute Bima karo isih krukuban slimut.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sapa sing sudi mitulungi wong lanang sing ora setya ?- <p>Cekikal, Bima tangi. Slimute</p>	Niken memedi ingkang wujudipun jrangkong ingkang biasanipun mbiyantu Bima

			<p>dibuwang sebrung. Awit cetha swara sing mentas dirungu iku swarane Niken sing banget diarep – arep meh rong minggu iki. Dheweke nguwasi asale swara. Nanging ..... sakala ambegane mandheg ana ing gorokan, barang weruh ing korsi cedhak lemari makan ana rerupan kang ora karuwan wujud. Nalika Bima isih kaku kaya ngono iku, rerupan sing nggegirisi iku mbukak lambene. Cumeplak kaya swarane jepaplok banjur keprungu swara mbengingihe jaran mbeker.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kowe kandha tresna marang aku. Nyatane kowe ngapusi ..... hihihihihhehehehhhh.- jrangkong urip sing ilate mele – mele iku ngadeg. Hanyug – hanyug marani Bima. Bima mundur menyang pojok dipan. - Ajaaaaa .....uhhhh.- bima mbengok sakayange. <p>Plas rerupan iku ilang. Lan Bima ambruk terus ora eling purwa deksina.</p>	
14	30	Swara Kubur	<ul style="list-style-type: none"> - Pak, kepeksa kula benjing wangsul dhateng Jakarta.- - Lho, piye ta?- - Awit kula rumaos boten wonten ginanipun wonten ngriki dangu – dangu.- - Sebabe?- - Kula boten saged menapa – menapa kangge ngatasi siluman – siluman ingkang nguwaosi dalem ngriki. Awit rupinipun, siluman – siluman ing ngriki panci 	<p>Bima ngraos kangelan anggenipun ngatasi siluman – siluman ingkang ngganggu.</p>

			<p>sami nggadhahi raos kepingin males ukum. Kula rumaos kepetengan margi. Jer kula boten sumerep lelampahan kepengker ingkang dumados wonten dalem ngriki.</p>	
15	36-37	Siluman Pulo Kambang	<ul style="list-style-type: none"> - Nimbali dalem ndara ?- ana pitakon kang ngeget – egeti. Pak Utara mlengak. Pak Tipan isih gluprut endhut wis ana ing ngarepan lawang kamare. Embuh sebab apa bareng adhep – adhepan karo abdine sing wis tuwa lan darbe sikep sarwa prasaja iki pak Utara tentrem penggalihe. - He-eh pak. Mung arep takon. Sopirku menyang endi ?- - Dipun ajak den Baskoro ngeteraken den Bima dhateng Pulo Kambang.- - Kabeh – kabeh muni den Baskoro ..... den Baskoro. Baskoro sapa ?. Baskoro adhikku ipe iku wis mati setaun kepungkur.- pak Utara ora bisa nahan rasa pangrasane. Bareng bendarane ketara duka kaya ngono, pak Tipan tumungkul. Sikepe panggah lugu mung polatane kang mengku keyakinan bisa nyirep dukane pak Utara. - Kula sedaya inggih sami gadhah pikitan kados mekaten pak.- - Pikiran piye ?- - Inkang nama Baskoro, ingkang dhatengipun sesarengan kaliyan 	Bima ingkang dipunajak Baskoro ingkang sampun seda dhateng Pulo Kambang

			<p>panjenengan menika temtu sanes tiyang. Awit kula nate mrangguli, piyambakipun mlebet dhateng kamar. Mripat lan irungipun saged dipun coplok kados caranipun ntoplok kethu.</p>	
16	38-39	Siluman Pulo Kambang	<ul style="list-style-type: none"> - Saka ngendi kowe Mar ?- pitakone pak Utara gugup. - Saking dhusun Pulo Kambang pak. Ngeteraken mas .... Eh ..... – Mustamar ujug – ujug ketara pucet. Kaya lagi kelingan apa – apa. Dheweke nyawang sedhan sing mentas dilebokake ing garage. - Kowe ngeterake Baskoro ?- pitakone pak Utara mincing. - I ..... ing-gih- wangsulane Mustaar gugup. - Apa kowe ora kelingan ?- - Eh ..... nembe samenika kula kemutan yen mas .... Baskoro sampun ....- <p>Sopir iku ora bisa nerusake rembuge. Agahan pak Tipan maju terus nampani anggane Mustamar sing geyang – geyong arep tiba. Dituntun digawa mlebu ngomah. Tekan kamare pak Utara, Mustamar diombeni. Bareng Mustamar ketara wis bisa nentremake ati, pak Utara lagi wani ndangu.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kowe rumangsa dijak menyang ngendi ?- - Dhateng padhusunan ingkangreja sanget. Wonten ngrika mas Bima dipun peksa dados manten. Dipun 	<p>Bima ingkang dipunbekta dhateng Papan ingkang wingit, inggih menika dhusun Pulo Kambang, papan dunungipun para siluman.</p>

			<p>angsalaken lare estri ingkang nama Niken Retnani. Mas Bima mopo. Mas Bima lajeng dipun cepeng tiyang kathah terus dipun rangket. Waunipun kula inggih badhe dipun rangket. Nanging kepala dhukuhipun menging. Lajeng kula kapurih wangsul. Wonten margi kula pinanggih tiyang sepuh rupinipun kados panjenengan. Tiyang sepuh menika nembung badhe nunut perlu badhe mendhet segawonipun ingkang dipun tilar wonten dalem ngriki.-</p> <p>Ora krasa pak Untara ngetokake eluh. Pak Tipan uga katut kembang – kembang. Saka lambene kawetu tetembungan lirih nanging cetha :</p> <p>- Ndara Narpati. Boten nginten panjenengan seda kirang sampurna.-</p>	
17	41	Siluman Pulo Kambang	<p>- Aku mau kok krungu slenthing – slenthing, jare nak Bima ketemu bapake Niken (Niken Lestari), apa hiya ?-</p> <p>- Inggih.-</p> <p>- Apa hiya bisa sapatemon lan rembugan kaya salumrahe wong urip?-</p> <p>- Boten.-</p> <p>- Bapak ngendika piye mas.- Niken Lestari nyela – nyela.</p> <p>- Dheweke titip kowe. Lan sing penting dikon matur yen Pulo Kambang mbutuhake nyawa kanggo tebusane Niken Retnani.-</p>	Bima wawan rembug kaliyan bapakipun Niken Lestari ingkang sampun seda, supados Bima matur menawi Pulo Kambang mbetahake nyawa.

18	4-5	Jerit Magrib	<p>Swarane bedhug magrib keprungu saka pojok wetan. Nglangut swarane, tandha cihna yen langgare rada adoh karo omahe pak Untung Narpati iku. Nalika Bima wis ana ing njero kamare bu Untung Narpati, meh wae dheweke mlayu metu. Giris, jalaran wanita sing lagi lunggguh ing dipan iku meh wae ora ditepungi rupane. Bu Untung Narpati sing ditemoni dhek mau awan, dudu bu Untung Narpati sing saiki diadhepi. Wanita sing diadhepi ing sungapane magrib iki prasasat iblis. Cahyane pucet kaya mayit, lan netrane abang branang. Untune kang katon mringis ing saklebatan kaya banjur pating cringih modod karepe dhewe, lan mujudake siyung renteb.</p> <p>.....</p> <p>Bareng dirembugi kaya ngono, bu Narpati sajake ondhan pikire. Kanepsone rada luntur lan dheweke banjur tumungkul nyawang jobin. Ing kahanan kaya ngono iku Bima meruhi owah – owahan kang cepet banget. Wong tuwa iku bali marang cahyane sakawit.</p>	Roh alus ingkang nyurupi bu Narpati.
19	15	Lintang Wengi	<p>Greg, Bima kaget dhewe. Mripate diuceg – uceg. Gulune tansah tumenga nyawang lintang wengi iku. Dheweke weruh kanthi trawaca, apa sawijining wewayangan kang bola – bali ngangling – ngalingi pandulune marang lintang wengi iku.</p>	Wewayangan ingkang mabur – mabur.

			<p>Ah, iki mesthi mung halusinasiku.- ngono Bima nentremake atine. Nanging nyatane wewayangan iku bali maneh. Nutupi panyawange marang lintang wengi iku. Sedhela engkas plas ilang. Banjur ngaling – alingi maneh. Plas ilang. Ngaling – alingi maneh. Mangkono bola - bali tanpa kendhat.</p>	
20	27	Swara Kubur	<p>Ing kahanan kaya ngono iku Bima pandulune dadi samar – samar. Ujug – ujug kahanan ing sakubenge owah. Dheweke rumangsa manggon ana ing panggonan liya kang durung ditepungi. Lamat – lamat dheweke krungu ana swarane wong nyapu. Rak – rik. Banjur katon sawijining Kenya nganggo kebaya putih lagi nyapu latar.banjur saka kiwane ana wong ngrindhik. Wong iku nggawa slimut. Tanpa antan – antan slimut iku dikrakubake marang Kenya iku nganti banjur nuwuhake swara bekah – bekuh. Ora suwe ana jerit banter banget nganti kaya suling pabrik. Banjur keprungu swarane wong lanang awèh prentah.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cepet singkirna. Cepet.- - Nyang ndi ?- - Lempenge gunung ..... lempenge gunung. <p>LEMPENGE GUNUNGNGNGNGNGNG.</p> <p>Swara sing pungkasan iku ngumandhang nganti kaya swarane gong lokananta. Mbrebegi kuping lan</p>	<p>Prastawa wadi ingkang sampun kedadosan ing dalem Narpaten rikala rumiyin.</p>

			<p>mbrebegi ati. Bima sawise krungu mbengung kaya ngono iku banjur nyoba nutupi kupinge.</p> <p>LEMPENGE GUNUNGNNGNGNGNG....</p>	
No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (indra <i>penciuman</i>)
21	6	Jerit Magrib	<p>Senajan kamar iku ambune wangi. Nanging dudu wanginge buenamour, dudu wanginge parfum. Nanging wanginge kembang layon.</p> <p>Bareng pangrantaming pikiran tekan kene, ambu wangi iku dirasa selot nduleg lan angin sing krasa mlebu ing kamar iku kaya sebulane setan kanga rep ndamu nyawa.</p>	Ganda wangi sekar layon ing kamar
No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (indra <i>peraba</i>)
22	12	Swara Baung	Tanpa kakehan rembug Bima ngangkat slimut iku terus dipapanake ing dipan. Anehe rasa pangrasane, dheweke kaya lagi ngangkat anggane kenya kang ayune tanpa tandhing.	Bima ngraosaken kados ngangkat kenya ingkang ayu.
23	14	Lintang Wengi	<p>Swasana ing njaba sepi mamring. Atine kumesar sumegrig bareng ana angin wengi kang gelus pipine. Rumangsane kaya tangane kenya kang diarep – arep kuwi gelus kanthi soking katresnan. Kadhang Bima ngrasa gumun dhewe. Geneya dheweke teka darbe rasa kaya ngono kuwi tumrap sawijining dat kang ora kasat mata.</p>	Bima ngraosaken angin ingkang kados tanganipun kenya lelembut ingkang dipunajeng – ajeng.

26	21	Swara Kubur	Bima kangen banget karo tepungan sing ora kasat mata iku. Kangen angine rangkulan kang ketara lumer lan kangen rembuge sing renyah.	Bima ngraos kangen kaliyan lelembut ingkang dipuntresnani.
25	27	Swara Kubur	Senajan ruwangan iku prasasat tanpa angin – angin, nanging nalika iku Bima rumangsa keterak angin keras kang nampeg raine. Sakala dheweke kelingan nalika dheweke nemoni tamu mayit urip sing nggawa maesan. Biasane angin kaya ngono kuwi wahanane tekane makluk gaib iku.	Bima ngraosaken wonten angin ingkang mertandhani badhe tumekanipun tamu ingkang mbekta maesan.

Tabel 2. Unsur mistik magis arupi sesambetan kaliyan roh alus saking panglantaring barang.

No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (panglantaring slimut)
1	11	Swara Baung	<ul style="list-style-type: none"> - Mas ..... mas Bim !- Bima pandirangan nguwasi saindhenging papan. Napase wiwit sesak. - Mas Bim ..... aja wedi mas. Aja wedi.- Pamandenge Bima tumuju marang slimut kang nglumbruk ing sikile kenap iku. Pancen saka kono asale swara. - Sapa kowe ?- - Ra sah takon mas. Sing penting kowe aja wedi.- - Apa kowe bangsa setan ?- - Terserah lemu ngarani.- - Jajal ta ngatona. Supaya 	Roh alus ingkang dumunung ing slimut

			<p>aku ora wedi.- Bima usul tekad – tekadan. Swara iku leren rada suwe. Banjur keprungu maneh.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mas, njaluk tulung aku angkaten menyang dipan.- - Piye lehku bisa ngangkat yen aku ora weruh kaujudanmu ?- - Slimut iki .....- - Wegah. Yen kowe ra gelem ngaton, aku emoh nulungi.- - Aku ora bisa mas. Aku ora duwe wadag. Yen aku ngaton, kowe mesthi wedi. Jalaran aku kudu nganggo wadag liya.- - Hemmmm, pisan iki aku manoni ana setan apikan tenan.- - Ngono Bima mikir karo mesem jroning batin. Bima mbenerake kandhane siluman sing manggon ing slimut iku. Yen siluman iku ngaton, durung karuwan Bima kuwat ndeleng rerupan kang ora bisa digambarake sadurunge. 	
No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (panglantaring manungsa)
2	46	Kenya Rukmi	<ul style="list-style-type: none"> - Kluwarga Narpaten arep dak entekake. AREP DAK ENTEKAKE. DAK ENTEKAKE. Hahhhahaha hihihiiiiiii. Aku ora bisa jenak ing alam iku. Aku ora tentrem ing pangantrunan, yen durung entek kluwarga iki. Bima ..... hemhhhhh ..... Bima ..... kowe isih enom. Kowe duwe 	Roh alus ingkang nama Dardiman ingkang nyurupi Bima

			<p>kepinteran bisa sambung karo alamku. Aja melu – melu celeng keboloten. Aja melu – melu nglabuhi kluwarga sing gumetih iki. Gumetih Astana njenggarong iki kebak getihe wong – wong sing ora dosa.- ngono pangomyange Bima. Pak Untara isih durung mudheng. Mung githoke mrinding bareng kluwarga Narpaten diarah gumetih. Uripe mambu getih.</p> <p>- Pira wae sing dipateni. Pira wae wangsa Narpaten gawe pepati. Rukmi. Perawan kang dak arep – arep bakal moncerake jenenge kluwarga, diracun sawise wetenge ana isine. Niken Retnani, sing dipupu pak Narpati dhewe. Dirampog bebarengan ing sungapane wektu subuh. Nalika perawan iku nyambutgawe kanggo karesikane gedhong njenggarong iki. Aku dhewe, Dardiman. Dipateni sawise aku mendhem mayite keponakanku dhewe iku. Ohhhhh, duraka apa sing ditindakake dening kluwarga iki. Kadurakan apa sing dicithak dening wangsa Narpaten ing satengahing bebrayan, nganti ora bisa dietung gedhene. Aku diapusi. Aku diblithuk. Jarene, sing lagi nyapu ing tengahing wengi kuwi putune dhewe. Putune nyonya Narpati, putune</p>	
--	--	--	--	--

			<p>Samianah. Manut kandhane Samianah, putune arep dipatani wae, supaya mbesuk anake pupon bisa nampani warisan kang ora sethithik. Jebule, jebule aku diapusi. Aku diblithuk. Huhhhhhhhhuuuuuuhh ...-</p>	
No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (panglantaring watu akik widuri lumut)
3	64	Akik Widuri Lumut	<p>Uga tanpa njarag, tangane Lestari nyandhak drijine wong lanang sing dikira pakpuhe iku. Ali – ali kang mawa mripat widuri Lumut iku katon nyorot biru bareng sesenggolan karo driji panudinge Lestari. Sengsaya krasa ana ilining geter peter kang ngileni urung – urunging getih. Wong lanang iku selot megap – megap. Lan Lestari dhewe tangise wis aring banjur tumenga nguwasi wong lanang sing dikira pak Untara iku.</p> <p>- Pakpuh .....- swarane Lestari kandheg ing gorokan. Dheweke namatake wong lanang iku.</p> <p>Kowe bali ing atiku nimas ?- ngono wong lanang iku lagi bisa rembugan karo nyekeli janggute Lestari. Lestari kaget kepati. Dheweke njingkat arep menyat. Nanging akik widuri lumut iku tansah nyorotake warna biru kang prasasat bisa ngarubiru atine Lestari. Embuh jalaran saka</p>	Lestari ingkang kagendam dening watu akik widuri lumut

			paningale kang kadayan saka soroting akik iku, Lestari kaya kena gendam.	
4	66	Akik Widuri Lumut	- Akik iki wenehna marang Kenya sing kok tresnani iku. Sedhela engkas Kenya iku mesthi bakal nibakake pilihan marang kowe. Awit watu mustika iki ngandhut dayaning katresnan.- ngono kandhane wong tuwa sing dijaluki sraya supaya njiret atine Rukmi kanggo dheweke.	Akik widuri lumut ingkang ngandhut dayaning katresnan

Tabel 3. Unsur mistik magis arupi sikeping utawi tindak – tanduking paraga.

No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (njampeni tiyang sakit kanthi <i>pengobatan alternative</i>)
1.	11	Swara Baung	- Bares wae pancen omah iki ana sing ngganggu. Sing ngganggu dudu uwong nanging lelembut. Hiya jalaran kuwi sliramu dak jak mreng. Jalaran sliramu kuwi kondhang dadi mahasiswa sing pinter nyekel setan. Gumunku ora entek – entek bareng aku meruhi dhewe, wong sing pinter nyekel setan jebul jirihe ngluwihi wong wandu.- - Pak. Janjinipun kula tumut ngriki rak kangge njampeni bu Narpati. boten kangge nyepeng setan. Kaliyan malih yen kula dipun suwuraken	Bima njampeni bu Narpati ingkang dipunganggu dening lelembut.

			<p>pinter nyepeng setan menika sanes lepat kula, nanging lepatipun ingkang nyuwuraken.-</p> <p>- Nek ngono apa pedahe sliramu sanggup nambani ibuku?. Mangka jelas, ibuku ora salumrahe lara. Dheweke diganggu bangsa lelembut sing nyakrawati omah iki.</p>	
2.	15	Lintang Wengi	<p>- Niken (Niken Retnani), apa kira – kira ing kana kuwi panggonanmu ?- ngono Bima rembugan maneh karo panggah nyawang lintang ing tawang langut. Dheweke pancen mbutuhake tekane lelembut iku. Saliyane kangen awit rumangsane angger caket utawa rumangsa caket karo Niken kaya – kaya ing donya iki ora ana sing perlu diwedeni. Ora ana ing donya iki uwong sing ngluwihi dheweke. Malah saploke dheweke tepungan kambi Niken (Niken Retnani), kluwargane bu Narpati wiwit saka Utara kang darbe kalungguhan ing pamerintahan, nganti tekan pak Setra tukang nyapu kandhang kebone, kabeh padha kormat marang Bima. Jalaran sasuwene ana ing desa Sedayu iki, Bima bisa nuduhake kaluwihane. Saliyane bisa marasake penyakite bu Narpati,</p>	Njampeni tiyang gerah kanthi pambiyantu roh alus

			<p>dheweke hiya wis tau dijaluki tulung lurah desa Kalikajar kanggo marasake penyakite bojone. Kuwi kabeh Bima ngrumangsani saka pitulungane Niken. Saupama ora ana Niken sing tansah menahi pituduh – pituduh. Bima ora bakal bisa tumindak apa – apa. Pancen ing babagan ilmu meditasi, ing babagan ilmu charang tinggi, Bima pancen ngluwihi kabeh kanca – kancane.</p>	
3	35	Siluman Pulo Kambang	<ul style="list-style-type: none"> - Apa ora ana wong tuwa ing desa Sedayu kene ?- ngono pandangune Pak Utara. - Kathah pak. Mbok Tipan inggih sampun sepuh. - Kowe aja clometan. – pak Utara nggetak. - Menapa ingkang dipun maksud, dhukun ?- - Hiya.- - Ooh ..... hehehehehe ..... kula wastani tiyang sepuh ingkang ..... Eh ..... Wonten. Nanging tebih. Wonten Kaligesing. Kinten – kinten saking ngriki sedasa kilo tebihipun.- 	Pak Utara pados dhukun kangge njampeni bu Narpati
No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (meditasi)
4	33	Siluman Pulo Kambang	Dina iki bu Narpati penyakite kumat. Pak Utara keplayu saka kamare ibune. Awit meruhi wong tuwa iku mendelik kaku karo untune kerot – kerot. Cahyane biru mateng lan swarane kaya wong	Njampeni bu Narpati ingkang kesurupan kanthi semadi

			<p>kesurupan dhemit sawah. Bima nekad. Dheweke ora njagakake pitulungane Niken Retnani. Jalaran siluman iku wis nyuwak sesambungane karo Bima. Mung pituduhe Niken dhek semana ditanjakake temenan. Polahe bu Narpati sing mbekos – mbekos kaya kebo edan, mbeker – mbeker kaya kethek lanyakan ora dipaelu. Dheweke sila ngedhepes ana ing pojok kamar. Dheweke nyoba nganakake kontak batin marang jiwa sarine bu Narpati. Dheweke nggambarake ing angen – angen marang sawijining prawan sunthi kang durung kalepatan dosa mawa citrane bu Narpati. Pancen pegaweyan sing ora baen – baen. Pegaweyan sing mbutuhake pamusataning pikir lan keteguhan jiwane. Eman dhek semana Bima pikirane ora bisa tentrem. Batine tansah goreng. Awit dheweke urung nduweni kapercayan diri kang sampurna. Luwih – luwih bareng dheweke rumangsa diingati dening roh kang diendel – endelake. Dohe Niken Retnani.</p> <p>Kejaba saka iku, Lestari dhewe malah selot agawe ketir – ketiring atine pemudha sing napak semadi iku.</p>	
5	43	Butuh Nyawa	<p>Bima mapan semadi ngudal prabawaning kemayan kanggo nyingkirake kang</p>	Bima nglampahi semadi

			asipat duraka. Sauntara iku swara mbenginging keprungu maneh. Nanging saya suwe saya lirik, terus ilang babarpisan.	kangge nyingkiraken swanten – swanten ingkang nggegirisi.
No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (migunakaken petangan Jawi)
6	19	Lintang wengi	<p>- Mumpung siluman iku ana kene nak. Pisan gawe, cekelen. Utawa usiren. Sukur yen dikapokake pisan kareben ora ganggu gawe maneh.-</p> <p>Bima karepotan. Ing kahanan kaya ngono iku sing disambat sebuti ora liya Niken (Niken Retnani) mitra lelembute sing wis ana telung dina ora nekani kamare. Kepingiye wangsulane yen dheweke kudu ngadhepi prastawa kaya ngene iki ? Bima golek akal supaya dheweke ora kawirangan. Bareng wis oleh wangsulan sing sakira kena kanggo dora sembada, Bima banjur rembugan bisik – bisik.</p> <p>- Benjing dinten pupak puser kula pak. Yen kula tumandang samenika, saged ugi kula tiwas. Nanging bilih bapak nanggal jawab tuna dungkapipun, kula namung ndherek.-</p>	Petangan Jawi arupi dinten pupak puser ingkang boten kening kangge nyambut damel ingkang risikonipun ageng

B. Pirembagan

Tiyang Jawi menika kagungan kabudayan ingkang kathah sanget. Salah satunggalipun inggih menika babagan mistik magis. Mistik magis menika dipunangsalaken tiyang Jawi mawi sarana ingkang boten gampang. Tiyang menika kedah nglampahi latian ingkang dangu saha gadhah *keteguhan* batin ingkang inggil. Wonten ing novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet dipuncariyosaken kenthelipun kabudayan Jawi babagan mistik magis. Tiyang – tiyang taksih pitados kaliyan mistik magis kangge paring pitulungan dhumateng tiyang sanes. Boten namung mekaten, mistik menika ugi dipunsalah ginakaken kangge ngrugeni tiyang sanes.

Bima minangka mahasiswa saha paraga tama ingkang gadhah ngelmu charang tinggi ingkang langkung inggil tinimbang kanca – kancanipun, dipunutus pak Utara kangge njampeni bu Narpati. Ngelmu charang tinggi menika minangka *penguasaan* saking mistik magis. Perkawis menika sami kaliyan pamanggihipun Sri Mulyono (wonten ing Hadiatmaja saha Endah, 2009:24) bilih *penguasaan* magi asring dipunwastani ngelmi karang.

Cuplikan novel ing ngandhap menika ngandharaken bilih Bima menika gadhah ngelmu charang tinggi (ngelmu karang) ingkang inggil. Bima gadhah ngelmi karang, amargi piyambakipun ugi *pelaku* mistik magis. Bima sinau mistik magis wonten ing fakultasipun, inggih menika saking professor Candaga guru ilmu *occultis*. Babagan menika dipunsebabaken amargi magis menika sipatipun langkung occultis utawi ngelmi gaib.

“ pancen ing babagan ilmu meditasi, ing babagan ilmu charang tinggi, Bima ngluwihi kabeh kanca – kancane. Nganti kondhange jenenge ngluwihi professor Candaga guru ilmu *occultis* ing fakultase “.

Bima njampeni bu Narpati migunakaken kaprigelanipun ing mistik magis. Mistik magis ingkang dipunginakaken Bima kagolong magis putih. Babagan menika dipunsebabaken amargi mistik magis ingkang dipunginakaken gadhah ancas kangge mitulungi tiyang sanes. Mulder (1983:26) ugi gadhah pamanggih bilih *white magic* utawi ngelmi putih menika mistik ingkang dipunginakaken kangge nggayuh ancas – ancas *positif*, ingkang dipundorong saking raosing manungsa satemah boten saged uwal saking pamrih.

Anggenipun mitulungi bu Narpati, Bima asring pinanggih kaliyan babagan ingkang nggegirisi, asring pinanggih kaliyan lembut. Bima ingkang gadhah daya linuwih ingkang inggil, piyambakipun ugi nglampahi maneka warna lelampahan ingkang boten saged dipunnalar, utawi ingkang sipatipun gaib. Unsur mistik magis ingkang saged kapanggihaken saking sumbering data inggih menika dipunandharaken wonten ing ngandhap :

1. unsur mistik magis arupi sesambetan kaliyan roh alus saking pangraosing indra.

a. Sesambetan kaliyan roh alus saking pangraosing indra *pendengaran*.

Tiyang ingkang gadhah daya linuwih adatipun saged sesambetan kaliyan roh alus. Sesambetan kaliyan roh alus menika saged saking pangraosing indra tiyang ingkang gadhah daya linuwih menika. Salah satunggalipun inggih menika saged sesambetan mawi pangraosing indra *pendengaran*. Tiyang menika saged mireng ingkang sipatipun gaib. Semanten ugi ingkang dipunalami dening Bima. Nalika piyambakipun saweg ing sacaketipun lepen, piyambakipun mireng swanten cekikikan tiyang gumujeng. Nanging sajatosipun boten wonten tiyang ing ngriku, amargi ing ngriku wontenipun menika brambongan saking wit serut saha wit kesambi. Menika saged ketingal saking cuplikan ing ngandhap menika :

Saiki dheweke muga ana ing pinggir kali mburi omah iku. Landhep panyawange marang wit cangkring kang ngedhangkrang mangling kali. Kaya – kaya hiya ana ing wit iku tinemu werdine anggone mubeng – mubeng ndlajahi kebon kang amba bawera iku. **Nalika dheweke krungu wong ngguyu pating cekikik, mlengak. Nguwasi pernahe swara. Nanging ing kono mung ana brambongane wit serut lan kesambi.** Dheweke cililang – cilileng, ngungaki panggonan kang ana ing sakubenging wit serut iku. Ora ana sapa – sapa.

Boten namung mekaten, swanten gaib ingkang salajengipun kepireng dening Bima, inggih menika swanten tiyang nothok lawang kamaripun Bima. Nalika Bima saweg wonten ing kamaripun, wonten tiyang ingkang nothok lawang. Tiyang menika dipunkinten badhe ngaturi dhahar dhateng Bima. Nanging, jebul boten wonten tiyangipun. Bima ngraos kaget amargi papan menika sepi sanget.

Kumlothecking piring sing ditata wis mari. Uga swarane wong klesak – klesik wis ilang. Kari swara clog – clige jam. Sedhela engkas jam tembok iku gumontang maneh. Ping sanga. Ateges wis rong jam Bima nunggu tekane wong ngacarani mangan bengi. Nanging kok ora ana banene uwong sing marani lawang kamare. Bima menyat. Dheweke arep metu. Niyate arep klithih – klithih menyang kamar dhahar. Sapa ngerti saka kono mengko dheweke bisa ngelingake isine omah iki yen ana tamune sing ketriwal durung dirumati. **Nanging durung nganti dheweke jumangkah, keprungu ana wong nothok lawang. Agahan Bima ngengakake lawang. Dheweke yakin, wong iki mesthi utusane kluwarga Narpaten dikon ngacarani tamune. Sepira kagete Bima, bareng lawang wis menga, ing njabane kamar ora ana sapa – sapa. Tolah – toleh, panggonan iku ngagah sepi.**

Swanten – swanten gaib tiyang ingkang ngguyu cekikikan saha swanten tiyang nothok lawang sajatosipun swanten saking roh alus ingkang saweg ngganggu Bima. Kangge tiyang biasa, swanten – swanten kados mekaten saged damel raos ajrih ingkang ageng sanget. Tiyang Jawi pitados bilih *benda – benda* tartamtu saged kangge mbentengi saking roh alus supados boten ganggu.

Nalika Bima saweg nengga swanten gumujeng cekikikan ing ngandhap wit talok, Bima mireng swanten gaib ingkang dhawuh supados piyambakipun mandhap dhateng gampeng kali. Swanten menika kados medal saking lemah ingkang nela. Piyambakipun manut kaliyan swanten menika. Bima lajeng mandhap ing gampeng lepen. Swanten menika sajatosipun ugi swanten saking roh alus.

Kaya dhek rong minggu kepungkur, Bima ngadeg mangu – mangu ana ing ngisor wit talok ngadhep lajuring kali ing sacedhake wit cangkring. Kupinge tansah dipasang ngenteni swara cekikikan. Sing tansah disawang yaiku brambongane wit serut sangisore wit cangkirng iku. Nanging nganti gulune krasa tengeng swara sing ditunggu ora enggal keprungu. **Malah sing krasa nyampe kendhangane kupinge yaiku swara anteb kang kaya – kaya metu saka bengkahane lemah nela.**

-. Mudhuuuuuuna !.-

Bima durung pati ngandel marang apa sing dirungu.

Kupinge dipasang luwih premati. Ditilingake luwih njlimet. Sedhela engkas keprungu maneh swara tanpa kumandhang, nanging krasa nggembuleng ana ing dhadha.

- Muuuuuudhuna !.-

Bima clilang – clileng. Nglikir papan kiwa tengene. Banjur nguwasi panggonan asale swara terus cluluk.

- Mudhun menyang ngendi ?- pitakone.

- Gampang kali.-

Swanten ingkang dipunpireng dening Bima saking data ing nginggil sajatosipun swanten ingkang nuntun Bima. Swanten gaib menika nuntun Bima supados mlebet ing wana alit ingkang sisah dipuntembus. Bima dipuntuntun mlebet amargi ing lebetipun wana wonten Niken Lestari ingkang saweg nangis boten saged wangsul, amargi Niken Lestari dhateng ngriku kening daya gaib. Niken Lestari saged dugi ing wana amargi piyambakipun dipunselong dening lelembut ingkang saweg ngganggu piyambakipun. Salajengipun Bima mitulungi Niken Lestari ingkang wonten ing lebet wana. Babagan menika saged dipuntingali saking cuplikan novel ing ngandhap menika :

Bima nekad terus. Kawit mau dheweke tansah kangen marang sawijining swara. Mula olehe mudhun prasasat mlayu bareng kupinge krungu ana swarane wong mingseg – mingseg nangis. Cetha yen swarane wong wadon. Sakala Bima nggagas. Sapa weruh kuwi swarane Niken. Tanpa njarag, Bima mbengok :

-Niken ?!!!!.- (Niken Lestari)

-Mas Bimmmm !.-

Gapruk, sawijining kenya mencolot menyang dhadhane Bima terus nangis ngguguk. Raine diungsepake ana ing lempenge Bima.

- Mas Bim .... Aku wedi .... akuhh .... wed .... di mas. Aku ora weruh dalam kanggo bali mentas. Tujune panjenengan ..... nyusul ..... ohhh .... mas Bim.-

Swanten gaib sanesipun inggih menika saged dipuntingali saking data ing ngandhap. Nalika ing kamaripun Bima, Bima, pak Utara saha Niken Lestari mireng swanten gaib ingkang nggegirisi. Tiyang kekalih menika ketinggal ajrih sanget, amargi boten nate ngalami babagan kados mekaten. Niken Lestari ingkang boten kiat, piyembakipun lajeng semaput. Bima ingkang asring pinanggih kaliyan ingkang sipatipun gaib namung anteng kemawon. Swanten tiyang menika minangka tuntutan saking Pulo Kambang, bilih Pulo Kambang mbetahaken nyawa saking sedaya kulawarga Narpati. Tuntutan saking Pulo Kambang sajatosipun minangka tumbal supados roh – roh menika saged tentrem ing alamipun. Pulo Kambang menika papan dunungipun para siluman.

Senajan kahanan ing kamar iku ketara tintrim. Senajan barang – barang ing kamar iku mati. Senajan sasat ora ana barang obah mosik. Nanging meh kabeh sing ana ing sajroning omah gedhong kuna iku krasa yen kaya ana lindhu. Krasa yen tembok – temboke obah kaya arep mipit sing lagi ana ing njeron. Wong telu sing ana ing kamare Bima iku goreng. Akeh bab – bab sing dirasakake lan dientra – entra. Akeh kedadeyan – kedadeyan sing digambarake bakal dumadi kang kabeh iku mesthi ana gandheng cenenge karo tuntutan Pulo Kambang. Niken Lestari mapan lewih mepet marang anggane Bima. Pak Utara kringete kemocor ngileni dhadha lan gegere. Ing kahanan kabeh padha nggekeng nahan gorenging ati iku, ujug – ujug ana angin lembut nanging sangu hawa atos kang bisa nunjem sungsum. **Banjur ing antarane swara ngebebing angina iku kaya ana swara alon nanging cetha.**

- Nyawamu kabeh.-

Niken Lestari njingkat. Pak Utara mlengak. Banjur wong loro iku ketara pucet. Noleh marang Bima, ketara anteng wae. Nyawang ngiwa nengen ora ana wong liya sing kumliwer saliyané wong telu iku. **Durung nganti bingunge wong loro iku, kesusul ana swara kaya mbenginginge jingklong sing arep nyedhot getih. Selot suwe selot banter. Banjur kaya suling pabrik.** Tekan kene panone Niken Lestari kumepyur. Dene pak Utara ambegane kaya pedhot tengah dalan. Mung Bima sing rumangsa wis gemblengan. Digembleng dening kedadeyan – kedadeyan kang matumpa – tumpa sing dumadi ing omah gedhong angker iku. Dheweke sing ketara

tatag wae ngadhepi apa – apa kang kedadeyan. **Sailange swara mbenginging iku, kesusul swara luwih sora lan nunjem :**

- **Nyawamu kabeh dak butuhake. Nyawamu kabeh.-**

Banjur ana swara liya sing nyelingi :

- **Ibuuuuuuuuuuu..... aku njaluk pathokan. Njaluk pathokan.-**

- **Balungmu ..... balungmu wae kanggo pathokan.-**

- **Nyawamu ..... nyawa ..... mu. Aku butuh nyawamu. Kanggo nyambung nyawakuuuuuuu.- Breg. Niken Lestari ambruk ing pangkone Bima terus semaput. Pak Utara nggeget lambe, nahan rasa gumeter. Bima welas nyawang wong tuwa iku.**

Sajatosipun roh alus ingkang ngganggu menika roh alus ingkang gentayangan. Roh menika pengin males ukum dhumateng kulawarganipun bu Narpati. Babagan menika dipunsebabaken amargi rikala roh menika taksih gesang, piyambakipun dipunpejahi dening kulawarga Narpaten. Cuplikan ingkang badhe males ukum saged ketingal saking ukara " *Nyawamu kabeh dak butuhake. Nyawamu kabeh* ". Roh alus menika minangka jinising roh alus *lokal* ingkang nguwasani dalem Narpaten lan sakiwa tengenipun. Babagan menika dipunsebabaken amargi dunungipun roh alus menika wonten ing Pulo Kambang. Pulo Kambang dumunung wonten ing sacedhakistan dalem Narpaten.

Data ing ngandhap menika nedahaken bilih wontenipun swanten – swanten gaib ingkang nggegirisi. Swanten menika antawisipun inggih menika swanten kados kompor raseksa, angin ingkang ageng ingkang damel tetanduran sami medalaken swanten pating jrethot, swanten *prabot* griya ingkang sami obah boten sabaene, saha swanten lare kados dolanan lambe. Swanten menika nedahaken bilih ing papan menika saweg wonten lelembutipun ingkang ngganggu. Bima saha pak Utara kados kenging gendam, boten cetha menapa ingkang dipuntindakaken. Babagan menika dipunsebabaken amargi tiyang kekalih menika ngraosaken ajrih.

Swarane prahara gumrubug kaya swarane kompor raseksa. Kaseling swarane pang – pang sing pating jrethot pating gropak diprawasa lakune angin pususan. Ing sanjabane gedhong Narpaten iku swasanane prasasat ampuhan. Swarane lesus nggoyangake wit – witan kaya swarane siluman saleksa ngebasi isine langit. Swarane prabot omah lan swarane barang – barang kataru bajra, kaya lampor nguber pangalapan. Ing kahanan kaya ngono iku Bima lan pak Utara kaya kena gendam. Anteng ngejejer ing sangarepe lawang kamar plenggang – plenggong ora karuwan sing ditindakake. Ing saselaning swara angin iku ana sawenehning swara kang menjila. Kaya swarane bocah dolanan lambe kang dibukak lan ditutup sarana ngetokake uni sakepenake :
 - Bebbb ... bab ..... bebbb ...bah bebeb ... bah.-
 Suiittttt ..... suitttt.... Beb ... bah .... Beb ... bebah.

Saking sedaya data ing nginggil nedahaken bilih tiyang ingkang daya linuwihipun inggil menika talanganipun langkung *tajam* kangge babagan ingkang sipatipun gaib. Tiyang menika saged mireng tandha – tandha wontenipun lelembut ingkang saweg ing papan menika. Tiyang menika biasanipun ugi saged mireng wangsit supados nindakaken babagan tartamtu.

b. Sesambetan kaliyan roh alus saking pangraosing indra *penglihatan*.

Daya linuwih ingkang dipuntedahaken saking *pelaku* mistik magis sanesipun inggih menika arupi paningal gaib. Paningal menika boten sedaya tiyang saged mangertos. Bima ingkang saweg njampeni bu Narpati ingkang kesurupan ningali wontenipun owah – owahan ingkang cepet sanget. Owah – owahan menika ingkang nyurupi bu Narpati. Miturut pamanggihipun Hadiatmaja (2011:29) tiyang Jawi pitados bilih roh alus saged mlebet ing angganing manungsa mawi sarana embun – embunan utawi dlamakan, satemah tiyang menika kesurupan. Wujud cuplikan saking roh alus gentayangan ingkang nyurupi bu Narpati kados ing ngandhap menika :

Swarane bedhug magrib keprungu saka pojok wetan. Nglangut swarane, tandha cihna yen langgare rada adoh karo omahe pak Untung Narpati iku. Nalika Bima wis ana ing njero kamare bu Untung Narpati, meh wae dheweke mlayu metu. Giris, jalaran wanita sing lagi lungguh ing dipan iku meh wae ora ditepungi rupane. Bu Untung Narpati sing ditemoni dhek mau awan, dudu bu Untung Narpati sing saiki diadhepi. Wanita sing diadhepi ing sungapane magrib iki prasasat iblis. Cahyane pucet kaya mayit, lan netrane abang branang. Untune kang katon mringis ing saklebatan kaya banjur pating cringih modod karepe dhewe, lan mujudake siyung renteb.

.....

Bareng dirembugi kaya ngono, bu Narpati sajake ondhan pikire. Kanepsone rada luntur lan dheweke banjur tumungkul nyawang jobin. **Ing kahanan kaya ngono iku Bima meruhi owah – owahan kang cepet banget. Wong tuwa iku bali marang cahyane sakawit.**

Data ing nginggil nggambaraken bilih tiyang ingkang kesurupan menika boten gadhah raos eling marang diri piyambakipun. Bima ingkang njampeni bu Narpati ugi ngantos giris amargi wujudipun bu Narpati sampun beda. Owah – owahan ingkang nyurupi bu Narpati sajatosipun menika roh alus ingkang gentayangan, ingkang ganggu dalem Narpaten.

Miturut Endraswara (2004:7) roh alus gentayangan asalipun saking roh ingkang dereng sampurna, satemah arwah menika gentayangan. Arwah gentayangan menika saged dipunsebabaken amargi nalika piyambakipun gesang ing alam donya ngalami babagan ingkang boten sae. Arwah ingkang klambrangan menika saged ngganggu tiyang kanthi maujud rerupan ingkang nggegirisi. Kados dene ingkang dipunalami dening Bima, piyambakipun ugi asring ningali arwah gentayangan ingkang nggegirisi nalika mitulungi kulawarga Narpaten.

Kejawi data ing nginggil, paningal gaib sanesipun ugi ngengingi babagan roh alus ingkang gentayangan. Nalika Bima saweg ningali lintang ing tawang, piyambakipun dipunkagetaken dening salah satunggaling wewayangan ingkang ngangling – angling. Wewayangan menika sajatosipun roh alus ingkang saweg ngangu. Andharan menika saged dipuntingali saking cuplikan novel ing ngandhap menika:

Greg, Bima kaget dhewe. Mripate diuceg – uceg. Gulune tansah tumenga nyawang lintang wengi iku. Dheweke weruh kanthi trawaca, apa sawijining wewayangan kang bola – bali ngangling – ngalingi pandulune marang lintang wengi iku.

- Ah, iki mesthi mung halusinasiku.- ngono Bima nentremake atine. Nanging nyatane wewayangan iku bali maneh. Nutupi panyawange marang lintang wengi iku. Sedhela engkas plas ilang. Banjur ngaling – alingi maneh. Plas ilang. Ngaling – alingi maneh. Mangkono bola - bali tanpa kendhat.

Cuplikan novel ing ngandhap menika ngandharaken bilih Bima ugi saged ningali babagan prastawa ingkang gaib. Prastawa menika kedadosan ingkang sampun dangu ing kulawarga Narpaten. Prastawa wadi menika kedadosan nalika wonten salah satunggaling kenya ing dalem Narpaten ingkang dipunpejahaken ngangge slimut, ingkang salajengipun dipunbucal ing lempeng gunung.

Ing kahanan kaya ngono iku Bima pandulune dadi samar – samar. Ujug – ujug kahanan ing sakubenge owah. Dheweke rumangsa manggon ana ing panggonan liya kang durung ditepungi. Lamat – lambat dheweke krungu ana swarane wong nyapu. Rak – rik. Banjur katon sawijining Kenya nganggo kebaya putih lagi nyapu latar. banjur saka kiwane ana wong ngrindhik. Wong iku nggawa slimut. Tanpa antan – antan slimut iku dikrakubake marang kenya iku nganti banjur nuwuhake swara bekah – bekuh. Ora suwe ana jerit banter banget nganti kaya suling pabrik. Banjur keprungu swarane wong lanang awèh prentah.

- Cepet singkirna. Cepet.-

- Nyang ndi ?-

- Lempenge gunung ..... lempenge gunung. LEMPENGE GUNUNGNNGNGNGNG. Swara sing pungkasan iku ngumandhang nganti kaya swarane gong lokananta. Mbrebegi kuping lan mbrebegi ati. Bima sawise krungu mbengung kaya ngono iku banjur nyoba nutupi kupinge.
- LEMPENGE GUNUNGNNGNGNGNG.... –

Saking andharan ing nginggil saged dipunmangertosi bilih paningal gaibipun Bima inggih menika wonten tiga. Kaping sepisan inggih menika arupi wewayangan ingkang nyurupi bu Narpati. Ingkang kaping kalih menika wewayangan tiyang ingkang ngangling – ngangling ing tawang. Dene ingkang kaping tiga menika arupi kedadosan wadi ingkang wonten ing dalem Narpaten ingkang dumadi nalika rumiyin. Kedadosan ingkang boten sae, ingkang pantes nampi piwales awon, awit sampun damel sedanipun tiyang sanes. Tiyang ingkang limrah biasanipun boten saged ningali kawontenan ingkang kados mekaten.

Tiyang ingkang mumpuni ing mistik magis adatipun saged sesambetan kaliyan roh alus, kados ingkang dipunlampahi dening Bima. Cuplikan novel ing ngandhap menika ngandharaken bilih Bima badhe nyingkiraken lelembut ingkang arupi tiyang nyapu. Bima saged nyingkiraken lelembut amargi piyambakipun ugi saged sesambetan kaliyan lelembut menika.

- Dadi, becike kapan siluman iku diusir ?-
- Ingkang pundi? Maesan ?-
- Sing nyapu kuwi lho.-
- Yen dhateng malih kemawon. Kula kinten boten saben dinten dhateng ta?-

Sebagian ageng tiyang Jawi pitados kaliyan *makhluk halus* utawi roh alus ingkang saged nganggu manungsa. Miturut pamanggihipun Hadiatmaja saha Endah (2009:19) roh manungsa saha roh sanesipun menika dipunwastani kaliyan *makhluk halus* utawi *makhluk gaib*, ing basa jawinipun menika lembut utawi memedi. Biasanipun memedi menika dumunung ing papan ingkang angker, boten nate dipunambah dening tiyang, ing wit – witan ingkang ageng, lan sanesipun.

Cuplikan data novel ing ngandhap menika ngandharaken bilih lembut menika saged ngganggu manungsa :

- **Adhik panjenengan menika kok mbeling, nggih ?.- Kenya mbranyak iku rembugan karo mbarengi jangkahe Bima. Bima noleh ketara gumun.**
- **adhik ingkang pundi ?**
- **tiyang jaler ingkang dhateng sareng panjenengan menika.-**
- **dhateng kula rak sareng kaliyan pak Utara.-**
- **namung kaliyan pak Un thok ?-**
- **inggih.-**
- **lajeng tiyang jaler ingkang ibas – ibis menika sinten ?-**
- **menapa ingkang rambutipun gondrong ?**
- kula wastani kluwarga ngriki.-
- huh, mbah kung boten kagungan kluwarga dos ngoten.

Data ing nginggil ngandharaken bilih lembut ingkang nganggu Niken Lestari menika lembut ingkang maujud tiyang jaler. Lembut menika wonten ingkang sipatipun sae, wonten ugi ingkang sipatipun boten sae. Lembut ingkang dipunkinten kulawarga saking dalem Narpaten dening Bima menika kalebet lembut ingkang boten sae.

Bima minangka paraga ingkang gadhah kaprigelan ing mistik magis, piyambakipun saged sesambetan kaliyan roh alus. Sajatosipun roh ingkang

sesambetan kaliyan Bima menika roh ingkang saweg ganggu Bima. Roh menika ngganggu kanthi maujud tiyang ingkang naminipun Baskoro. Sajatosipun ingkang nama Baskoro menika tiyang ingkang sampun tilar dunya. Babagan menika saged dipuntingali saking cuplikan novel ing ngandhap menika :

- **Apa sampeyan sing aran pak Bima ?- pitakone pemudha iku kumingsun.**
- **He-eh. Sampeyan sapa ?- Bima ganti takon.**
- **Jenengku Baskoro. Aku ipene pak Buang.-**
- Pak Buang ?. pak Buang sapa ?-
- Pak Utara kui asma cilikane rak pak Buang.-
- Ooooo.-
- Keneng apa dhik Niken Lestari ?-
- Niken Lestari ?- bola bali Bima kudu mlenggong. Awit dheweke rumangsa kalah pangerten karo pemudha iki ngenani kluwargane bu Narpati.
- Niken Lestari kuwi keponakane mas Buang sing mentas iki mau semaput.-
- Lha sampeyan kok takon, wong wis ngerti dhewe yen dhik Lestari semaput.-
- Lha hiya. Semapute marga apa ?. Mesthine sampeyan ngerti cetha. Awit sampeyan dhukun sing kondhang.-

Andharan babagan Baskoro ingkang sampun tilar dunya saged dipuntingali saking data ing ngandhap menika. Lelembut menika saged ngganggu manungsa kanthi maujud dados menungsa biasa (Hadiatmaja saha Endah, 200 : 20). Biasanipun, lelembut menika dumunung ing salah satunggaling papan ingkang wingit utawi angker sanget. Baskoro ugi dumunung ing papan ingkang wingit. Papan dunungipun menika wonten ing Pulo Kambang. Pulo Kambang menika papan dunungipun para lelembut.

- Nimbali dalem ndara ?- ana pitakon kang ngeget – egeti. Pak Utara mlengak. Pak Tipan isih gluprut endhut wis ana ing ngarepan lawang

kamare. Embuh sebab apa bareng adhep – adhepan karo abdine sing wis tuwa lan darbe sikep sarwa prasaja iki pak Utara tentrem penggalih.

- He-eh pak. Mung arep takon. Sopirku menyang endi ?-
- **Dipun ajak den Baskoro ngeteraken den Bima dhateng Pulo Kambang.-**
- **Kabeh – kabeh muni den Baskoro ..... den Baskoro. Baskoro sapa ?. Baskoro adhikku ipe iku wis mati setaun kepungkur.- pak Utara ora bisa nahan rasa pangrasane. Bareng bendarane ketara duka kaya ngono, pak Tipan tumungkul. Sikepe panggah lugu mung polatane kang mengku keyakinan bisa nyirep dukane pak Utara.**
- **Kula sedaya inggih sami gadhah pikitan kados mekaten pak.-**
- **Pikiran piye ?-**
- **Ingang nama Baskoro, ingkang dhatengipun sesarengan kaliyan panjenengan menika temtu sanes tiyang. Awit kula nate mrangguli, piyambakipun mlebet dhateng kamar. Mripat lan irungipun saged dipun coplok kados caranipun nyoplok kethu.**

Kejawi data ing nginggil, Bima ugi sesambetan kaliyan roh alus ingkang maujud Marno. Marno menika lembut ingkang ganggu Bima ngendika bilih Bima dipuntimbali kaliyan pak Utara. Pak Utara ingkang boten ngraos dhawuh menapa – menapa lajeng duka dhateng Bima. Babagan menika dipunsebabaken amargi Pak Utara dhawuh dhateng Marno asli supados tindak ing Banyuwangi, mangka piyambakipun dereng wangsul. Cuplikan novel ingkang ngandharaken bilih Bima sesambetan kaliyan lembut Marno menika wonten ing ngandhap :

- Ana apa mas ?- pitakone angker.
- Criosipun kula dipun timbali ?-
- Ditimbali sapa ?-
- Pak Un.-
- Sing kandha ?-
- **Abdi panjenengan ingkang bogang.-**
- **Marno ?-**
- **Inggih.-**
- **Neng omah iki ora ana Marno loro. Mung siji. Dhek mau awan dheweke dak kongkon menyang Banyuwangi. Nganti bengi iki dheweke durung bali.-**
- **Mbokmanawi nembe wangsul lajeng .....-**

- **Yen dheweke wis bali banjur liwat endi lehe mlebu kamar kene ?. kabeh lawang wis dikancing rapet. Aja ngilindur Bim.-**

Bima ugi sesambetan kaliyan lelembut Niken Retnani. Niken Retnani menika kagolong lelembut ingkang sae. Babagan menika dipunsebabaken amargi Niken menika sampun mitulungi Bima ingkang makaping – kaping kangge mbiyantu piyambakipun. Wonten ing salah satunggaling wekdal, nalika Niken boten ing sacedhaking Bima, Bima nyoba sesambetan kaliyan dhayoh ingkang nyalawadi. Dhayoh apolatan mayit menika ingkang mbekta maesan. Bima ingkang sajatosipun ajrih natagaken batinipun kangge nyuwun pirsu dhateng tamu menika. Cuplikan novelipun wonten ing ngandhap menika :

- Niken, senjata kowe ora ana ing sacedhaku, nanging kesaktianmu mesthi numusi. Muga – muga aku wani ngadhepi tamu langganane omah iki. Ngoni batine Bima karo wiwit jumangkah alon – alon nyedhaki wong sing lagi lungguh anteng ing korsi ukir – ukiran iku.

Bareng dheweke namatake rupane tamu nyalawadi iku, sakala getihe kaya mandheg. Suwe ambegane nyengkal ing iga. Wong lanang iku melek mlolo nanging tanpa manik. Saambane mripate mung katon putih memplak. Dene raine pucet, babarpisan tanpa getih lan prasasat mung balung lan kulit thok. Sanajan Bima wis ana ing sandhinge, nanging wong iku panggah anteng wae. Babarpisan ora obah. Babarpisan ora ana tandha – tandha yen dheweke duwe niat nanggapi tekane tuan rumah. Sarana nyebut – nyebut jenenge Niken, Bima mapan lungguh. **Bareng wis adhep – adhepan karo Bima, tangane wong nyalawadi sing maune sedhakep, obah terus kumlawe meng ngarep. Obahe kaya wayang kayu kang diobahake dening tangane dhalang. Banjur ana bungkusane kang diseleh ing meja ngarepe Bima iku.**

- **Ko ..... ko ..... we sssa ..... sapa ?- pitakone Bima seret lan gretholen. Plecek, wong iku ngobahake lambene. Saka kono kawetu tembunge.**

- **Hujiek.-**

- **Wong ngendi.-**

Paraga mayit urip iku ngobahake gulune ngiwa nengen. Terus lungguh njejer maneh. Tanpa obah. Kaku.

- **Perlumu mrengs ngapa ?-**

Mayit urip iku ngobahake tangane. Terus nudhingi bungkusan sing diseleh ing ngarepe Bima iku. Bungkusan mori putih kang mambu wangine kembang kubur. Githoke Bima krasa mengkorog sakurungan pitik. Ewasemono kanthi ditatag – tatagake dheweke nyambung pitakone :

- Kuwi apa ?-

- Maesan.-

Plas, paraga kaya mayit iku musna.

Tamu paraga mayit ingkang mbekta maesan medal malih ing sanes wekdal.

Bima ugi sesambetan kaliyan tamu menika. Bima ngadhepi tamu menika kados dene tetepunganipun. Maesan ingkang dipunbekta menika maesan kangge Niken Retnani, ingkang dereng dipunparingi tetenger ing pasareyanipun, amargi piyambakipun dipunpejahi. Bima dipundhawuhi supados nengeri pasareyan Niken kanthi maesan menika. Niken Retnani menika lelembut tetepungannipun Bima ingkang asring mbiyantu piyambakipun.

Swara iku isih ngumandhang banter. Sajake swara kaya ngono iku bisa mulihake otot bayune Bima. Dheweke ngadeg. Kaya lakune wong sing ora waras, Bima hanyug – hanyug marani kamar pendhapa. Ing korsi kang ngupengi meja marmer ing pendhapa iku wis ana paraga kang ngenteni. Mayit urip kang ngedhep bungkusan mori putih. **Kaya tumrap mitrane sing ditepungi Bima ngadhepi tamu sing nggegirisi iku.**

- Wis uwe mas ?- ngono Bima nyapa. Swarane kaya metu saka bolongan irung.

- Aku ngeterake maesan. Tampanen.-

- Kanggo sapa ?-

- Niken Retnani.-

- Neng ngendi ?-

- Dheweke dak kubur ing lempenge gunung. Aku ora oleh menahi maesan. Ning .... – Tamu iku musna.

Nalika Bima saweg mbetahaken pambiyantunipun lelembut Niken, Bima sambat sebut naminipun Niken, nanging Niken ngrisak sesambetanipun kaliyan Bima. Niken ingkang waunipun boten purun maujud kanthi rerupan aslinipun,

samenika piyambakipun maujud rerupan aslinipun, inggih menika jrangkong. Sajatosipun memedi menika sampun boten gadhah wujud fisik, satemah Niken menika dumunung ing slimut. Memedi ugi saged ceblok tresna, kados Niken ingkang ceblok tresna dhateng Bima. Kedahipun, tiyang menika sampun ngantos pitados dhateng lelembut, menapa malih sambat sebut nyuwun pitulunganipun. Tiyang kedah saged eling marang Gusti Inggang Maha Kuwaos, ingkang saged mitulungi tiyang ing alam dunya. Cuplikan novel kasebat wonten ing ngandhap menika:

- **Niken, ... aku njaluk tulung ..... dhik. Niken. Kowe ana ngendi ?- Ngono sambat sebute Bima karo isih krukuban slimut.**
- **Sapa sing sudi mitulungi wong lanang sing ora setya ?-**
Cekekal, Bima tangi. Slimute dibuwang sebrung. Awit cetha swara sing mentas dirungu iku swarane Niken sing banget diarep – arep meh rong minggu iki. Dheweke nguwasi asale swara. Nanging ..... sakala ambegane mandheg ana ing gorokan, barang weruh ing korsi cedhak lemari makan ana rerupan kang ora karuwan wujud. **Nalika Bima isih kaku kaya ngono iku, rerupan sing nggegirisi iku mbukak lambene. Cumeplak kaya swarane jepaplok banjur keprungu swara mbengingihe jaran mbeker.**
- **Kowe kandha tresna marang aku. Nyatane kowe ngapusi ..... hihihihihhehehehhhh.- jrangkong urip sing ilate mele – mele iku ngadeg. Hanyug – hanyug marani Bima. Bima mundur menyang pojok dipan.**
- **Ajaaaaa .....uhhhh.- bima mbengok sakayange.**
Plas rerupan iku ilang. Lan Bima ambruk terus ora eling purwa deksina.

Data ing ngandhap menika ngandharaken bilih Mustamar abdi Narpaten ingkang dipunselong dening lelembut. Mustamar saha Bima dipunbekta dhateng Pulo Kambang dening Baskoro rayinipun pak Utara. Baskoro menika tiyang ingkang sampun nilar dunya. Ing margi, Mustamar pinanggih kaliyan Pak Narpati ingkang sampun nilar dunya. Pak Narpati nilar dunya boten sampurna.

Piyambakipun tindak dhateng dalem Narpaten kangge mendhet segawonipun.

Roh tiyang ingkang nilar dunya boten sampurna ugi kalebet lelembut.

- Saka ngendi kowe Mar ?- pitakone pak Utara gugup.
- **Saking dhusun Pulo Kambang pak. Ngeteraken mas .... Eh ..... – Mustamar ujug – ujug ketara pucet. Kaya lagi kelingan apa – apa. Dheweke nyawang sedhan sing mentas dilebokake ing garage.**
- **Kowe ngeterake Baskoro ?- pitakone pak Utara mancing.**
- **I ..... ing-gih- wangsulane Mustaar gugup.**
- **Apa kowe ora kelingan ?-**
- **Eh... nembe samenika kula kemutan yen mas.... Baskoro sampun ....- Sopir iku ora bisa nerusake rembuge. Agahan pak Tipan maju terus nampani anggane Mustamar sing geyang – geyong arep tiba. Dituntun digawa mlebu ngomah. Tekan kamare pak Utara, Mustamar diombeni. Bareng Mustamar ketara wis bisa nentremake ati, pak Utara lagi wani ndangu.**
- **Kowe rumangsa dijak menyang ngendi ?-**
- **Dhateng padhusunan ingkangreja sanget. Wonten ngrika mas Bima dipun peksa dados manten. Dipun angsalaken lare estri ingkang nama Niken Retnani. Mas Bima mopo. Mas Bima lajeng dipun cepeng tiyang kathah terus dipun rangket. Waunipun kula inggih badhe dipun rangket. Nanging kepala dhukuhipun menging. Lajeng kula kapurih wangsul. Wonten margi kula pinanggih tiyang sepuh rupinipun kados panjenengan. Tiyang sepuh menika nembung badhe nunut perlu badhe mendhet segawonipun ingkang dipun tilar wonten dalem ngriki.-**
- Ora krasa pak Utara ngetokake eluh. Pak Tipan uga katut kembeng – kembeng. Saka lambene kawetu tetembungan lirih nanging cetha :**
- **Ndara Narpati. Boten nginten panjenengan seda kirang sampurna.-**

Bima ingkang saged sesambetan kaliyan lelembut, pinanggih kaliyan bapakipun Niken Lestari ingkang sampun tilar dunya. Bima boten saged wawan rembug kados kaliyan tiyang ingkang lumrah. Bapakipun Niken Lestari nitipaken Niken. Piyambakipun ugi matur menawi Pulo Kambang mbetahaken nyawa kangge tebusanipun Niken Retnani ingkang sampun dipunpejahaken dening kulawarga Narpaten. Tebusan menika sajatosipun tumbal supados rohipun Niken Retnani saged tentrem.

- Aku mau kok krungu slenthing – slenthing, jare nak Bima ketemu bapake Niken, apa hiya ?-
- Inggih.-
- **Apa hiya bisa sapatemon lan rembugan kaya salumrahe wong urip?.-**
- **Boten.-**
- **Bapak ngendika piye mas.- Niken Lestari nyela – nyela.**
- **Dheweke titip kowe. Lan sing penting dikon matur yen Pulo Kambang mbutuhake nyawa kanggo tebusane Niken Retnani.-**

Data ing ngandhap menika ngandharaken bilih sajatosipun lelembut ingkang ganggu kulawarga Narpaten menika roh – roh ingkang nilar dunya boten sampurna. Roh – roh menika nuntut badhe males ukum dhateng kulawarga Narpaten. Bima saged mangertos lelembut menika badhe males ukum amargi piyambakipun saged sesambetan kaliyan lelembut menika.

- **Pak, kepeksa kula benjing wangsul dhateng Jakarta.-**
- **Lho, piye ta?-**
- **Awit kula rumaos boten wonten ginanipun wonten ngriki dangu – dangu.-**
- **Sebabe?-**
- **Kula boten saged menapa – menapa kangge ngatasi siluman – siluman ingkang nguwaosi dalem ngriki. Awit rupinipun, siluman – siluman ing ngriki panci sami nggadhahi raos kepingin males ukum. Kula rumaos kepetengan margi. Jer kula boten sumerep lelampahan kepengker ingkang dumados wonten dalem ngriki.**

Roh – roh menika badhe males ukum dipunsebabaken amargi kulawarga Narpati sampun nindakaken tumindak ingkang boten sae, inggih menika mejahi tiyang, menapa malih kulawarganipun piyambak. Babagan menika dipunsebabaken amargi wonten salah satunggaling kulawarga ingkang kepingin warisan menika boten dipunangsalaken dening tiyang sanes.

Saking sedaya data ing nginggil, saged dipunmangertosi bilih Bima saged sesambetan kaliyan roh – roh ingkang sipatipun sae saha ingkang boten sae. Roh menika wonten ingkang mbiyantu padamelanipun Bima kangge njampeni bu Narpati. Sedaya roh – roh menika sajatosipun roh tiyang ingkang nilar dunya boten sampurna. Miturut pamanggihipun Endraswara (2004:51) roh ingkang boten sampurna biasanipun roh menika klambrangan. Roh klambrangan bisanipun nalika gesangipun ing alam dunya piyambakipun ngalami *tindak kekerasan* saha *ketidakadilan*. Roh menika males ukum dhateng kulawarga Narpaten. Supados roh – roh menika saged tentrem, dipunbetahaken tumbal nyawa saking sedaya kulawarga Narpaten.

Sajatosipun kedadosan kados mekaten boten perlu dumados menawi kulawarga Narpaten saged tumindak ingkang sae. Piwales menika minangka undhuh – undhuanipun saking tumindakipun wangsa Narpaten. Babagan menika kados unen – unen Jawi inggih menika sapa nandur bakal ngundhuh. Sinten ingkang tumindak sae, piyambakipun ugi bakal nampi piwales ingkang sae ugi, semanten ugi kosok wangsulipun.

c. Sesambetan kaliyan roh alus saking pangraosing indra *penciuman*.

Sesambetan kaliyan roh alus ingkang sanesipun inggih menika sesambetan saking pangraosing indra penciuman. Salah satunggaling tetenger wontenipun roh alus inggih menika saking ganda wangi ingkang kiat. Ganda menika sanes saking *parfum* utawi wewangian sanesipun, nanging ganda menika saking gandanipun sekar layon. Tiyang ingkang gadhah daya linuwih ugi saged mangertos wontenipun roh alus saking ganda wangi menika. Boten namung tiyang ingkang gadhah daya linuwih kemawon, tiyang ingkang umumipun biasanipun ugi saged manggihaken ganda menika menawi saweg rejeknipun.

Data ing ngandhap menika nedahaken bilih Bima ngraosaken ganda layon ingkang nedahaken wontenipun roh alus ing papan menika. Ganda menika dipunraosaken saya kiat dening Bima.

**Senajan kamar iku ambune wangi. Nanging dudu wangine buenamour, dudu wangine parfum. Nanging wangine kembang layon.
Bareng pangrantaming pikiran tekan kene, ambu wangi iku dirasa selot nduleg lan angin sing krasa mlebu ing kamar iku kaya sebulane setan kanga rep ndamu nyawa.**

d. Sesambetan kaliyan roh alus saking pangraosing indra *peraba*.

Sanesipun sesambetan kaliyan pangraosing indra *pendengar*, *penglihat*, saha, *pencium*, pangraosing dhateng roh alus saged kanthi indra *peraba*. Ananging, sajatosipun kedadosan menika boten kathah utawi langka. Bima minangka paraga tama ingkang mistik magisipun sae saged ngraosaken sesambetan kaliyan lelembut saking sarana indra *peraba*.

Data ing ngandhap menika nedahaken bilih Bima saged sesambetan saha ngraosaken ngangkat slimut kados dene ngangkat angganipun kenya ingkang ayu sanget. Bima sajatosipun ugi ngraosaken *aneh*, kenging menapa saged mekaten.

Tanpa kakehan rembug Bima ngangkat slimut iku terus dipapanake ing dipan. Anehe rasa pangrasane, dheweke kaya lagi ngangkat anggane kenya kang ayune tanpa tandhing.

Nalika kahanan saweg sepi, Bima ngraos wontenipun angin ingkang ngelus pipunipun. Raosipun Bima tangan ingkang ngelus inggih menika tanganipun kenya kasat mata ingkang dipuntresnani. Raos menika saged dumugi ing wardayanipun, amargi Bima dipunelus kanthi lumebering katresnan.

Swasana ing njaba sepi mamring. Atine kumesar sumegrig bareng ana angin wengi kang ngelus pipine. Rumangsane kaya tangane kenya kang diarep – arep kuwi ngelus kanthi soking katresnan. Kadhang Bima ngrasa gumun dhewe. Geneya dheweke teka darbe rasa kaya ngono kuwi tumrap sawijining dat kang ora kasat mata.

Sanesipun data ing nginggil, raosing rasa tresna dhumateng kenya kasat mata menika saged dipuntingali saking data ing ngandhap. Bima ngraos kangen dhumateng kenya menika. Kangen angganipun ngraos rangkulan saha wawan rembug kaliyan lembut ingkang dipuntresnani.

Bima kangen banget karo tepungan sing ora kasat mata iku. Kangen angine rangkulan kang ketara lumer lan kangen rembug sing renyah.

Data ing ngandhap menika nedahaken bilih wontenipun tetenger menawi wonten lembut mayit urip ingkang mbekta maesan. Bima ngraosaken wonten angin ingkang ageng, ingkang nampeg rainipun. Mangka wonten ing ruwangan menika boten wonten *lubang angin*.

Senajan ruwangan iku prasasat tanpa angin – angin, nanging nalika iku Bima rumangsa keterak angin keras kang nampeg raine. Sakala dheweke kelingan nalika dheweke nemoni tamu mayit urip sing nggawa maesan. Biasane angin kaya ngono kuwi wahanane tekane makluk gaib iku.

2. Unsur mistik magis arupi sesambetan kaliyan roh alus saking panglantaring barang.

a. Panglantaring watu akik widuri lumut.

Saperangan ageng tiyang Jawi pitados kaliyan *benda – benda* ingkang gadhah kekiatan gaib. *Benda – benda* menika antawisipun watu akik, keris, tombak, lan sanesipun. Biasanipun wonten ing lebetipun benda – benda menika wonten roh alus ingkang nunggu. Roh – roh menika wonten ingkang asipat sae, wonten ugi ingkang boten sae. Salah satunggalipun inggih menika watu akik widuri lumut ingkang ngandhut daya katresnan. Kekiatan daya katresnan menika ndadosaken tiyang sanes saged kenging gendam utawi kenging pelet. Pelet utawi gendam saged ndasoaken tiyang menika pepet ing penggalih, satemah tiyang menika boten saged mikir kanthi wening. Babagan menika saged dipuntingali saking cuplikan novel ing ngandhap menika :

Uga tanpa njarag, tangane Lestari nyandhak drijine wong lanang sing dikira pakpuhe iku. Ali – ali kang mawa mripat widuri Lumut iku katon nyorot biru bareng sesenggolan karo driji panudinge Lestari. Sengsaya krasa ana ilining geter peter kang ngileni urung – urunging getih. Wong lanang iku selot megap – megap. Lan Lestari dhewe tangise wis aring banjur tumenga nguwasi wong lanang sing dikira pak Untara iku.

- Pakpuh .....- swarane Lestari kandheg ing gorokan. Dheweke namatake wong lanang iku.
- Kowe bali ing atiku nimas ?- ngono wong lanang iku lagi bisa rembugan karo nyekeli janggute Lestari. Lestari kaget kepati. Dheweke njingkat arep menyat. **Nanging akik widuri lumut iku tansah nyorotake warna biru**

kang prasasat bisa ngarubiru atine Lestari. Embuh jalaran saka paningale kang kadyan saka soroting akik iku, Lestari kaya kena gendam.

Mistik magis menika wonten kalih jinisipun. Ingkang kaping setunggal inggih menika *white magic* utawi ngelmu putih. Ngelmu putih menika mistik ingkang dipunginakaken kangge njagi diri saha kangge mitulungi tiyang sanes ingkang mbetahaken. Ingkang kaping kalih inggih menika *black magic* utawi ngelmu ireng. Ngelmi ireng inggih menika mistik ingkang dipunginakaken kangge nyilakani saha damel ruginipun tiyang sanes.

Biasanipun tiyang ingkang migunakaken *black magic* namung dipunlandhesi dening pamrih saha namung kangge nggayuh ingkang sipatipun kadunyan. *Praktek – praktek black magic* biasanipun namung paring untung kangge setunggal *pihak* kemawon. Cuplikan saking novel ing ngandhap menika minangka salah satunggaling tuladha saking tiyang sepuh ingkang migunakaken *black magic* kangge melet tiyang sanes. Tiyang sepuh menika dipunsuwun dening salah satunggaling paraga ing novel supados Rukmi saged tresna marang piyambakipun. Pelet ingkang dipunginakaken menika arupi watu akik ingkang ngandhut daya katresnan.

- **Akik iki wenehna marang kenya sing kok tresnani iku. Sedhela engkas kenya iku mesthi bakal nibakake pilihan marang kowe. Awit watu mustika iki ngandhut dayaning katresnan.- ngono kandhane wong tuwa sing dijaluki sraya supaya njiret atine Rukmi kanggo dheweke.**

Saking andharan ing nginggil saged dipunmangertosi bilih mistik magis ingkang dipunginakaken dening tiyang sepuh menika arupi *black magic*. *Praktek*

– *praktek black magic* sajatosipun boten saged uwal saking ukum karma. Babagan menika dipunsebabaken amargi *black magic* menika damel kapitunan kangge tiyang sanes. Tiyang sepuh menika sajatosipun dhukun. Miturut pamanggihipun Endraswara(2004:51) dhukun biasanipun saged damel tiyang sanes ceblok tresna, dhukun saged melet saha asihan. Dhukun ugi gadhah saha migunakaken *benda – benda* ingkang gadhah kekiatan gaib. *Benda – benda*ipun antawisipun inggih menika ali – ali, kados watu akik, watu wulung, pirus, kuku macan, akar bahar, saha keris ingkang gadhah kekiatan magis.

Kapitadosan dhateng *benda – benda* ingkang gadhah kekiatan gaib menika sajatosipun kalebet dinamisme. Dinamisme inggih menika kapitadosan tiyang Jawi ingkang pitados bilih sedaya *benda – benda alam* menika gadhah kekiatan (Hadiatmaja saha Endah, 2009:21). Kapitadosan dhateng *benda – benda* ingkang gadhah kekiatan gaib sampun mbalung sumsum tumrap tiyang Jawi ngantos dumugi jaman sakmenika.

b. Panglantaring slimut.

Bima saged sesambetan kaliyan lelembut ingkang naminipun Niken Retnani ingkang dumunung ing slimut. Lelembut menika nyuwun tulung dhateng Bima supados mbekta slimut menika ing dhipan, amargi Bima sampun nguncalaken slimutipun. Niken boten saged maujud amargi piyambakipun sampun boten gadhah wadhag. Cuplikan novelipun inggih menika wonten ing ngandhap :

- Mas ..... mas Bim !-

Bima pandirangan nguwasi saindhenging papan. Napase wiwit sesak.

- Mas Bim ..... aja wedi mas. Aja wedi.-

Pamandenge Bima tumuju marang slimut kang nglumbruk ing sikile kenap iku. Pancen saka kono asale swara.

- **Sapa kowe ?-**
- **Ra sah takon mas. Sing penting kowe aja wedi.-**
- **Apa kowe bangsa setan ?-**
- **Terserah lehmumu ngarani.-**
- **Jajal ta ngatona. Supaya aku ora wedi.- Bima usul tekad – tekadan. Swara iku leren rada suwe. Banjur keprungu maneh.**
- **Mas, njaluk tulung aku angkat menyang dipan.-**
- **Piye lehmumu bisa ngangkat yen aku ora weruh kaujudanmu ?-**
- **Slimut iki .....-**
- **Wegah. Yen kowe ra gelem ngaton, aku emoh nulungi.-**
- **Aku ora bisa mas. Aku ora duwe wadag. Yen aku ngaton, kowe mesthi wedi. Jalaran aku kudu nganggo wadag liya.-**
- Hemmmmm, pisan iki aku manoni ana setan apikan tenan.-
- Ngono Bima mikir karo mesem jroning batin. Bima mbenerake kandhane siluman sing manggon ing slimut iku. Yen siluman iku ngaton, durung karuwan Bima kuwat ndeleng rerupan kang ora bisa digambarake sadurunge.

c. **Panglantaring manungsa.**

Roh menika saged mlebet wonten ing angganipun manungsa. Roh menika mlebet medal ebun – ebun utawi tlapakan samparanipun, satemah tiyang menika dados kangslupan. Tiyang ingkang kangslupan biasanipun boten eling kaliyan piyambakipun. Kados dene ingkang dipunalami dening Bima, Bima kangslupan rohipun Dardiman.

Saking pangomyangipun Bima, saged dipunmangertosi bili roh – roh menika badhe males ukum, ingkang dipunsebabaken amargi kulawarga Narpati sampun nindakaken tumindak ingkang boten sae, inggih menika mejahaken tiyang. Cuplikan babagan lelembut menika badhe males ukum inggih menika wonten ing ngandhap, ingkang saged katingal saking pangomyangipun Bima ingkang dipunangslupi dening rohipun Dardiman.

- **Kluwarga Narpaten arep dak entekake. AREP DAK ENTEKAKE. DAK ENTEKAKE. Hahhhahaha hihihiiiiiii. Aku ora bisa jenak ing alam iku. Aku ora tentrem ing pangantrunan, yen durung entek kluwarga iki. Bima ..... hemhhhhh ..... Bima ..... kowe isih enom. Kowe duwe kepinteran bisa sambung karo alamku. Aja melu – melu celeng keboloten. Aja melu – melu nglabuhi kluwarga sing gumetih iki. Gumetih Astana njenggarong iki kebak getihe wong – wong sing ora dosa.- ngono pangomyange Bima. Pak Utara isih durung mudheng. Mung githoke mrinding bareng kluwarga Narpaten diarah gumetih. Uripe mambu getih.**
- **Pira wae sing dipateni. Pira wae wangsa Narpaten gawe pepati. Rukmi. Perawan kang dak arep – arep bakal moncerake jenenge kluwarga, diracun sawise wetenge ana isine. Niken Retnani, sing dipupu pak Narpati dhewe. Dirampog bebarengan ing sungapane wektu subuh. Nalika perawan iku nyambutgawe kanggo karesikane gedhong njenggarong iki. Aku dhewe, Dardiman. Dipateni sawise aku mendhem mayite keponakanku dhewe iku. Ohhhhhh, duraka apa sing ditindakake dening kluwarga iki. Kadurakan apa sing dicithak dening wangsa Narpaten ing satengahing bebrayan, nganti ora bisa dietung gedhene. Aku diapusi. Aku diblithuk. Jarene, sing lagi nyapu ing tengahing wengi kuwi putune dhewe. Putune nyonya Narpati, putune Samianah. Manut kandhane Samianah, putune arep dipateni wae, supaya mbesuk anake pupon bisa nampani warisan kang ora sethithik. Jebule, jebule aku diapusi. Aku diblithuk. Huhhhhhhhhuuuuuuhh ...-**

3. Unsur mistik magis arupi sikeping utawi tindak - tanduking paraga.

Tiyang ingkang mistik magisipun sae biasanipun piyambakipun ugi gadhah ngelmi gaib ingkang sae ugi. Tiyang menika saged nedahaken kaprigelanipun saking tindak – tandukipun. Kaprigelan menika dipunangsalaken amargi tiyang menika nglampahi latihan ingkang dangu saha boten gampang. Tindak – tanduk ingkang dipunpraktekaken tiyang menika dipunginakaken kangge mitulungi tiyang sanes utawi kangge njagi diri piyambakipun. Tindak – tanduk saking Bima ingkang gadhah mistik magis ingkang inggil antawisipun inggih menika wonten ing ngandhap.

a. meditasi.

Bima ingkang gadhah kaprigelan ingkang inggil nglampahi semadi kangge nyingkiraken babagan gaib ingkang boten sae. Kangge njagi saking roh alus supados boten ganggu, tiyang biasanipun nglampahi ritual. Salah satunggalipun inggih menika semadi ingkang kalebet ritual-spiritual. Semadi menika dipunlampahi kanthi teguhing manah.

Saking sarana semadi, tiyang saged mlebet ing kosmos saha ngangsalaken *kekuasaan* saha *ilham* saking kekiatan – kakiatan ingkang langkung inggil, tiyang menika ugi saged gegayutan kaliyan babagan ingkang *adiduniawi* ingkang langkung andhap, kados arwah para luhur, paraga – paraga wayang, memedi, *malaikat*, dewa, saha roh – roh (Mulder, 1983:26). Saksampunipun Bima semadi, swanten – swanten nggegirisi lajeng ical. Menika saged ketingal saking cuplikan data ing ngandhap menika :

Bima mapan semadi ngudal prabawaning kemayan kanggo nyingkirake kang asipat duraka. Sauntara iku swara mbenginging keprungu maneh. Nanging saya suwe saya lirih, terus ilang babarpisan.

Saking andharan ing nginggil, saged dipunmangertosi bilih swanten – swanten ingkang dipunpireng dening Bima menika swantenipun roh alus. Roh alus kangge masarakat Jawi menika kalebet tiyang – tiyang ingkang sampun seda nanging boten sampurna. Kangge nyingkiraken ingkang sipatipun boten sae, Bima lajeng mapan semadi. Budidaya ingkang dipunlampahi Bima kasil, awit swanten – swanten menika saged ical sedaya.

Sanesipun kangge nyingkiraken swanten gaib, Bima migunakaken mistik magis kangge njampeni bu Narpati ingkang kumat gerahipun. Gerahipun bu Narpati sanes gerah ingkang wajar, amargi piyambakipun dipunlebeti dening roh alus. Kangge njampeni bu Narpati ingkang kados mekaten, Bima nglampahi semadi. Bima mapan semadi kangge ngawontenaken kontak batin kaliyan bu Narpati. Kontak batin menika gadhah ancas supados bu Narpati saged eling. Sajatosipun tiyang ingkang nglampahi semadi menika kedahipun saged musataken pikiranipun saha teguhing penggalih. Swasananipun ugi kedah tintrim, sepi, satemah tiyang menika saged kasil anggenipun nglampahi menapa ingkang dipunkajengaken. Nanging, Bima boten saged *fokus* amargi pikiranipun cawang dhateng Lestari, satemah sedaya ingkang dipunlampahi Bima boten kasil.

Dina iki bu Narpati penyakite kumat. Pak Utara keplayu saka kamare ibune. Awit meruhi wong tuwa iku mendelik kaku karo untune kerot – kerot. Cahyane biru mateng lan swarane kaya wong kesurupan dhemit sawah. Bima nekad. Dheweke ora njagakake pitulungane Niken Retnani. Jalaran siluman iku wis nyuwak sesambungane karo Bima. Mung pituduhe Niken dhek semana ditanjakake temenan. Polahe bu Narpati sing mbekos – mbekos kaya kebo edan, mbeker – mbeker kaya kethek lanyakan ora dipaelu. **Dheweke sila ngedhepes ana ing pojok kamar. Dheweke nyoba nganakake kontak batin marang jiwa sarine bu Narpati. Dheweke nggambarake ing angen – angen marang sawijining prawan sunthi kang durung kalepatan dosa mawa citrane bu Narpati. Pancen pegaweyan sing ora baen – baen. Pegaweyan sing mbutuhake pamusataning pikir lan keteguhan jiwane.** Eman dhek semana Bima pikirane ora bisa tentrem. Batine tansah goreng. Awit dheweke urung nduweni kapercayan diri kang sampurna. Luwih – luwih bareng dheweke rumangsa diingati dening roh kang diendel – endelake. Rohe Niken Retnani.

Kejaba saka iku, Lestari dhewe malah selot agawe ketir – ketiring atine pemudha sing napak semadi iku.

b. njampeni tiyang sakit kanthi *pengobatan alternative*.

Cuplikan saking data ing ngandhap menika nedahaken bilih mistik magis asring dipunginakaken kangge *pengobatan tradisional*. Babagan menika sami kaliyan pamanggihipun Endraswara (2006:113) bilih mistik magis asring dipunginakaken kangge *praktek pengobatan tradisional*. Pengobatan kanthi cara *tradisional* menika dipunlampahi amargi para dhokter spesialis sampun boten sanggup njampeni tiyang ingkang gerah, menapa malih gerahipun amargi dipunganggu dening lelembut.

- Bares wae pancen omah iki ana sing ngganggu. Sing ngganggu dudu uwong nanging lelembut. Hiya jalaran kuwi sliramu dak jak mrene. Jalaran sliramu kuwi kondhang dadi mahasiswa sing pinter nyekel setan. Gumunku ora entek – entek bareng aku meruhi dhewe, wong sing pinter nyekel setan jebul jirihe ngluwihi wong wandu.-
- **Pak. Janjinipun kula tumut ngriki rak kangge njampeni bu Narpati. boten kangge nyepeng setan. Kaliyan malih yen kula dipun suwuraken pinter nyepeng setan menika sanes lepat kula, nanging lepatipun ingkang nyuwuraken.-**
- Nek ngono apa pedahe sliramu sanggup nambani ibuku?. Mangka jelas, ibuku ora salumrahe lara. Dheweke diganggu bangsa lelembut sing nyakrawati omah iki.

Bima ingkang gadhah ngelmu charang tinggi njampeni bu Narpati saha garwanipun lurah desa Kalikajar kanthi pambiyantunipun lelembut ingkang nama Niken. Ngelmu charang tinggi (ngelmu karang) menika minangka ngelmu saking *penguasaan* magi. Mistik magis ingkang dipunginakaken Bima kalebet *white magic* amargi piyambakipun mbiyantu tiyang sanes ingkang mbetahaken, senajan Bima dipunbiyantu dening lelembut.

Tiyang ingkang ngelmunipun inggil saged ndadosaken tiyang menika gadhah sipat *sombong*. Babagan menika dipunsebabaken amargi piyambakipun rumaos paling inggil saha paling pinter tinimbang kanca – kancanipun. Bima ugi sajatosipun gadhah raos kados mekaten, amargi piyambakipun saged nedahaken kaprigelanipun senajan dipunbiyantu dening lelembut Niken. Babagan menika saged katingal saking cuplikan novel ing ngandhap menika :

- Niken, apa kira – kira ing kana kuwi panggonanmu ?- ngono Bima rembugan maneh karo panggah nyawang lintang ing tawang langit. Dheweke pancen mbutuhake tekane lelembut iku. Saliyane kangen awit rumangsane angger caket utawa rumangsa caket karo Niken kaya – kaya ing donya iki ora ana sing perlu diwedeni. Ora ana ing donya iki uwong sing ngluwihi dheweke. **Malah saploke dheweke tepungan kambi Niken, kluwargane bu Narpati wiwit saka Utara kang darbe kalungguhan ing pamerintahan, nganti tekan pak Setra tukang nyapu kandhang kebene, kabeh padha kormat marang Bima. Jalaran sasuwene ana ing desa Sedayu iki, Bima bisa nuduhake kaluwihane. Saliyane bisa marasake penyakite bu Narpati, dheweke hiya wis tau dijaluki tulung lurah desa Kalikajar kanggo marasake penyakite bojone. Kuwi kabeh Bima ngrumangsani saka pitulungane Niken.** Saupama ora ana Niken sing tansah menehi pituduh – pituduh. Bima ora bakal bisa tumindak apa – apa. **Pancen ing babagan ilmu meditasi, ing babagan ilmu charang tinggi, Bima pancen ngluwihi kabeh kanca – kancane.**

Senajan Bima gadhah raos radi *sombong*, nanging piyambakipun boten tumindak ingkang sakajengipun piyambak. Babagan menika dipunsebabaken amargi piyambakipun ngrumangsani bilih sedaya menika awit saking pambiyantunipun lelembut Niken. Bima menika sanes dhukun, nanging piyambakipun gadhah kaprigelan ingkang tiyang sanes boten gadhah, Bima menika kalebet tiyang pinter. Bima saged njampeni tiyang sanes kanthi cara *pengobatan alternative*, menapa malih gerahipun bu Narpati dipunsebabaken

amargi dipunganggu dening lelembut ingkang nguwasani dalem Narpaten, lelembut menika ingkang males ukum.

Sanesipun Bima ingkang njampeni bu Narpati, pak Utara ugi mbudidaya madosi dhukun kangge njampeni gerahipun bu Narpati. Babagan menika dipunsebabaken amargi sepisan menika Bima boten saged njampeni bu Narpati amargi boten saged musataken pikiranipun nalika nglampahi semadi. Dhukun menika minangka wewujudan saking tiyang ingkang gadhah mistik magis. Tiyang Jawi misuwur sanget kaliyan ingkang naminipun dhukun.

Dhukun menika tiyang pinter ingkang gadhah ngelmi gaib ingkang inggil. Miturut Endraswara (2004:51) kekiatan magis wonten ing masarakat Jawi ugi dipunwujudaken wontenipun kapitadosan dhateng dhukun. Dhukun dipunanggep tiyang ingkang saged damel tiyang menika ceblok tresna, dhukun pelet saha asihan, dhukun awet nem kanthi migunakaken susuk. Boten namung mekaten, dhukun ugi saged njampeni tiyang kanthi *cara tradisional*. Dhukun ugi wonten ingkang sae saha ingkang boten sae.

- **Apa ora ana wong tuwa ing desa Sedayu kene ?- ngono pandangune Pak Utara.**
- **Kathah pak. Mbok Tipan inggih sampun sepuh.**
- **Kowe aja clometan. – pak Utara nggetak.**
- **Menapa ingkang dipun maksud, dhukun ?-**
- **Hiya.-**
- Ooh ..... hehehehehe ..... kula wastani tiyang sepuh ingkang ..... Eh ..... Wonten. Nanging tebih. Wonten Kaligesing. Kinten – kinten saking ngriki sedasa kilo tebihipun.-

Cuplikan data ing nginggil nedahaken bilih tiyang pinter ingkang dipunmaksud pak Utara menika dhukun. Dhukun menika dipunkajengaken kangge njampeni gerahipun bu Narpati ingkang kumat. Dhukun menika kagolong dhukun ingkang sae, amargi piyambakipun mitulungi tiyang ingkang mbetahaken, sanes ngrugikaken tiyang sanes. Ngelmi ingkang dipunginakaken dhukun menika arupi *white magic*. Sajatosipun, sae menapa boten menika gumantung ancasipun tiyang ingkang migunakaken saha tiyang ingkang nyuwun tulung.

c. Migunakaken petangan Jawi

Adatipun tiyang ingkang migunakaken mistik magis piyambakipun ugi migunakaken petungan Jawi. Miturut Purwadi (2006:23) petangan Jawi inggih menika petangan sae utawi boten ingkang dipungambaraken wonten ing *lambang* saha watek dinten, tanggal, sasi, warsa, pranata mangsa, wuku lan sanes – sanesipun. Petungan menika dipunginakaken supados saged ngirangi *resiko* cilaka anggenipun nyambut damel. Babagan menika dipunsebabaken amargi biasanipun tiyang menika pados dinten ingkang sae saderengipun nyambut damel. Salah satunggaling dinten ingkang boten sae kangge nyambut damel menika dinten pupak puser. Sebagian ageng tiyang Jawi pitados bilih menawi nyambut damel ing dinten pupak puser saged manggihi bebaya ingkang ageng.

Pak Utara ingkang mangertos bilih siluman menika saweg wonten ing dalem Narpaten, piyambakipun ngutus Bima kangge ngusir siluman menika. Bima minangka *pelaku* mistik magis, piyambakipun boten purun nyambut damel nyekel siluman ing dinten pupak puseripun. Menawi Bima tetep nglampahi

pedamelan menika piyambakipun saged cilaka. Andharan menika saged dipuntingali saking cuplikan Novel ing ngandhap menika :

- Mumpung siluman iku ana kene nak. Pisan gawe, cekelen. Utawa usiren. Sukur yen dikapokake pisan kareben ora ganggu gawe maneh.-
- Bima karepotan. Ing kahanan kaya ngono iku sing disambat sebuti ora liya Niken mitra lelembute sing wis ana telung dina ora nekani kamare. Kepiye wangsulane yen dheweke kudu ngadhepi prastawa kaya ngene iki ? Bima golek akal supaya dheweke ora kawirangan. Bareng wis oleh wangsulan sing sakira kena kanggo dora sembada, Bima banjur rembugan bisik – bisik.
- **Benjing dinten pupak puser kula pak. Yen kula tumandang samenika, saged ugi kula tiwas. Nanging bilih bapak nanggél jawab tuna dungkapipun, kula namung ndherek.-**

Saking sedaya andharan data panaliten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih mistik magis menika saged dipunginakaken kangge babagan ingkang sae. Mistik magis saged dipunginakaken kangge njampeni tiyang sakit, ingkang radi abot, tuladhanipun inggih menika gerah amargi dipunganggu dening lelembut. Mistik magis ugi saged dipunginakaken kangge njagi diri saking babagan ingkang sipatipun gaib. Tiyang ingkang pangkatipun inggil ugi pitados dhumateng mistik magis, wiwit jaman rumiyin ngantos dumugi samenika. Nanging, kedahipun sampun ngantos migunakaken mistik magis kangge ancas ingkang boten sae, inggih menika kangge nyilakani tiyang sanes.

BAB V PANUTUP

A. Dudutan

Panaliten ingkang ngandharaken babagan unsur mistik magis ing novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet sampun saged dipunpungkasi. Adhedhasar saking asiling panaliten saha pirembagan ing bab IV, unsur mistik magis ingkang saged kapanggihaken ing novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* antawisipun inggih menika :

1. unsur mistik magis arupi sesambetan kaliyan roh alus saking pangraosing indra, antawisipun inggih menika pangraosing indra *pendengaran*, indra *penglihatan*, indra *penciuman*, saha indra *peraba*.
2. unsur mistik magis arupi sesambetan kaliyan roh alus saking panglantaring barang, antawisipun inggih menika saking panglantaring watu akik widuri lumut, saking panglantaring slimut, saha saking panglantaring manungsa.
3. unsur mistik magis arupi sikeping utawi tindak – tanduking paraga, antawisipun inggih menika meditasi, njampeni tiyang sakit kanthi *pengobatan alternative*, saha migunakaken petangan Jawi.

B. Pamrayogi

Wontenipun panaliten babagan unsur mistik magis ingkang wonten ing novel *Dhayoh Bengi Sangu Maesan* anggitanipun Esmiet saged dipunginakaken kangge gambaran bilih mistik magis menika sanes ngelmi ingkang boten sae. Sajatosipun sae menapa boten, babagan menika gumantung ancas ingkang migunakaken. Pamrayogi ingkang saged dipunandharaken gegayutanipun kaliyan panaliten antawisipun inggih menika :

1. Panaliten menika saged dipunginakaken kangge salah satunggaling tuladha kangge ngajar *sosiologi sastra* ing *perkuliahan*, mliginipun ing jurusan Pendidikan Basa Jawi, amargi panaliten menika ngandhut salah satunggaling budaya Jawi ingkang wonten ing masarakat.
2. Adhedhasar data saking panaliten, panaliten menika saged dipunginakaken kangge tambahan kawruh babagan mistik magis dhumateng para pamaos. Babagan menika gadhah ancas supados para pamaos boten *memvonis* mistik magis menika ngelmi ingkang sesat saha boten sae.
3. Dhumateng para pamaos, sasampunipun maos panaliten menika, kedahipun sampun ngantos migunakaken mistik magis kangge ancas ingkang boten sae, inggih menika kangge damel kapitunanipun tiyang sanes.
4. Panaliten menika saged kangge tambahan referensi dhumateng panaliti salajengipun ingkang migunakaken *pendekatan sosiologi sastra*.

C. Implikasi

Saking asiling panaliten saha pirembagan, saged dipunmangertosi bilih mistik magis saged dipunginakaken wonten ing masarakat umum. Mistik magis kedah dipunginakaken kangge ancas ingkang sae, inggih menika kangge mitulungi tiyang sanes. Paedah saking mistik magis antawisipun inggih menika wonten ing ngandhap :

1. Minangka sarana *pengobatan alternatif* dening tiyang ingkang gerah ingkang radi abot.
2. Pados dinten ingkang sae saking sarana petangan Jawi kangge miwiti pakaryan, pala krama, damel griya, lan sanesipun. Pados dinten ingkang sae dipunginakaken kangge ngirangi resiko cilaka, supados saged lancar anggenipun makarya wilujeng sedayanipun, lan sanesipun.
3. Mistik magis saged dipunginakaken kangge nyingkiraken ingkang sipatipun gaib, ingkang saged mbebayani pagesangan. Babagan menika dipunsebabaken amargi tiyang ingkang mumpuni ing mistik magis biasanipun saged mager diri saking lembut, saha tumindak ingkang boten sae saking tiyang sanes.

KAPUSTAKAN

- Damono, Supardi Djoko. 1978. *Sosiologi Sastra Sebuah Pengantar Ringkas*. Jakarta : Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Endraswara, Suwardi. 2003. *Falsafah Hidup Jawa*. Tangerang : Cakrawala.
- . 2004a. *Dunia Hantu Orang Jawa Alam Misteri, Magis, dan Fantasi Kejawen*. Yogyakarta : Narasi.
- . 2006a. *Mistik Kejawen Sinkretisme, Simbolisme, dan Sufisme dalam Budaya Spiritual Jawa*. Yogyakarta : Narasi.
- . 2011b. *Kebatinan Jawa dan Jagad Mistik Kejawen*. Yogyakarta : Lembu Jawa.
- . 2011c. *Metodologi Penelitian Sosiologi Sastra*. Yogyakarta : CAPS.
- . 2012d. *Agama Jawa*. Yogyakarta : Lembu Jawa.
- Esmiet. 1975. *Dhayoh Bengi Sangu Maesan*. Yogyakarta : Muria.
- Hadiatmaja, Sarjana dan Kuswa Endah. 2009. *Diktat Filsafat Jawa*. Yogyakarta : Fakultas Bahasa dan Seni UNY.
- Hadiatmaja, Sarjana. 2011. *Etika Jawa*. Yogyakarta : Grafika Indah.
- Koentjaraningrat. 1983. *Manusia dan Kebudayaan di Indonesia*. Jakarta : Djambatan.
- a. 1990. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta : Rineka Cipta.
- Mulder, Neils. 1983. *Kebatinan dan Hidup Sehari – hari Orang Jawa Kelangsungan dan Perubahan Kulturil*. Jakarta : PT Gramedia.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2007. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta : Gadjah Mada University Press.
- Pradotokusumo, Partini Sardjono. 2005. *Pengkajian Sastra*. Jakarta : PT Gramedia Pustaka Utama.
- Purwadi. 2009. *Pengkajian Sastra Jawa*. Yogyakarta : Pura Pustaka.

- a. 2006. *Petungan Jawa Menentukan Hari Baik dalam Kalender Jawa*. Yogyakarta : Pinus.
- Ratna, Kutha Nyoman. 2003. *Paradigma Sosiologi Sastra*. Yogyakarta : Pustaka Pelajar.
- a. 2007. *Estetika Sastra dan Budaya*. Yogyakarta : Pustaka Pelajar.
- Semi, Atar, M. 1993. *Metode Penelitian Sastra*. Bandung : Angkasa.
- Suseno, Franz Magnis. 2001. *Etika Jawa Sebuah Analisa Falsafi tentang Kebijaksanaan Hidup Jawa*. Jakarta : PT Gramedia Pustaka Utama.
- Teeuw, A. 2003. *Sastra dan Ilmu Sastra*. Jakarta : Pustaka Jaya.
- Tim Tugas Akhir Skripsi Jurusan. 2012. *Suplemen Panduan Penulisan Tugas Akhir Skripsi (TAS)*. Yogyakarta : Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
- Widati, Sri, dkk. 2001. *Ikhtisar Perkembangan Sastra Jawa Modern Periode Pra Kemerdekaan*. Yogyakarta : Press.
- Wiyatmi. 2013. *Sosiologi Sastra Teori dan Kajian terhadap Sastra Indonesia*. Yogyakarta : Kanwa Publisher.
- Yana. 2012. *Falsafah dan Pandangan Hidup Orang Jawa*. Yogyakarta : Bintang Cemerlang.

Tabel 1. Unsur mistik magis arupi ssesambetan kaliyan roh alus saking pangraosing indra.

No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (indra <i>pendengaran</i>)
1.	3	Jerit Magrib	Saiki dheweke mugen ana ing pinggir kali mburi omah iku. Landhep panyawange marang wit cangkring kang ngedhangkrang mangling kali. Kaya – kaya hiya ana ing wit iku tinemu werdine anggone mubeng – mubeng ndlajahi kebon kang amba bawera iku. Nalika dheweke krungu wong ngguyu pating cekikik, mlengak. Nguwasi pernahe swara. Nanging ing kono mung ana brambongane wit serut lan kesambi. Dheweke clilang – clileng, ngungaki panggonan kang ana ing sakubenging wit serut iku. Ora ana sapa – sapa.	Swanten gumujeng tiyang ingkang boten kasat mata
2.	7	Jerit Magrib	Kumlothecking piring sing ditata wis mari. Uga swarane wong klesak – klesik wis ilang. Kari swara clog – clige jam. Sedhela engkas jam tembok iku gumontang maneh. Ping sanga. Ateges wis rong jam Bima nunggu tekane wong ngacarani mangan bengi. Nanging kok ora ana banene uwong sing uwong sing marani lawang kamare. Bima menyat. Dheweke arep metu. Niyate arep klithih – klithih menyang kamar dhahar. Sapa ngerti saka kono mengko dheweke bisa ngelingake isine omah iki yen ana tamune sing ketriwal durung dirumati. Nanging durung nganti dheweke jumangkah, keprungu ana wong nothok lawang. Agahan Bima ngengakake lawang. Dheweke yakin, wong iki mesthi utusane kluwarga Narpaten dikon ngacarani tamune. Sepira kagete Bima, bareng lawang wis menga, ing njabane kamar ora ana	Swanten tiyang nothok lawang

			sapa – sapa. Tolah – toleh, panggonan iku ngagah sepi.	
3.	17	Lintang Wengi	Embuh wis jam pira Bima lagi tangi kruget – kruget. Sing cetha ing njaba wis keprungu swarane wong nyapu. Mbok Tipan abdine bu Narpati ajeg saben jam papat esuk tangi perlu nyapu. Bima kepingin metu menjaba. Dheweke kepingin ngungak lintang wengi ing tawang. Wis tekan ngendi lintang iku anggone ngubengi antariksa. Agahan dheweke metu. Nalika semana mbok Tipan olehe nyapu wis tekan ing pojok pekarangan sisih wetan.omah iki madhep ngidul. Ing ngarep lawang Bima nyawang mengulon nggoleki lintang wengi. Sajake lintang sing dikarepake wis mangslup. Bima nerusake menyang latar ngarepan. Marani mbok Tipan. Nanging sajake mbok Tipan emoh dicedhaki. Olehe nyapu selot adoh, selot adoh. Saiki ana ing pekarangan mburi. Swarane isih panggah rak – rik nyapu, nanging anehe sing disapu kok tengahe kebon kopi. Lagi bareng lakune Bima tekan pinggir kali lan swarane wong nyapu iku ana ing tengah kali, Bima sadhar yen sing dikira mbok Tipan lagi nyapu iku, tibake siluman kang sengaja mbeda Bima.sakala githoke mrekitik. Enggal – enggal dheweke mlayu bali menyang ngarepan.	Swanten tiyang nyapu.
4.	22	Swara Kubur	Kaya dhek rong minggu kepungkur, Bima ngadeg mangu – mangu ana ing ngisor wit talok ngadhep lajuring kali ing sacedhake wit cangkring. Kupinge tansah dipasang ngenteni swara cekikikan. Sing tansah disawang yaiku brambongane wit serut sangisore wit cangkirng iku. Nanging nganti gulune krasa tengeng swara sing	Swanten tiyang ingkang dhawuh dhateng Bima supados mandhap ing gampeng kali

		<p>ditunggu ora enggal keprungu. Malah sing krasa nyampe kendhangane kupinge yaiku swara anteb kang kaya – kaya metu saka bengkahane lemah nela.</p> <p>-. Mudhuuuuuuna !.-</p> <p>Bima durung pati ngandel marang apa sing dirungu.</p> <p>Kupinge dipasang luwih premati. Ditilingake luwih njlimet. Sedhela engkas keprungu maneh swara tanpa kumandhang, nanging krasa nggembuleng ana ing dhadha.</p> <p>- Muuuuuuudhuna !.-</p> <p>Bima clilang – clileng. Nglirik papan kiwa tengene. Banjur nguwasi panggonan asale swara terus cluluk.</p> <p>- Mudhun menyang ngendi ?- pitakone.</p> <p>- Gampeng kali.-</p> <p>.....</p> <p>Bima nekad terus. Kawit mau dheweke tansah kangen marang sawijining swara. Mula olehe mudhun prasasat mlayu bareng kupinge krungu ana swarane wong mingseg – mingseg nangis. Cetha yen swarane wong wadon. Sakala Bima nggagas. Sapa weruh kuwi swarane Niken. Tanpa njarag, Bima mbengok :</p> <p>- Niken ?!!!!.- (Niken Lestari)</p> <p>- Mas Bimmmm !.-</p> <p>Gapruk, sawijining kenya mencolot menyang dhadhane Bima terus nangis ngguguk. Raine diungsepake ana ing lempenge Bima.</p> <p>- Mas Bim .... Aku wedi .... Akuhh .... Wed .... Di mas. Aku ora weruh dalan kanggo bali mentas. Tujune panjenengan ..... nyusul ..... ohhh .... Mas Bim.-</p>	
--	--	---	--

5.	42-43	Butuh Nyawa	<p>Senajan kahanan ing kamar iku ketara tintrim. Senajan barang – barang ing kamar iku mati. Senajan sasat ora ana barang obah mosik. Nanging meh kabeh sing ana ing sajroning omah gedhong kuna iku krasa yen kaya ana lindhu. Krasa yen tembok – temboke obah kaya arep mipit sing lagi ana ing njerone. Wong telu sing ana ing kamare Bima iku goreh. Akeh bab – bab sing dirasakake lan dientra – entra. Akeh kedadayan – kedadayan sing digambarake bakal dumadi kang kabeh iku mesthi ana gandheng cenenge karo tuntutane Pulo Kambang. Niken Lestari mapan lewih mepet marang anggane Bima. Pak Utara kringete kemocor ngileni dhadha lan gegere. Ing kahanan kabeh padha nggekeng nahan gorehing ati iku, ujug – ujug ana angin lembut nanging sangu hawa atos kang bisa nunjem sungsum. Banjur ing antarane swara ngebebing 111ngina iku kaya ana swara alon nanging cetha.</p> <p>- Nyawamu kabeh.-</p> <p>Niken Lestari njingkat. Pak Utara mlengak. Banjur wong loro iku ketara pucet. Noleh marang Bima, ketara anteng wae. Nyawang ngiwa nengen ora ana wong liya sing kumliwer saliyane wong telu iku. Durung mari bingunge wong loro iku, kesusul ana swara kaya mbenginginge jingklong sing arep nyedhot getih. Selot suwe selot banter. Banjur kaya suling pabrik. Tekan kene panone Niken Lestari kumepyur. Dene pak Utara ambegane kaya pedhot tengah dalan. Mung Bima sing rumangsa wis gemblengan. Digembleng dening kedadayan – kedadayan kang matumpa – tumpa sing dumadi ing omah gedhong angker iku. Dheweke sing ketara tatag wae ngadhepi apa – apa kang kedadayan. Sailange</p>	Swanten nggegirisi saha swara roh alus saking Pulo Kambang ingkang nuntut nyuwun nyawa saha nyuwun pathokan.
----	-------	-------------	---	--

			<p>swara mbenginging iku, kesusul swara luwih sora lan nunjem :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nyawamu kabeh dak butuhake. Nyawamu kabeh.- <p>Banjur ana swara liya sing nyelingi :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ibuuuuuuuuuuuu..... aku njaluk pathokan. Njaluk pathokan.- - Balungmu ..... balungmu wae kanggo pathokan.- - Nyawamu ..... nyawa ..... mu. Aku butuh nyawamu. Kanggo nyambung nyawakuuuuuuu.- Breg. Niken Lestari ambruk ing pangkone Bima terus semaput. Pak Utara nggeget lambe, nahan rasa gumeter. Bima welas nyawang wong tuwa iku. 	
6.	55	Angin Puputan	<p>Swarane prahara gumrubug kaya swarane kompor raseksa. Kaseling swarane pang – pang sing pating jrethot pating gropak diprawasa lakune angin pususan. Ing sanjabane gedhong Narpaten iku swasanane prasasat ampuhan. Swarane lesus nggoyangake wit – witan kaya swarane siluman saleksa ngebasi isine langit. Swarane prabot omah lan swarane barang – barang kataru bajra, kaya lampor nguber pangalapan. Ing kahanan kaya ngono iku Bima lan pak Utara kaya kena gendam. Anteng ngejejer ing sangarepe lawang kamar plenggang – plenggong ora karuwan sing ditindakake. Ing saselaning swara angin iku ana sawenehning swara kang menjila. Kaya swarane bocah dolanan lambe kang dibukak lan ditutup sarana ngetokake uni sakepenake :</p>	Swanten ingkang nggegirisi.

			<ul style="list-style-type: none"> - Bebbb ... bab ..... bebbb ...bah bebeb ... bah.- - Suiittttt ..... suitttt.... Beb ... bah .... Beb ... bebah. 	
No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (indra <i>penglihatan</i>)
7	3	Jerit Magrib	<ul style="list-style-type: none"> - Adhik panjenengan menika kok mbeling, nggih ?.- Kenya mbranyak iku rembugan karo mbarengi jangkahe Bima. Bima noleh ketara gumun. - adhik ingkang pundi ? - tiyang jaler ingkang dhateng sareng panjenengan menika.- - dhateng kula rak sareng kaliyan pak Utara.- - namung kaliyan pak Un thok ?- - inggih.- - lajeng tiyang jaler ingkang ibas – ibis menika sinten ?- - menapa ingkang rambutipun gondrong ? - kula wastani kluwarga ngriki.- - huh, mbah kung boten kagungan kluwarga dos ngoten. 	Roh alus ingkang awujud tiyang jaler
8	5-6	Jerit Magrib	<ul style="list-style-type: none"> - Apa sampeyan sing aran pak Bima ?- pitakone pemudha iku kumingsun. - He-eh. Sampeyan sapa ?- Bima ganti takon. - Jenengku Baskoro. Aku ipene pak Buang.- - Pak Buang ?. pak Buang sapa ?- - Pak Utara kui asma cilikane rak pak Buang.- - Ooooo.- - Keneng apa dhik Niken Lestari ?- 	Arwah Baskoro ingkang sampun tilar dunya

			<ul style="list-style-type: none"> - Niken Lestari ?- bola bali Bima kudu mlenggong. Awit dheweke rumangsa kalah pangerten karo pemudha iki ngenani kluwargane bu Narpati. - Niken Lestari kuwi keponakane mas Buang sing mentas iki mau semaput.- - Lha sampeyan kok takon, wong wis ngerti dhewe yen dhik Lestari semaput.- - Lha hiya. Semapute marga apa ?. Mesthine sampeyan ngerti cetha. Awit sampeyan dhukun sing kondhang.- 	
9	9	Swara Baung	<ul style="list-style-type: none"> - Ana apa mas ?- pitakone angker. - Criosipun kula dipun timbali ?- - Ditimbali sapa ?- - Pak Un.- - Sing kandha ?- - Abdi panjenengan ingkang bogang.- - Marno ?- - Inggih.- - Neng omah iki ora ana Marno loro. Mung siji. Dhek mau awan dheweke dak kongkon menyang Banyuwangi. Nganti bengi iki dheweke durung bali.- - Mbokmanawi nembe wangsul lajeng .....- - Yen dheweke wis bali banjur liwat endi lehe mlebu kamar kene ?. kabeh lawang wis dikancing rapet. Aja ngindur Bim.- 	Medi ingkang maujud Marno, abdi Narpaten

10	16-17	Lintang Wengi	<p>- Niken (Niken Retnani), senjata kowe ora ana ing sacedhaku, nanging kesaktianmu mesthi numusi. Muga – muga aku wani ngadhepi tamu langganane omah iki. Ngono batine Bima karo wiwit jumangkah alon – alon nyedhaki wong sing lagi lungguh anteng ing korsi ukir – ukiran iku.</p> <p>Bareng dheweke namatake rupane tamu nyalawadi iku, sakala getihe kaya mandheg. Suwe ambegane nyengkal ing iga. Wong lanang iku melek mlolo nanging tanpa manik. Saambane mripate mung katon putihemplak. Dene raine pucet, babarpisan tanpa getih lan prasasat mung balung lan kulit thok. Sanajan Bima wis ana ing sandhinge, nanging wong iku panggah anteng wae. Babarpisan ora obah. Babarpisan ora ana tandha – tandha yen dheweke duwe niat nanggapi tekane tuan rumah. Sarana nyebut – nyebut jenenge Niken, Bima mapan lungguh. Bareng wis adhep – adhepan karo Bima, tangane wong nyalawadi sing maune sedhakep, obah terus kumlawe mengarep. Obahe kaya wayang kayu kang diobahake dening tangane dhalang. Banjur ana bungkusan kang diseleh ing meja ngarepe Bima iku.</p> <p>- Ko ..... ko ..... we sssa ..... sapa ?- pitakone Bima seret lan gretholen.</p> <p>Plecek, wong iku ngobahake lambene. Saka kono kawetu tembunge.</p> <p>- Hujiek.-</p> <p>- Wong ngendi.-</p> <p>Paraga mayit urip iku ngobahake gulune ngiwa nengen. Terus lungguh njejer maneh. Tanpa obah. Kaku.</p>	Tamu nyalawadi apolatan mayit ingkang mbekta maesan
----	-------	---------------	--	---

			<p>- Perlumu mreng ngapa ?-</p> <p>Mayit urip iku ngobahake tangane. Terus nudingi bungkusane sing diseleh ing ngarepe Bima iku. Bungkusane mori putih kang mambu wangine kembang kubur. Githoke Bima krasa mengkorog sakurungan pitik. Ewasemono kanthi ditatag – tatagake dheweke nyambung pitakone :</p> <p>- Kuwi apa ?-</p> <p>- Maesan.-</p> <p>Plas, paraga kaya mayit iku musna.</p>	
11	20	Lintang Wengi	<p>- Dadi, becike kapan siluman iku diusir ?-</p> <p>- Ingkang pundi? Maesan ?-</p> <p>- Sing nyapu kuwi lho.-</p> <p>- Yen dhateng malih kemawon. Kula kinten boten saben dinten dhateng ta?-</p>	Bima nyingkiraken siluman nyapu.
12	28	Swara Kubur	<p>Swara iku isih ngumandhang banter. Sajake swara kaya ngono iku bisa mulihake otot bayune Bima. Dheweke ngadeg. Kaya lakune wong sing ora waras, Bima hanyug – hanyug marani kamar pendhapa. Ing korsi kang ngupengi meja marmer ing pendhapa iku wis ana paraga kang ngenteni. Mayit urip kang ngedhep bungkusane mori putih. Kaya tumrap mitrane sing ditepungi Bima ngadhepi sing nggegirisi iku.</p> <p>- Wis uwe mas ?- ngono Bima nyapa. Swarane kaya metu saka bolongan irung.</p> <p>- Aku ngeterake maesan. Tampanen.-</p>	Tamu nggegirisi ingkang mbekta maesan

			<ul style="list-style-type: none"> - Kanggo sapa ?- - Niken Retnani.- - Neng ngendi ?- - Dheweke dak kubur ing lempenge gunung. Aku ora oleh menehi maesan. Ning .... – Tamu iku musna. 	
13	28	Swara Kubur	<ul style="list-style-type: none"> - Niken (Niken Retnani), ... aku njaluk tulung ..... dhik. Niken. Kowe ana ngendi ?- <p>Ngono sambat sebute Bima karo isih krukuban slimut.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sapa sing sudi mitulungi wong lanang sing ora setya ?- <p>Cekekak, Bima tangi. Slimute dibuwang sebrung. Awit cetha swara sing mentas dirungu iku swarane Niken sing banget diarep – arep meh rong minggu iki. Dheweke nguwasi asale swara. Nanging ..... sakala ambegane mandheg ana ing gorokan, barang weruh ing korsi cedhak lemari makan ana rerupan kang ora karuwan wujud. Nalika Bima isih kaku kaya ngono iku, rerupan sing nggegirisi iku mbukak lambene. Cumeplak kaya swarane jepaplok banjur keprungu swara mbengingihe jaran mbeker.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kowe kandha tresna marang aku. Nyatane kowe ngapusi ..... hihihihihhehehehhhh.- jrankong urip sing ilate mele – mele iku ngadeg. Hanyug – hanyug marani Bima. Bima mundur menyang pojok dipan. - Ajaaaaaa .....uhhhh.- bima mbengok sakayange. <p>Plas rerupan iku ilang. Lan Bima ambruk terus ora eling purwa deksina.</p>	<p>Niken memedi ingkang wujudipun jrankong ingkang biasanipun mbiyantu Bima</p>

14	30	Swara Kubur	<ul style="list-style-type: none"> - Pak, kepeksa kula benjing wangsul dhateng Jakarta.- - Lho, piye ta?- - Awit kula rumaos boten wonten ginanipun wonten ngriki dangu – dangu.- - Sebabe?- - Kula boten saged menapa – menapa kangge ngatasi siluman – siluman ingkang nguwaosi dalem ngriki. Awit rupinipun, siluman – siluman ing ngriki panci sami nggadhahi raos kepingin males ukum. Kula rumaos kepetengan margi. Jer kula boten sumerep lelampahan kepengker ingkang dumados wonten dalem ngriki. 	Bima ngraos kangelan anggenipun ngatasi siluman – siluman ingkang ngganggu.
15	36-37	Siluman Pulo Kambang	<ul style="list-style-type: none"> - Nimbali dalem ndara ?- ana pitakon kang ngeget – egeti. Pak Utara mlengak. Pak Tipan isih gluprut endhut wis ana ing ngarepan lawang kamare. Embuh sebab apa bareng adhep – adhepan karo abdine sing wis tuwa lan darbe sikep sarwa prasaja iki pak Utara tentrem penggalihe. - He-eh pak. Mung arep takon. Sopirku menyang endi ?- - Dipun ajak den Baskoro ngeteraken den Bima dhateng Pulo Kambang.- - Kabeh – kabeh muni den Baskoro ..... den Baskoro. Baskoro sapa ?. Baskoro adhikku ipe iku wis mati setaun kepungkur.- pak Utara ora bisa nahan rasa pangrasane. Bareng bendarane ketara duka kaya ngono, pak Tipan tumungkul. Sikepe panggah lugu mung polatane kang mengku keyakinan bisa nyirep dukane pak Utara. 	Bima ingkang dipunajak Baskoro ingkang sampun seda dhateng Pulo Kambang

			<ul style="list-style-type: none"> - Kula sedaya inggih sami gadhah pikitan kados mekaten pak.- - Pikiran piye ?- - Ingkang nama Baskoro, ingkang dhatengipun sesarengan kaliyan panjenengan menika temtu sanes tiyang. Awit kula nate mrangguli, piyambakipun mlebet dhateng kamar. Mripat lan irungipun saged dipun coplok kados caranipun ntoplok kethu. 	
16	38-39	Siluman Pulo Kambang	<ul style="list-style-type: none"> - Saka ngendi kowe Mar ?- pitakone pak Utara gugup. - Saking dhusun Pulo Kambang pak. Ngeteraken mas .... Eh ..... – Mustamar ujug – ujug ketara pucet. Kaya lagi kelingan apa – apa. Dheweke nyawang sedhan sing mentas dilebokake ing garage. - Kowe ngeterake Baskoro ?- pitakone pak Utara mincing. - I ..... ing-gih- wangsulane Mustaar gugup. - Apa kowe ora kelingan ?- - Eh ..... nembe samnika kula kemutan yen mas .... Baskoro sampun ....- <p>Sopir iku ora bisa nerusake rembuge. Agahan pak Tipan maju terus nampani anggane Mustamar sing geyang – geyong arep tiba. Dituntun digawa mlebu ngomah. Tekan kamare pak Utara, Mustamar diombeni. Bareng Mustamar ketara wis bisa nentremake ati, pak Utara lagi wani ndangu.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kowe rumangsa dijak menyang ngendi ?- - Dhateng padhusunan ingkang raja sanget. Wonten ngrika mas Bima dipun peksa dados manten. Dipun angsalaken lare 	Bima ingkang dipunbekta dhateng Papan ingkang wingit, inggih menika dhusun Pulo Kambang, papan dunungipun para siluman.

			<p>estri ingkang nama Niken Retnani. Mas Bima mopo. Mas Bima lajeng dipun cepeng tiyang kathah terus dipun rangket. Waunipun kula inggih badhe dipun rangket. Nanging kepala dhukuhipun menging. Lajeng kula kapurih wangsul. Wonten margi kula pinanggih tiyang sepuh rupinipun kados panjenengan. Tiyang sepuh menika nembung badhe nunut perlu badhe mendhet segawonipun ingkang dipun tilar wonten dalem ngriki.-</p> <p>Ora krasa pak Utara ngetokake eluh. Pak Tipan uga katut kembeng – kembeng. Saka lambene kawetu tetembungan lirih nanging cetha :</p> <p>- Ndara Narpati. Boten nginten panjenengan seda kirang sampurna.-</p>	
17	41	Siluman Pulo Kambang	<p>- Aku mau kok krungu slenthing – slenthing, jare nak Bima ketemu bapake Niken (Niken Lestari), apa hiya ?-</p> <p>- Inggih.-</p> <p>- Apa hiya bisa sapatemon lan rembugan kaya salumrahe wong urip?.-</p> <p>- Boten.-</p> <p>- Bapak ngendika piye mas.- Niken Lestari nyela – nyela.</p> <p>- Dheweke titip kowe. Lan sing penting dikon matur yen Pulo Kambang mbutuhake nyawa kanggo tebusane Niken Retnani.-</p>	Bima wawan rembug kaliyan bapakipun Niken Lestari ingkang sampun seda, supados Bima matur menawi Pulo Kambang mbetahake nyawa.

18	4-5	Jerit Magrib	<p>Swarane bedhug magrib keprungu saka pojok wetan. Nglangut swarane, tandha cihna yen langgare rada adoh karo omahe pak Untung Narpati iku. Nalika Bima wis ana ing njero kamare bu Untung Narpati, meh wae dheweke mlayu metu. Giris, jalaran wanita sing lagi lunggguh ing dipan iku meh wae ora ditepungi rupane. Bu Untung Narpati sing ditemoni dhek mau awan, dudu bu Untung Narpati sing saiki diadhepi. Wanita sing diadhepi ing sungapane magrib iki prasasat iblis. Cahyane pucet kaya mayit, lan netrane abang branang. Untune kang katon mringis ing saklebatan kaya banjur pating cringih modod karepe dhewe, lan mujudake siyung renteb.</p> <p>.....</p> <p>Bareng dirembugi kaya ngono, bu Narpati sajake ondhan pikire. Kanepsone rada luntur lan dheweke banjur tumungkul nyawang jobin. Ing kahanan kaya ngono iku Bima meruhi owah – owahan kang cepet banget. Wong tuwa iku bali marang cahyane sakawit.</p>	Roh alus ingkang nyurupi bu Narpati.
19	15	Lintang Wengi	<p>Greg, Bima kaget dhewe. Mripate diuceg – uceg. Gulune tansah tumenga nyawang lintang wengi iku. Dheweke weruh kanthi trawaca, apa sawijining wewayangan kang bola – bali ngangling – ngalingi pandulune marang lintang wengi iku. Ah, iki mesthi mung halusinasiku.- ngono Bima nentre make atine. Nanging nyatane wewayangan iku bali maneh. Nutupi panyawange marang lintang wengi iku. Sedhela engkas plas ilang. Banjur ngaling – alingi maneh. Plas ilang. Ngaling –</p>	Wewayangan ingkang mabur – mabur.

			alingi maneh. Mangkono bola - bali tanpa kendhat.	
20	27	Swara Kubur	<p>Ing kahanan kaya ngono iku Bima pandulune dadi samar – samar. Ujug – ujug kahanan ing sakubenge owah. Dheweke rumangsa manggon ana ing panggonan liya kang durung ditepungi. Lamat – lamat dheweke krungu ana swarane wong nyapu. Rak – rik. Banjur katon sawijining Kenya nganggo kebaya putih lagi nyapu latar.banjur saka kiwane ana wong ngrindhik. Wong iku nggawa slimut. Tanpa antan – antan slimut iku dikrakubake marang Kenya iku nganti banjur nuwuhake swara bekah – bekuh. Ora suwe ana jerit banter banget nganti kaya suling pabrik. Banjur keprungu swarane wong lanang awèh prentah.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cepet singkirna. Cepet.- - Nyang ndi ?- - Lempenge gunung ..... lempenge gunung. LEMPENGE GUNUNGNGNGNGNGNG. Swara sing pungkasan iku ngumandhang nganti kaya swarane gong lokananta. Mbrebegi kuping lan mbrebegi ati. Bima sawise krungu mbengung kaya ngono iku banjur nyoba nutupi kupinge. LEMPENGE GUNUNGNGNGNGNGNG.... 	Prastawa wadi ingkang sampun kedadosan ing dalem Narpaten rikala rumiyin.
21	72	Dhayoh Bengi	<p>Klebat, netrane pak Utara natap sawijining wewayangan kang madhani wujud kahanane Lestari. Sakala getihe umob. Pistul kang isih dicekeli disentil.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tibake kowe bajingan sing mateni ibuku. Mandheg ..... !. 	Roh ingkang madhani kaliyan wujudipun Niken Lestari, ingkang sampun mejahi bu Narpati

			<p>Tharrrrr ..... thaaaarrr.-</p> <p>Plas. Wewayangan iku ilang. Pak Untara ngguyu ngakak – ngakak. Wiwit kelangan pribadi. Wiwit kelangan kapercayan marang dhirine. Lan wiwit lali yen dheweke kuwi paraga kang kebeneran kasinungan pangkat luhur. Karo isih bengok – bengok dheweke nguber wewayangan kang ilang ing pojoking omah iku.</p>	
22	73-74	Dhayoh Bengi	<p>Pak Tipan Mandheg greg. Kaya lagi weruh apa – apa sing ngeget – egeti. Marno lan Paidin mundur kebat. Saya bareng mripate weruh rerupan putih memplak kang ana ing tengah pendhapa, sakala wong loro iku banjur mak semparet bali metu. Kari pak Tipan lan Suwage sing isih ngejejer ana ing panggonan cedhak lawang pendhapa. Sumlengeren. Rerupan putih sing lagi lungguh ing korsi iku tanpa obah. Wujude ora jelas. Awit kahanan peteng banget.</p> <p>- Kowe gak duwe korek, Su ?.- pitakone pak Tipan marang Suwage.</p> <p>- Boten. Eh, kantung wonten kamar kula.-</p> <p>- Ora susah nyumet lampuuuuuh.-</p> <p>Kumesar getihe pak Tipan krungu swara iku. Swara sing atos, kaya diucapake ana ing gampenging gunung mbambing.</p> <p>- Kowe sapa ?.- pitakone pak Tipan groyok.</p> <p>- Tamuuuuuh.-</p> <p>- Tamu?. Tamu saka ngendi?. Jenengmu sapa ?-</p> <p>- Jenengku, aku lali. Nanging eh ..... ehehehehe ..... hihhi .....-</p>	<p>Dhayoh ingkang nama Darmoko ingkang mbekta maesan kangge tetenger pasareyanipun Niken Retnani</p>

			<p>Suwage ora pati jirih. Ewasemono dheweke nggujeri pak Tipan rapet banget. Kaya – kaya dheweke wedi yen nganti ditinggal mlayu dening wong tuwa iku.</p> <p>- Omahmu ngendi ?.-</p> <p>- Lempeng Gunung.-</p> <p>- Lempeng gunung ? ..... Apa kowe bangsane ..... -</p> <p>- Hihihihiiiiiii..... hihhi hihihiiii.-</p> <p>- Sumingkirra. Dudu eneng kene panggonanmu.-</p> <p>- Gelem. Aku sumingkir. Pokoke. Omahe Niken wenehana tengger. Wenehana tengerrrrrrrr. Iki ..... MAESANNNN.</p> <p>Ana barang anteb ceblok ing cedhak sikile pak Tipan. Wong tuwa iku mencolot ngendhani, lan wewayangan putih iku ilang saka pandulune.</p> <p>- Sinten Niken niku pakdhe ?.- pitakone Suwage sawise atine bali tentrem.</p> <p>Dheweke anak pupone pak Narpati. Rong taun kepungkur ilang musna ora karuwan parane. Manut rerasanane para magersari kene, bocah kuwi dipateni dening Darmoko, bapak Lestari. Supaya warisane pak Narpati ora tiba wong liya, kejaba marang Lestari.-</p>	
No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (indra <i>penciuman</i>)
23	6	Jerit Magrib	<p>Senajan kamar iku ambune wangi. Nanging dudu wangine buenamour, dudu wangine parfum. Nanging wangine kembang layon.</p> <p>Bareng pangrantaming pikiran tekan kene, ambu wangi iku dirasa selot nduleg lan angin sing krasa mlebu ing kamar iku</p>	Ganda wangi sekar layon ing kamar

			kaya sebulane setan kanga rep ndamu nyawa.	
No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud (<i>indra peraba</i>)
24	12	Swara Baung	Tanpa kakehan rembug Bima ngangkat slimut iku terus dipapanake ing dipan. Anehe rasa pangrasane, dheweke kaya lagi ngangkat anggane kenya kang ayune tanpa tandhing.	Bima ngraosaken kados ngangkat kenya ingkang ayu.
25	14	Lintang Wengi	Swasana ing njaba sepi mamring. Atine kumesar sumegrig bareng ana angin wengi kang ngelus pipine. Rumangsane kaya tangane kenya kang diarep – arep kuwi ngelus kanthi soking katresnan. Kadhang Bima ngrasa gumun dhewe. Geneya dheweke teka darbe rasa kaya ngono kuwi tumrap sawijining dat kang ora kasat mata.	Bima ngraosaken angin ingkang kados tanganipun kenya lembut ingkang dipunajeng – ajeng.
26	21	Swara Kubur	Bima kangen banget karo tepungan sing ora kasat mata iku. Kangen angine rangkulan kang ketara lumer lan kangen rembug sing renyah.	Bima ngraos kangen kaliyan lembut ingkang dipuntresnani.
27	27	Swara Kubur	Senajan ruwangan iku prasasat tanpa angin – angin, nanging nalika iku Bima rumangsa keterak angin keras kang nampeg raine. Sakala dheweke kelingan nalika dheweke nemoni tamu mayit urip sing nggawa maesan. Biasane angin kaya ngono kuwi wahanane tekane makluk gaib iku.	Bima ngraosaken wonten angin ingkang mertandhani badhe tumekanipun tamu ingkang mbekta maesan.

Tabel 2. Unsur mistik magis arupi sesambetan kaliyan roh alus saking panglantaring barang.

No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud
1	11	Swara Baung	<ul style="list-style-type: none"> - Mas ..... mas Bim !- Bima pandirangan nguwasi saindhenging papan. Napase wiwit sesak. - Mas Bim ..... aja wedi mas. Aja wedi.- Pamandenge Bima tumuju marang slimut kang nglumbruk ing sikile kenap iku. Pancen saka kono asale swara. - Sapa kowe ?- - Ra sah takon mas. Sing penting kowe aja wedi.- - Apa kowe bangsa setan ?- - Terserah lehm u ngarani.- - Jajal ta ngatona. Supaya aku ora wedi.- Bima usul tekad – tekadan. Swara iku leren rada suwe. Banjur keprungu maneh. - Mas, njaluk tulung aku angkat menyang dipan.- - Piye lehku bisa ngangkat yen aku ora weruh kaujudanmu ?- - Slimut iki .....- - Wegah. Yen kowe ra gelem ngaton, aku emoh nulungi.- - Aku ora bisa mas. Aku ora duwe wadag. Yen aku ngaton, kowe mesthi wedi. Jalaran aku kudu nganggo wadag liya.- - Hemmmm, pisan iki aku manoni ana setan apikan tenan.- 	Roh alus ingkang dumunung ing slimut

			<ul style="list-style-type: none"> - Ngono Bima mikir karo mesem jroning batin. Bima mbenerake kandhane siluman sing manggon ing slimut iku. Yen siluman iku ngaton, durung karuwan Bima kuwat ndeleng rerupan kang ora bisa digambarake sadurunge. 	
2	14	Lintang Wengi	<ul style="list-style-type: none"> - Niken, adhikku ..... apa kowe wis manggon ing slimut iki maneh ?- ngono bola – bali Bima rembugan kaya wong sing lagi nakoni jaelangkung. Nanging babarpisan ora oleh wangsulan. Slimut kuwi diangkat. Bobote lumrah. Kaya salumrahe slimut. Uga ora ana daya magnit kaya biasane yen lelembut iku manggon ing slimut kuwi. Bima kelingan dhek wingenane, nalika dheweke ana kamar kemulan slimut. Dheweke krasa lelembut kuwi ngrangkul dheweke kanthi rasa tresna asih. Ing kalodhangan iku Bima takon ngrerepa. - Dhik, kowe lan aku wis seminggu iki tansah srawung. Senajan kowe ora gelem ngetonake kawujudanmu, mbok hiya kowe gelem ngandhakake jenengmu. Supaya nggampangake yen aku ngundang kowe.- - Jane mosok aku ora gelem ta ngatonake rupaku.- wangsulane lelembut kuwi alus. Munge, pancen aku ora bisa. Awit wadhagku wis ancur.- - Wis ta jenengmu wae. Sapa ta ?- - Apa ana perlune ta jenengku ?- - Perlu banget. Kaya sing dak kandhakake mau. Kareben aku gampang yen .....- - Wis ta yen ngundang aku, cukup Niken ngono wae.- lelembut 	Roh alus ingkang dumunung ing slimut

			<p>iku nugel gunem.</p> <p>- Niken ?. hemmmm apik jenengmu.-</p>	
3	46	Kenya Rukmi	<p>- Kluwarga Narpaten arep dak entekake. AREP DAK ENTEKAKE. DAK ENTEKAKE. Hahhhahaha hihihiiiiiii. Aku ora bisa jenak ing alam iku. Aku ora tentrem ing pangantrunan, yen durung entek kluwarga iki. Bima ..... hemhhhhh ..... Bima ..... kowe isih enom. Kowe duwe kepinteran bisa sambung karo alamku. Aja melu – melu celeng keboloten. Aja melu – melu nglabuhi kluwarga sing gumetih iki. Gumetih Astana njenggarong iki kebak getihe wong – wong sing ora dosa.- ngono pangomyange Bima. Pak Utara isih durung mudheng. Mung githoke mrinding bareng kluwarga Narpaten diarah gumetih. Uripe mambu getih.</p> <p>- Pira wae sing dipateni. Pira wae wangsa Narpaten gawe pepati. Rukmi. Perawan kang dak arep – arep bakal moncerake jenenge kluwarga, diracun sawise wetenge ana isine. Niken Retnani, sing dipupu pak Narpati dhewe. Dirampog bebarengan ing sungapane wektu subuh. Nalika perawan iku nyambutgawe kanggo karesikane gedhong njenggarong iki. Aku dhewe, Dardiman. Dipateni sawise aku mendhem mayite keponakanku dhewe iku. Ohhhhhh, duraka apa sing ditindakake dening kluwarga iki. Kadurakan apa sing dicithak dening wangsa Narpaten ing satengahing bebrayan, nganti ora bisa dietung gedhene. Aku diapusi. Aku diblithuk. Jarene, sing lagi nyapu ing tengahing wengi kuwi</p>	<p>Roh alus ingkang nama Dardiman ingkang nyurupi Bima</p>

			putune dhewe. Putune nyonya Narpati, putune Samianah. Manut kandhane Samianah, putune arep dipateni wae, supaya mbesuk anake pupon bisa nampani warisan kang ora sethithik. Jebule, jebule aku diapusi. Aku diblithuk. Huhhhhhhhhuuuuuuhh ...-	
4	64	Akik Widuri Lumut	<p>Uga tanpa njarag, tangane Lestari nyandhak drijine wong lanang sing dikira pakpuhe iku. Ali – ali kang mawa mripat widuri Lumut iku katon nyorot biru bareng sesenggolan karo driji panudinge Lestari. Sengsaya krasa ana ilining geter peter kang ngileni urung – urunging getih. Wong lanang iku selot megap – megap. Lan Lestari dhewe tangise wis aring banjur tumenga nguwasi wong lanang sing dikira pak Utara iku.</p> <p>- Pakpuh .....- swarane Lestari kandheg ing gorokan. Dheweke namatake wong lanang iku.</p> <p>Kowe bali ing atiku nimas ?- ngono wong lanang iku lagi bisa rembugan karo nyekeli janggute Lestari. Lestari kaget kepati. Dheweke njingkat arep menyat. Nanging akik widuri lumut iku tansah nyorotake warna biru kang prasasat bisa ngarubiru atine Lestari. Embuh jalaran saka paningale kang kadayan saka soroting akik iku, Lestari kaya kena gendam.</p>	Lestari ingkang kagendam dening watu akik widuri lumut
5	66	Akik Widuri Lumut	- Akik iki wenehna marang Kenya sing kok tresnani iku. Sedhela engkas Kenya iku mesthi bakal nibakake pilihan marang kowe. Awit watu mustika iki ngandhut dayaning katresnan.- ngono kandhane wong tuwa sing dijaluki sraya supaya njiret atine Rukmi kanggo dheweke.	Akik widuri lumut ingkang ngandhut dayaning katresnan

Tabel 3. Unsur mistik magis arupi sikeping utawi tindak – tanduking paraga.

No. data	Kaca	Irah – irahan Bab	Indikator	Wujud
1.	11	Swara Baung	<ul style="list-style-type: none"> - Bares wae pancen omah iki ana sing ngganggu. Sing ngganggu dudu uwong nanging lelembut. Hiya jalaran kuwi sliramu dak jak mreng. Jalaran sliramu kuwi kondhang dadi mahasiswa sing pinter nyekel setan. Gumunku ora entek – entek bareng aku meruhi dhewe, wong sing pinter nyekel setan jebul jirihe ngluwihi wong wandu.- - Pak. Janjinipun kula tumut ngriki rak kangge njampeni bu Narpati. boten kangge nyepeng setan. Kaliyan malih yen kula dipun suwuraken pinter nyepeng setan menika sanes lepat kula, nanging lepatipun ingkang nyuwuraken.- - Nek ngono apa pedahe sliramu sanggup nambani ibuku?. Mangka jelas, ibuku ora salumrahe lara. Dheweke diganggu bangsa lelembut sing nyakrawati omah iki. 	Bima njampeni bu Narpati ingkang dipunganggu dening lelembut.
2.	15	Lintang Wengi	<ul style="list-style-type: none"> - Niken (Niken Retnani), apa kira – kira ing kana kuwi panggonanmu ?- ngono Bima rembugan maneh karo panggah nyawang lintang ing tawang langut. Dheweke pancen mbutuhake tekane lelembut iku. Saliyane kangen awit rumangsane angger caket utawa rumangsa caket karo Niken kaya – kaya ing donya iki ora ana sing perlu diwedeni. Ora ana ing donya iki uwong sing ngluwihi dheweke. Malah saploke dheweke tepungan kambi Niken (Niken Retnani), kluwargane bu Narpati wiwit saka Utara kang darbe 	Njampeni tiyang gerah kanthi pambiyantu roh alus

			<p>kalungguhan ing pamerintahan, nganti tekan pak Setra tukang nyapu kandhang kebone, kabeh padha kormat marang Bima. Jalaran sasuwene ana ing desa Sedayu iki, Bima bisa nuduhake kaluwihane. Saliyane bisa marasake penyakite bu Narpati, dheweke hiya wis tau dijaluki tulung lurah desa Kalikajar kanggo marasake penyakite bojone. Kuwi kabeh Bima ngrumangsani saka pitulungane Niken. Saupama ora ana Niken sing tansah menahi pituduh – pituduh. Bima ora bakal bisa tumindak apa – apa. Pancen ing babagan ilmu meditasi, ing babagan ilmu charang tinggi, Bima pancen ngluwihi kabeh kanca – kancane.</p>	
3	33	Siluman Pulo Kambang	<p>Dina iki bu Narpati penyakite kumat. Pak Utara keplayu saka kamare ibune. Awit meruhi wong tuwa iku mendelik kaku karo untune kerot – kerot. Cahyane biru mateng lan swarane kaya wong kesurupan dhemit sawah. Bima nekad. Dheweke ora njagakake pitulungane Niken Retnani. Jalaran siluman iku wis nyuwak sesambungane karo Bima. Mung pituduhe Niken dhek semana ditanjakake temenan. Polahe bu Narpati sing mbekos – mbekos kaya kebo edan, mbeker – mbeker kaya kethek lanyakan ora dipaelu. Dheweke sila ngedhepes ana ing pojok kamar. Dheweke nyoba nganakake kontak batin marang jiwa sarine bu Narpati. Dheweke nggambarake ing angen – angen marang sawijining prawan sunthi kang durung kalepatan dosa mawa citrane bu Narpati. Pancen pegaweyan sing ora baen – baen. Pegaweyan sing mbutuhake pamusatane pikir lan keteguhan</p>	Njampeni bu Narpati ingkang kesurupan kanthi semadi

			<p>jiwane. Eman dhek semana Bima pikirane ora bisa tentrem. Batine tansah goreh. Awit dheweke urung nduweni kapercayan diri kang sampurna. Luwih – luwih bareng dheweke rumangsa diingati dening roh kang diendel – endelake. Dohe Niken Retnani.</p> <p>Kejaba saka iku, Lestari dhewe malah selot agawe ketir – ketiring atine pemudha sing napak semadi iku.</p>	
4	35	Siluman Pulo Kambang	<ul style="list-style-type: none"> - Apa ora ana wong tuwa ing desa Sedayu kene ?- ngono pandangune Pak Utara. - Kathah pak. Mbok Tipan inggih sampun sepuh. - Kowe aja clometan. – pak Utara nggetak. - Menapa ingkang dipun maksud, dhukun ?- - Hiya.- - Ooh ..... hehehehehe ..... kula wastani tiyang sepuh ingkang ..... Eh ..... Wonten. Nanging tebih. Wonten Kaligesing. Kinten – kinten saking ngriki sedasa kilo tebihipun.- 	Pak Utara pados dhukun kangge njampeni bu Narpati
5	19	Lintang wengi	<ul style="list-style-type: none"> - Mumpung siluman iku ana kene nak. Pisan gawe, cekelen. Utawa usiren. Sukur yen dikapokake pisan kareben ora ganggu gawe maneh.- <p>Bima karepotan. Ing kahanan kaya ngono iku sing disambat sebuti ora liya Niken (Niken Retnani) mitra lelembute sing wis ana telung dina ora nekani kamare. Kepiye wangsulane yen dheweke kudu ngadhepi prastawa kaya ngene iki ? Bima golek akal supaya dheweke ora kawirangan. Bareng wis oleh wangsulan sing sakira kena kanggo dora sembada, Bima banjur rembugan bisik – bisik.</p>	Petangan Jawi arupi dinten pupak puser ingkang boten kenging kangge nyambut damel ingkang risikonipun ageng

			- Benjing dinten pupak puser kula pak. Yen kula tumandang samenika, saged ugi kula tiwas. Nanging bilih bapak nanggal jawab tuna dungkapipun, kula namung ndherek.-	
6	43	Butuh Nyawa	Bima mapan semadi ngudal prabawaning kemayan kanggo nyingkirake kang asipat duraka. Sauntara iku swara mbenginging keprungu maneh. Nanging saya suwe saya lirih, terus ilang babarpisan.	Bima nglampahi semadi kangge nyingkiraken swanten – swanten ingkang nggegirisi.